T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KRİPTO VARLIKLARIN İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELEK AKMAN

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. MUSTAFA BORAN

ÇANAKKALE – 2024

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KRİPTO VARLIKLARIN İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELEK AKMAN

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. MUSTAFA BORAN

ÇANAKKALE – 2024

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Melek AKMAN tarafından Doç. Dr. Mustafa BORAN yönetiminde hazırlanan ve **22/11/2024** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan "**Kripto Varlıkların İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi**" başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**İmza**
Doç. Dr. Mustafa BORAN (Danışman)	……
Prof. Dr. Mehmet Ali YARGI	……
Doç. Dr. Muhammed Emin KIZILAY	…….

Tez No : ……..

Tez Savunma Tarihi : 22/11/2024

……

Doç. Dr. Melis ULU DOĞRU

Enstitü Müdürü

22/11/2024

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Melek AKMAN
22/11/2024

TEŞEKKÜR

Rabbime hamdüsenalar ederim. Bu tezin gerçekleştirilmesinde, çalışmam boyunca benden bir an yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Mustafa BORAN'a, çalışma süresince benden desteklerini ve dualarını üzerimden bir an eksik etmeyen kıymetli anneciğim Sabriye KARAMAN'a ve kıymetli babacığım Yaşar KARAMAN'a ve sevgili kardeşlerime, bu süreçte maddi ve manevi destekleriyle her daim yanımda olan her türlü zorluğu beraber göğüsleyen değerli eşim Salim AKMAN'a ve canım oğullarım Muhammed ve Yusuf AKMAN'a gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Melek AKMAN

Çanakkale, Kasım 2024

ÖZET

KRİPTO VARLIKLARIN İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Melek AKMAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Mustafa BORAN
22/11/2024, 115

Sosyal bir varlık olan insan, ihtiyaçlarını karşılamak için satın alma yöntemlerini kullanmaktadır. Satın alma aracı olarak varlık sınıflarından para, çek, banknot vb. gibi varlıkları tercih etmektedir. Daha sık tercih edilen satın alma aracı ise para olmaktadır. Günümüzde ortaya çıkan kripto varlıklar, toplum nezdinde kripto para olarak ifade edilse de bazı çevrelerde para olarak kabul görmemektedir. Tez çalışmasında inceleyeceğimiz konu İslâm hukuku çerçevesinde kripto varlıklar olup kripto varlıkların para vasfındaki durumu, genel kullanım durumu, İslâm dünyasının kripto varlıklara bakış açısı ve İslâm hukukuna göre kripto varlıkların kullanım durumuna yönelik araştırmalardan oluşmaktadır. Beş bölümde çalışılan tezin ilk bölümü olan giriş bölümünde araştırmanın amacı, konusu, araştırmanın önemi ve yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde, kripto varlığın ortaya çıkış süreci ve kripto varlığın yapısını tanımaya yönelik çalışma yer almaktadır. Üçüncü bölümde, iktisatta ve İslâm hukukunda para konusu, kripto para üzerine yapılmış olan değerlendirmeler ve fetvalar ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde, İslâm hukukunda bey' akdi ve sarf akdi yönüyle kripto varlık değerlendirilmeye çalışılmıştır. Son bölümde, İslâm hukuku açısından kripto varlıklar üzerine genel bir değerlendirme yapılmış ve kripto varlıklar para vasfında görülmüştür. Kripto varlıkların caiz olup olmaması durumunun kullanım yollarına bağlı olduğu ve bu yönde kripto varlıklara ilişkin gelişmelerin takip edilmesinin doğru olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Bey' Akdi, Sarf Akdi, Kripto Varlık, Blokzincir, Para.

ABSTRACT

EVALUATION OF CRYPTO ASSETS IN TERMS OF ISLAMIC LAW

Melek AKMAN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Islamic Law

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa BORAN

22/11/2024, 115

Humans are social beings and use purchasing methods to meet his needs. People prefer asset classes such as money, checks and banknotes as purchasing instruments. The most preferred purchasing tool is money. Although the crypto assets emerging today are referred to as crypto money by the society, some circles do not accept them as money. The subject we will examine in the thesis is crypto assets within the framework of Islamic law, and consists of research on the status of crypto assets as money, their general usage, the Islamic world's perspective on crypto assets, and the usage status of crypto assets according to Islamic law. The introduction, which is the first section of the thesis that is studied in five chapters, provides information about the purpose of the research, the subject of the research, the importance of the research and the method. In the second part, the emergence process of the crypto-asset, the study to recognize the structure of the crypto-asset, and the monetary nature of the crypto-asset as money were examined. In the third section, the subject of money in economics and Islamic law, evaluations and fatwas on crypto money are included. In the fourth section, crypto-assets were tried to be evaluated in terms of bey' contract and spend contract in Islamic law. In the last section, a general evaluation of crypto assets was made in terms of Islamic law and crypto assets were seen as money. It has been concluded that whether crypto assets are permissible or not depends on the ways they are used and that it would be right to follow the developments regarding crypto assets in this direction.

Keywords: Islamic Law, Bey' Contract, Sarf Contra, Crypto Asset, Blockchain, Money.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ETİK BEYAN ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
SİMGELER VE KISALTMALAR viii
TABLOLAR DİZİNİ x
ŞEKİLLER DİZİNİ xi

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı 1
1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları 2

İKİNCİ BÖLÜM
KRİPTO VARLIKLAR

2.1. Kripto Varlıkların Ortaya Çıkış Süreci 6
2.2. Kripto Varlık Tanımı 8
2.3. Kripto Varlıkların Özellikleri 9
2.4. Kripto Varlık ile İlgili Kavramlar 10
2.4.1. Kriptoloji ve Algoritmaları 10
2.4.2. Hash (Özet) Fonksiyonu 13
2.4.3. Blokzincir (Blockchain) 13
2.4.4. Merkle Ağacı 22
2.4.5. Dağıtık Defter Kayıt Sistemi 23
2.4.6. Elektronik Cüzdan 24
2.4.7. Madencilik (Kripto Para Madenciliği/Mining) 25
2.4.8. Coin ve Token 25
2.5. Kripto Varlık Borsaları 26
2.6. Kripto Varlıklara İlişkin Ülkemizdeki Yasal Düzenlemeler 29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KRİPTO VARLIKLARIN İKTİSAT VE İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN PARA OLMA DURUMU VE İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN YAPILAN DEĞERLENDİRMELERİ

3.1. İktisadi Yönden Para 33

3.1.1. Paranın Tanımı 33
3.1.2. Paranın Fonksiyonları 34
3.1.3. Paranın Gelişimi 39
3.1.4. Paranın Tarihi 41
3.1.5. Paranın Türleri 42
3.2. İslâm Hukukunda Para 48
3.2.1. İslâm Tarihinde Para 49
3.2.2. İslâm Tarihinde Kullanılan Para Çeşitleri 53
3.2.3. İslâm Hukukunda Para İle İlgi Değerlendirmeler 56
3.3. İslâm Hukukunda Kripto Para İle İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Fetvalar 58
3.3.1. Kripto Paraları Caiz Görmeyen Değerlendirme ve Fetvalar 59
3.3.2. Kripto Paraları Caiz Gören Değerlendirme ve Fetvalar 65
3.4. Kripto Varlıkların İslâm Hukuku Açısından Para Olma Durumunun Değerlendirilmesi 70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İSLÂM HUKUKUNDA BEY' AKDİ VE SARF AKDİ AÇISINDAN KRİPTO VARLIKLAR

4.1. İslâm Hukukunda Bey' Akdi Açısından Kripto Varlıklar 73
4.1.1. İslâm Hukukunda Bey' Akdi 73
4.1.2. Kripto Varlıkların Bey' Akdi Açısından Değerlendirilmesi 83
4.2. İslâm Hukukunda Sarf Akdi Açısından Kripto Varlıklar 84
4.2.1. İslâm Hukukunda Sarf Akdi 85
4.2.2. Kripto Varlıkların Sarf Akdi Yönünden Değerlendirilmesi 89
4.3. İslâm Hukuku Açısından Kripto Varlıkların Kabul Görme Durumu 91

BEŞİNCİ BÖLÜM
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

KAYNAKÇA 101

SİMGELER VE KISALTMALAR

ADA	Cardano (Kripto varlık)
akt.	Aktarım
ARGE	Araştırma Geliştirme
ASIC	Application Specific Integrated Circuit
ATM	Automated Teller Machine
AVAX	Avalanche (Kripto varlık)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
bk.	Bakınız
Btc	Bitcoin (Kripto varlık)
CPU	Central Process Unit
çev.	Çevirmen
DLT	Distributed Ledger Technology
DPOS	Delgated Proof of Stake
DOT	Polkadot (Kripto Varlık)
DSA	Digital Signature Algorithm
ECC	Eliptik Eğri
ed.	Editör
FED	Federal Rezerve System
FPGA	Field Programmable Gate Array
FSB	The Financial Stability Board (Finansal İstikrar Kurulu)
GPU	Graphics Processing Unit
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
IBAN	International Bank Account Number
IFRS	International Financial Rporting Standards
MASAK	Mali İşler Araştırma Kurulu
md.	Madde
MÖ	Milâttan önce
PBFT	Practical Byzansine Fault Tolerance
PoS	Proof of Stake
PoW	Proof of Work

r.a.	Radıyallahu anh
RSA	Ronald L.Rivest, Adi Shamir ve Leonard Adleman
s.a.v.	Sallalâhü aleyhi ve sellem
SOL	Solana (Kripto varlık)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik
ts.	Tarihsiz
TUBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
v.	Vefatı
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	ve saire
XRP	Ripple (Kripto varlık)

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Mutabakat (Konsensüs) Algoritmalarının Karşılaştırılması	18
Tablo 2	Kripto Paraların Avantajlı ve Dezavantajlı Yöntemleri	46
Tablo 3	Ülkelerin Kripto Para ve Blokzincire Karşı Yaklaşımları	92

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Simetrik Şifrelemenin İşleyiş Şeması	12
Şekil 2	Asimetrik Şifrelemenin İşleyiş Şeması	13
Şekil 3	Blokzincir Blok Yapısı	14
Şekil 4	Blokzincir	15
Şekil 5	Satoshi Nakamoto'nun Blokzincir İşlem Şeması	16
Şekil 6	Kullanımda Olan Blokzincir Sistemleri	18
Şekil 7	Merkle Ağacı	21
Şekil 8	Dağıtık Defter Kayıt Sistemi	22
Şekil 9	Emir Defteri	27
Şekil 10	Biance Kripto Varlık Borsası İşlemleri	28
Şekil 11	Paribu Kripto Varlık Borsası İşlemleri	28

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

Dijital yenilikler günümüz teknolojisinin ürünleri olarak hizmet sunmaktadır. Dijital teknoloji; kullanıcılarına yapılan işlerde hızlanma, zamandan tasarruf etme ve kolaylaştırma gibi birçok alanda imkân sağlamaktadır. Eğitim, sağlık, hizmet, ticaret gibi birçok sektörde dijital teknolojinin ürünleri yer almaktadır. Böylece yaşamın her alanında dijitalleşme var olmakla birlikte bunların başlıcaları yapay zekâ, veri madenciliği, nft, meta, dijital para, kripto paradır. Yayınlanan bir makale ile tanıdığımız kripto varlıklar dijital formattaki veriler olarak ifade edilen blokzincir teknolojisi temelinde ortaya çıkmış yeni bir olgudur.

Kripto varlıkları para olarak kabul edenler olduğu kadar kabul etmeyenler de mevcuttur. Kripto varlıkların İslâm dünyası tarafından da para olup olmaması merak edilmektedir. İslâmî açıdan caiz olup olmadığı yönünde sorular da sorulmaktadır. Bu yönüyle İslâm dünyasında kripto varlıkların varlık sınıflarından hangi sınıfa girdiği, dijitalleşen dünyada kullanım gereksinimleri neticesinde İslâmî olarak nasıl davranılması gerektiği araştırma konusu olmuştur. Bu tez çalışmasında tezin araştırma konusunu oluşturan kripto varlıklar, varlık yapısı olarak tanınmaya çalışılarak kripto varlıkların İslâm hukuku yönünden durumu değerlendirilerek çalışılmıştır. Çalışılan konuyla ilgili makale ve tez çalışmaları yapılmış olsa da yeni bir kavram olmasından dolayı yeni gelişmeler olmakta ve çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışmada kripto varlıkları tanımaya çalışıp kripto varlıklara dair gelişmeleri inceleyerek, İslâm hukuku açısından yapılan değerlendirmeleri ve kripto varlıkların İslâm hukuku açısından para, bey' akdi ve sarf akdi yönünden araştırılarak çalışılmıştır. Kripto varlıklar ile ilgili Resmi Gazete'de yayınlan Sermaye Piyasası Kanunu'nda yapılan düzenlemelere de çalışmada yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Teknolojideki ilerlemeler ulaşım, eğitim, sağlık, ekonomi, ticaret vb. birçok alanda etkisini göstermektedir. Böylece yeni birçok gelişme yaşamımızda yer almaya başlamıştır. Bazı gelişmeler güncelleme şeklinde olurken bazıları ise ilk defa yaşamımıza dahil olmuştur. Kripto varlıklar da yaşamımızda olmayan gelişmelerden biri olarak kripto para ismiyle toplumda ilgi gören yeni bir teknolojik gelişmedir. Kripto para olarak ifade edilmesi kullanımda olan paranın kripto yani şifreli hali gibi algılanmamalıdır. Kullanımdaki paralardan bağımsız, para olarak ifade edilen bir varlıktır. Kripto varlıklara gösterilen yoğun

ilgi sebebiyle yeni bir kavram olan kripto varlıkların hangi varlık sınıfına ait olduğu birçok alanda araştırma konusu olmuştur. Böylece İslâm hukuku alanında yapacağımız çalışmada kripto varlıklar konusunu araştıracağız.

Araştırma konumuz olan kripto varlıklar sosyal hayatın içinde yoğun talep görmektedir. Kripto varlılara insanların yoğun talebi ve Müslüman toplumun gösterdiği ilgi kripto varlıkların İslâm hukuku açısından araştırılması gerektiğini göstermektedir. Çalışmamızda kripto varlıklar İslâm hukuku açısından araştırarak Müslüman toplumun kripto varlıklar karşısında nasıl bir tutum göstermesi gerektiği yönünde yapılan bir çalışma amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Teknolojik gelişmelere uyum sağlamak, gelişen dünyayı takip etmek, birçok şeyden geri kalmamak için meydana gelen gelişmeler takip edilmelidir. Bu gelişmeler içerisinde yer alan kripto varlıklara artan talep karşısında bu varlıkları tanımak, araştırmak ve yaşamımızın içinde nasıl bir yer alması gerektiği, İslâm hukukunda nasıl bir yer bulduğu önem taşımaktadır.

"Kripto Varlıkların İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi" isimli tez konumuz İslâm hukuku alanında kripto varlıkların para olması, bey' akdi ve sarf akdine konu olması çerçevesinde çalışarak sınırlandırılmıştır. Bu konuda güncel yayınlar, tezler ve makaleler araştırılarak taranmıştır. Güncel kaynakların ışığında klasik eserlerde kripto varlıkların kripto para olarak isimlendiriliyor olması sebebiyle para başlığı, alım satıma konu olması dolayısıyla bey' akdi başlığı, kripto varlık borsasında işlem görmesi gerekçesiyle sarf akdi başlığı oluşturularak bu başlıklar altında araştırma yapılmıştır. Çalışma bu konuda İslâm hukuku çerçevesinde yapılan çalışmalardan işlenen bu başlıklar ve kripto varlık yasası ekseninde olması yönüyle ayrılmıştır.

Çalışma süresince ilk olarak tarama tekniği kullanılarak konuya ışık tutacak klasik kaynaklar ve güncel kaynaklar taranmıştır. Öncelikle Kitap ve sünnetin nasları temel alınarak klasik fıkıh kaynaklarına başvurulmuştur. Hanefi fıkhının eserleri temel alınmakla birlikte diğer mezheplerin eserlerine de müracaat edilmiştir. Fürû fıkıh eserlerinin dışında hadis ve tefsir kitaplarının bazılarından kısmî olarak istifade edilmiştir. Modern döneme ait İslâm hukuku literatürü incelenerek konuyla ilgili kitaplar, makaleler, çalışmalar, fetvalar ve

değerlendirmeler araştırılmıştır. Faydalanılan kaynakların asıllarına ulaşılarak atıflarda bulunulmuştur. Araştırmanın bilimsel ve teknik yönüyle alakalı çalışmalardan, konuyla ilgili mevcut kanun, yönetmelik ve mevzuatlardan faydalanılmıştır. Konunun güncel durumuna dair ilgili internet sayfaları da takip edilerek ilgili içerikler kullanılmıştır.

Araştırma konumuzla ilgili olarak yapmış olduğumuz literatür taramasında elde edilen veriler, verilerin analizi metodundan istifade edilerek incelenmiştir. Kripto varlıkların güncel bir kavram olduğu, İslâm hukukunun klasik kaynaklarında kripto varlıklar ile ilgili müstakil bir başlık bulunmadığı ancak İslâm hukukunun modern kaynaklarında ise konuyla ilgili çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Araştırma konusuna ait olan kripto varlıklar kavramı yeni bir kavram olması sebebiyle bu kavramı tanımaya yönelik araştırma yapılarak çalışılmaya başlanmıştır. Vedat Güven ve Erkin Şahinöz'ün *"Blokzincir Kripto Paralar – Bitcoin"* isimli kitabı ile Ali İhsan Karacan ve Esra Erişir Karacan'ın *"Kripto Varlıklar"* isimli kitabı kripto varlıkları teknik olarak tanımakta istifade ettiğimiz çalışmalar olmuştur. Kripto varlıklar kavramını İslâm hukuku çerçevesinde araştırmaya devam ettiğimizde konuya yönelik makaleler, makalelerden derlenen kitaplar, tez çalışmaları, konferanslar, çalıştaylar ve değerlendirmeler yapıldığı görülmüştür. İslâm hukuku alanında konuyla ilgili yapılmış olan istifade ettiğimiz çalışmaların bazıları şöyledir:

1. Abdurrahman Candan ve Halil Yaslak'ın *"Fıkhın Kripto Paralara Bakışı Bitcoin Örneği"* isimli kaleme aldıkları makalede kripto varlıkları açıklayarak kripto varlıkların riskleri üzerinde durmuştur. Paranın fıkhî yönden değerlendirmesine yer vererek kripto varlıkların vasfına dair Bitcoin ve benzeri paralar özel para hükmünde gören üçüncü görüşe yer vermiştir. Bitcoin'in kabulü, kullanımı ve yaygınlaştırılmasının kabul edilebilir yönlerinin olduğundan bahsetmiştir.[1]
2. Alparslan Alkış'ın *"İslâm Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para"* isimli çalışmasında kripto varlıklar para yönüyle incelenmiştir. Kripto varlıkların para vasıflarını taşımadığı ve devlet güvencesinde görülmediği ve meşru durumların göz

[1] bk. Abdurrahman Candan - Halil Yaslak, "Fıkhın Kripto Paralara Bakışı Bitcoin Örneği", *Van İlahiyat Dergisi* 9 (15 Aralık 2021), 1-39.

ardı edilmemesi gerektiği, eksikliklerinin ve risklerinin giderilmesiyle tedavüle girebileceği yönünde değerlendirmede bulunmuştur.[2]

3. Bilge Afşar ve Mehmet Akif Şükrü Şık'ın *"İslâmi Finansta Kripto Para Kullanımı"* isimli konferans bildirisi ilahiyat alanı dışında iktisadi ve idari bilimler fakültesi çatısı altında çalışılması dikkatimizi çeken bir durum olmuştur. Bu çalışmada kripto varlıkları para yönüyle ele alarak para konusu işlenmiş ve İslâmi finansta kripto varlıkların para olup olamayacağı yönünde bir değerlendirme yapılmıştır.[3]
4. Süleyman Kaya'nın *"Kripto Para Birimleri ve Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi"* adlı makalesinde araştırmasını kripto varlıkların para olması durumu üzerine yürütmüştür. Çalışmasının sonucunda kripto varlıkların paranın vasıfları doğrultusunda kullanılmasında sakınca görmediğini ifade etmiştir.[4]
5. Hasan Doğan'ın *"İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi"* isimli makalesinde kripto paraları ele alarak İslâm Hukuk'unda konuyla ilgili lehte ve aleyhte olan görüşlerden bahsetmiştir. Bu konuda kendi ifadelerinde, Rusya'nın Ethriumu, Venezuela'nın Petro'sunu örnek vererek "gelecek günlerde, Türkiye'nin de bor madenine endeksli bir "borcoin'i" olması muhtemel olabileceğini söylemiştir. Bu yaklaşımıyla farklı bir bakış açısı sunmakla birlikte kripto varlıkların gelecek zamanlarda kullanımda olabileceğine dair öngörüde bulunmuştur. [5]

Konuyla ilgili İslâm hukuku çerçevesinde yürütülen çalışmaların genelinde kripto varlıkların para olması hali ele alınmıştır. Bizim bu yönde yapmış olduğumuz çalışmada kripto varlıklar para vasfıyla ele alındığı gibi konu bey' akdi ve sarf akdi çerçevesinde de araştırılmıştır. Yürüttüğümüz çalışma bu yönüyle ilgili çalışmalardan ayrılmaktadır. Bey' akdi ve sarf akdi açısından klasik kaynaklardan Serahsî' nin (v. 483/1090) *"Mebsût"*, Mergīnânî' nin (v. 593/1197) *"el-Hidâye"*, Mevsılî' nin (v. 683/1284) *"el-İẖtiyâr li-taʿlîli'l-Muẖtâr"*, İbn Âbidin'nin (v.1252/1836) *"Reddül- Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar"*, Nevevî' nin (v. 676/1277) *"Minhâcü't-Tâlibîn"*, adlı eserlerinden faydalanılmıştır. 7518 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ve kripto varlıklar Sermaye Piyasası Kanununda düzenlenmiş

[2] bk. Alpaslan Alkış, "İslâm Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/2 (28 Aralık 2018), 69-90.
[3] bk. Mehmet Akif Şükrü Şık - Bilge Afşar, "İslâmî Finansta Kripto Para Kullanımı", *Internatıonal Congress Of Islamıc Economy, Fınance And Ethıcs* (Erişim 28 Kasım 2023), 90.
[4] bk.Süleyman Kaya, "Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi", *İsefam*, (26 Ocak 2018).
[5] bk.Hasan Doğan, "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (14 Eylül 2018), 225-253.

olması çalışmamıza kaynak oluşturmuştur. Bu yönüyle de çalışmamız kanun öncesi yapılan çalışmalardan ayrılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
KRİPTO VARLIKLAR

Kripto varlıklar ilk olarak "Bitcoin" isimli kripto para ile ortaya çıkmıştır. Dijital formatta üretilen ve para olarak ifade edilen bu varlıklar oldukça ilgi görmüştür. Bu sebeple İslâm hukuku, hukuk, sermaye piyasası, ekonomi, muhasebe gibi birçok alanda araştırma konusu olmuştur. Bu bölümde İslâm hukuku alanında çalışacağımız kripto varlıklar kavramını araştıracağız.

2.1. Kripto Varlıkların Ortaya Çıkış Süreci

Yeni bir teknoloji ürünü olan kripto varlıkların ortaya çıkış sürecini etkileyen bazı nedenler bulunmaktadır. Bunlar; küresel finansal krizler, hükümetlerin krizlere karşı uygulamalarına gösterilen tepkiler, bankaların aracılık işlemleri ve merkez bankalarının uyguladıkları politikalarla ekonomi üzerindeki başarısızlıkları öncelikli etkiye sahip nedenlerden sayılabilmektedir.[6]

Dünyada belirli dönemlerde meydana gelen finansal krizlerin ekonomik etkileri olduğu görülmüştür. Bu krizlerin bazılarının etkileri bölgesel iken bazılarının etkileri ise küresel olmuştur. Bu krizlerin etkilerinin sonucu olan piyasalardaki bozulmayı düzeltmek için genellikle para basma yöntemi tercih edilmiştir. Örneğin, 1929 yılında Dünya Ekonomik Buhranının[7] oluşturduğu krizde meydana geldiği bölgeler diğer bölgelere göre daha çok etkilenmiştir. Bu sürecin etkileri olan 1944 yılında Bretton Woods anlaşması neticesinde Amerika Birleşik Devletleri dolar basımını altına endekslemiştir. Bu durum 1970'lere kadar bu şekilde devam etmiştir. 1970'lerin sonunda ise doları altın karşılığında basmaktan vazgeçilerek karşılık ayırmadan para basılmıştır. 2000'li yılların başından 2008'lere kadar doların karşılık ayırmadan kontrollü olarak basılmasına devam edilmiştir. 2008 yılında meydana gelen krizde borsalar çökmüş ve dolar basımı artmıştır. Nihayetinde 2000 yılından 2009 yılına kadar basılan dolar 1,5 trilyon doları bulmuştur.[8] Emtiaların dolar üzerinden fiyatlandırılması, dünya ithalatında para birimi olarak doların kullanılması ve bu

[6] Ali İhsan Karacan - Esra Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar* (İstanbul: Scala Yayıncılık, 2021), 12; İnci Parlaktuna - Murat Güngül, "Bitcoin'in Tanımlanma Sorunu", *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 86 (06 Nisan 2020), 27.
[7] Ömer Açıkgöz - Bülent Özkan, "1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", *Mevzuat Dergisi* 136 (2009).
[8] Kripto Varlık Yasa Tasarısı Platformu KVYTP, *Kripto Varlık Yasa Tasarısı Çalışma Raporu* (Ankara, 11 Şubat 2022), 3; Karacan - Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar,* 12.

pay oranının yaklaşık 4,7 kat [9] olmasıyla dolar dünya ticaretinde hâkim para birimi haline gelmiştir.[10] Böylece finansal krizlerin sebep olduğu ekonomik sıkıntıyı gidermek için karşılık ayırmadan para basıldığı ve çözüm politikası olarak uygulandığı görülmektedir.

Bölgesel olan krizlerde uygulanan karşılıksız para basma politikası 2008 yılında meydana gelen krizde de uygulanmıştır. Bu krizi önceki krizlerden ayıran durum ise bölgesel olmayıp dünya ekonomisini etkisi altına alan küresel bir kriz boyutunda olmasıdır. 2008 yılındaki krizde "para basma" politikası enflasyon oluşturduğu düşüncesiyle farklı bir politika gibi görünen "parasal genişleme politikası" adında bir politika uygulanmıştır. Ancak bu politikanın sonuçları da değişmeyerek para basma politikasıyla aynı sonuçları vermiştir. Netice olarak sonuçlar değişmediği için yine para basma politikası uygulanmıştır. Para basılmasının bir sonucu olarak görülen enflasyonun yükselmesi durumu yeni oluşumların tetikleyicisi olarak değerlendirilmektedir.[11] Böylece hükümetlerin ekonomi ve para politikasındaki uygulamalarının sonuçları, enflasyon oluşumu, finansal istikrarın bozulması ve yeniden sağlanamaması gibi sebepler aracısız olan, merkez bankasına bağlı olamayan bir kripto varlığın oluşumunun sebebi olarak görülebilmektedir.[12]

2008 krizinin yaşandığı yılda Satoshi Nakamoto olarak ifade edilen ve kim olduğu bilinmeyen kişi, şirket, grup vs. tarafından "*Bitcoin: Peer-to-Peer Electronic Cash System"* isimli bir makale yayınlanmıştır. Yayınlanan bu yazıda güvenli ve aracısız bir şekilde işlem maliyetleri olmadan varlıkların karşı tarafa ulaşmasına olanak sağlayan bir sisteme ihtiyaç olduğu önerisi bulunmaktadır.[13] Aracısız, işlem maliyetsiz ve güvenli olduğu ifade edilen bu sistem birçok kişi tarafından ilgi çekmiştir. Kripto varlıklara insanların ilgi göstermesi ve meydana gelen değer artışı bu varlıklara olan farkındalığı arttırmıştır. Kripto varlıkların her geçen gün finansal piyasa katılımcılarının dikkatlerini çekmesiyle ilgilerini bu olguya çevirmiş ve 2017 yılı kripto varlıklar açısından bir yükseliş yılı olmuştur.[14] Böylece kripto varlıklar yeni bir kavram olsa da bu varlıklara olan ilginin sürekli olarak artması sebebiyle araştırılıp tanınması bir çok alanda olduğu gibi İslâm hukuku açısından da lüzumlu

[9] Gita Gopinath, *The International Price System* (Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, Ekim 2015), 11.
[10] Gopinath, *The International Price System*, 1.
[11] Mahfi Eğilmez, "2008 Krizi Üzerine", *İktisat ve Toplum Dergisi* (blog), 10 Aralık 2020.
[12] Karacan - Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar*, 12.
[13]Filiz Yüksel, "Kripto Varlıklar ve Ifrs Kapsamında Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesi", *Journal of Accounting and Taxation Studies* 13/2 (01 Temmuz 2020), 431.
[14] Jiří (George) Daniel, Amanda Green, *IFRS Accounting For Crypto-Assets* (London: EY Global CRS, 2018), 1.

görülmüştür. Kripto varlık ile ilgili çalıştaylar düzenlenerek, makaleler, tezler yazılmıştır. Yeni çıkan ve gelişen her şey gibi kripto varlıklara dair zamanla oluşan gelişmeler ve düzenlemeler de olduğu için üzerine yapılan çalışmalar devam etmektedir. Bu konuda yapmış olduğumuz çalışmamızda kripto varlıkları İslâm hukuku açısından değerlendirebilmemiz için bu bölümde kripto varlığın tanımını, özelliklerini ve kripto varlıkla ilgili kavramları ele alarak kripto varlığı tanımaya çalışacağız.

2.2. Kripto Varlık Tanımı

Kripto varlıklar yeni bir kavram olmasından dolayı hakkında birçok yeni tanım yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. İlk olarak kripto varlığın ortaya çıktığı 2008 yılında yayınlanan "Bitcoin: Peer-to-Peer Electronic Cash System" isimli makalede tanıtılmıştır. Bu makalede, elektronik paranın tamamen eşler arasında, çevrimiçi ödemelerin bir taraftan diğerine finansal kurum tarafından herhangi bir işlem yapılmadan doğrudan gönderilmesine olanak tanıyan elektronik ödeme sistemi şeklinde yapılan tanımlama yer almaktadır.[15] Kripto varlıklara olan ilginin zamanla artmasıyla devletler bu konuyla ilgili bazı düzenlemeler yapmıştır. Ülkemizin ve Avrupa Birliği'nin yayınlamış olduğu yönetmeliklerde kripto varlık tanımları şöyle geçmektedir.

31456 sayılı "Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelikte, yapılan kripto varlık tanımı,

> *"Kripto varlık, dağıtık defter teknolojisi veya benzer bir teknoloji kullanılarak sanal olarak oluşturulup dijital ağlar üzerinden dağıtımı yapılan ancak itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen gayri maddi varlıkları ifade eder."*[16] şeklindedir.

Ülkemizdeki kripto varlıklar ile ilgili ilk düzenleme olarak görülen bu yönetmelikte kripto varlıklar "gayri maddi varlık" olarak kabul edilmiştir. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin (AB) yayınladığı kripto piyasaları hakkındaki yönetmelikte (MİCA- Markets in Crypto-Assest) ise kripto varlık tanımı, *"Kripto varlık, dağıtılmış defter teknolojisi veya benzeri bir teknoloji kullanılarak elektronik olarak aktarılabilen ve saklanabilen bir değerin*

[15] Satoshi Nakamoto, *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System* (SSRN Scholarly Paper, 21 Ağustos 2008), Social Science Research Network, 1.
[16] bk."Resmi Gazete Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik", *Resmi Gazete sayı:31456* (04 2021), md.3.

veya hakkın dijital temsili anlamına gelir."[17] şeklinde yer almaktadır. Resmi makamlar tarafından yapılmış olan bu tanımlar kripto varlık piyasası için kripto varlığın tanınması anlamına da gelebilir. Kripto varlıklara dair yapılan diğer bazı tanımlar ise şöyledir:

The Financial Stability Board (Finansal İstikrar Kurulu -FSB)[18] kurulunun kripto varlık piyasaları isimli raporda yaptığı kripto varlık tanımı: *"Kripto varlıklar, algılanan veya doğal değerinin bir parçası olarak kriptografiye ve dağıtılmış defter teknolojisine bağlı özel bir varlık türüdür"* şeklindedir.[19] Bir araştırma şirketini olan Ernst&Young'un raporundaki tanım ise, *"Kripto varlıklar, adlarını kriptografiden aldıkları dağıtılmış defter platformuna kaydedilen dijital varlıklardır."*[20] şeklinde geçmektedir. Diğer tanımlarda, *"Taraflar arasındaki transferleri merkezi bir yapı olmadan kriptografik tekniklerle gerçekleştirmektedir.*[21] *Kripto varlıklar blokzincir teknolojisi ile oluşturulan dağıtık defter veri tabanı olan, eşi olmayan ve benzersiz olup kopyalanamayan dijital bir kayıt sistemidir*"[22] şeklindedir.

Kripto varlık üzerine yapılan tanımlara göre; "kripto varlık, dağıtık defter teknolojisi kullanılan transfer yapılabilen kriptografi ile şifrelenmiş bir kodlamadan oluşan varlık türlerinden benzersiz yeni bir varlık türüdür" şeklinde tanımlayabiliriz.

2.3. Kripto Varlıkların Özellikleri

Kripto varlıkların özelliklerini bilmek kripto varlıkları daha iyi tanımamıza yardımcı olacaktır. Bu özellikler ise şöyledir:

---

[17] Official Journal Of The European Union (EU), Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on Markets in Crypto-Assets, and Amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 (Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on Markets in Crypto-Assets, and Amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937), *OJ L* 150 (31 Mayıs 2023), md. 3/5.

[18] The Financial Stability Board (Finansal İstikrar Kurulu -FSB): Yaşanan büyük ölçekli küresel krizlerin olumsuzlukları neticesinde kriz yönetimi ve finansal istikrarın korunması için uluslararası düzeyde düzenleyici ve denetleyici, olarak kurulmuş, kâr amacı olmayan üst bir kuruldur. Bk. "FSB Hakkında", Kurumsal, *TMSF* (Erişim 16 Eylül 2024); "About the FSB" (01 Aralık 2018).

[19] *Crypto-asset markets*, thk. Financial Stability Board (FSB (10 Ekim 2018), 3.

[20] Jiří (George) Daniel, Amanda Green, *IFRS Accounting For Crypto-Assets*, 2.

[21] Jiří (George) Daniel, Amanda Green, *IFRS Accounting For Crypto-Assets*, 1.

[22] Mesut Serdar Çekin, "Kripto Varlıklar Üzerinde Gerçekleştirilen İşlemlerin Borçlar Hukuku ve Eşya Hukuku Açısından Değerlend9irilmesi", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 3.

- Kripto varlıklar fiziksel bir yapıya sahip değillerdir. Sanal ortamda üretilen ve internet üzerinden alım satım işlemlerinde kullanılan veya başka varlık birimlerine çevrilebilen dijital varlıklardır.[23]
- Kripto varlıklar merkezi değildir. Herhangi bir merkezden yönetilmeden ve bir merkeze ihtiyaç duymadan veri transferi gerçekleştiği için merkeziyetsizdir. Merkezi olmayan bu yapı blokzincir teknolojisine dayanmaktadır. Kripto varlıklar merkeziyetsiz olan sanal paralar olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle merkeziyetsiz sanal paralara verilen isimdir.[24] Kripto varlık birimi teknolojisiyle aracıları ortadan kaldırarak yabancıların birbirleriyle işlem yapabildiği bir altyapıdır. Hesap kayıtlarını merkezi finans kurumlarından alarak kullanıcısı olmayan bilgisayarlardan oluşan bir ağa vermektedir. Bunu merkezi olmayan bir sistemle hiçbir kuruluşun kontrolüne tabi olmadan yapmaktadır.[25]
- Geleneksel yapıdaki hisse senedi, para, çek vb. gibi varlıklara benzememektedir. Yeni olan kendine özgü bir varlık çeşididir.[26]
- Kripto varlıkların altın gibi kendi özünden gelen bir değeri ve merkez bankası tarafından belirlenen nominal (itibari) bir değeri bulunmamaktadır. Bu değerlere sahip olmayan kripto varlıkların fiyatı ise arz ve talebe göre oluşmaktadır. [27]
- Kripto varlık birimleri halka açıktır, dağıtık defter kayıt sistemi üzerine kuruludur ve yapılan işlemler birbirinden bağımsız çalışan yüksek güçlü bilgisayarlar tarafından doğrulanmaktadır. Banka gibi aracı bir kuruma ihtiyaç ortadan kalkmaktadır.[28]

2.4. Kripto Varlık ile İlgili Kavramlar

2.4.1. Kriptoloji ve Algoritmaları

İnsanoğlu merak edenlere karşı haber bilgilerini saklama ve haberleşmeyi gizli tutma isteği neticesinde çeşitli şifreleme yöntemleri geliştirmiştir. İlk şifreli belge milattan önce

[23] Said el-Megazi Abdulmuati Muhammed, "el-Ameletü-l Müşafera (el- Rakamiyyetü Bitcoin) Vudubetü el-Tamile Bihe", *Jurnal Al-Haady* 2/1 (2022), 85; Douglas J. Elliott - Larissa De Lima, "Crypto-Assets: Their Future and Regulation", (2018), 3.
[24] Abdurrahman Çarkacıoğlu, *Kripto-Para Bitcoin* (Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, 2016), 9; Karacan - Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar,* 16.
[25] Poul Vigna - Michael J. Casey, *Bitcoin ve Dijital Paranın Küresel Ekonomik Sisteme Meydan Okuması Kriptopara Çağı*, ed. Nurettin Ellialtınoğlu vd., çev. Ali Atav (Ankara: Buzdağı Yayın Evi, 2017), 17.
[26] Elliott - Lima, "Crypto-Assets: Their Future and Regulation", 3.
[27] Karacan - Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar,* 79-80.
[28] Vigna - Casey, *Kripto Para Çağı,* 17.

ikinci yüzyıldaki rosetta tabletidir.[29] Günümüzde e-kimlik, e-ticaret, internet bankacılığı, e-imza, kripto para gibi işlemlerde şifreleme kullanılmaktadır.

Kriptoloji bir şifreleme bilimidir.[30] İnternet ortamının güvenlik açıklarını daha güvenli hale getirmek için matematiksel teknikler kullanarak verinin veya bilginin istenmeyen kişiler tarafından anlaşılmayacak duruma getirilmesidir. Bilginin, belgenin veya verinin korunması için geliştirilmiştir. Kriptoloji sistemi; bilginin istenmeyen taraflarca anlaşılmadan özü değişmeden bütün bir halde gittiğini, gönderici ve alıcının kimliğini doğrulayarak bilgiyi aldığını teyit ettikleri bir sistemdir.[31] Kısaca, mesajı önce anlaşılmaz yaparak tekrar anlaşılır hale dönüştürme biçimidir.[32]

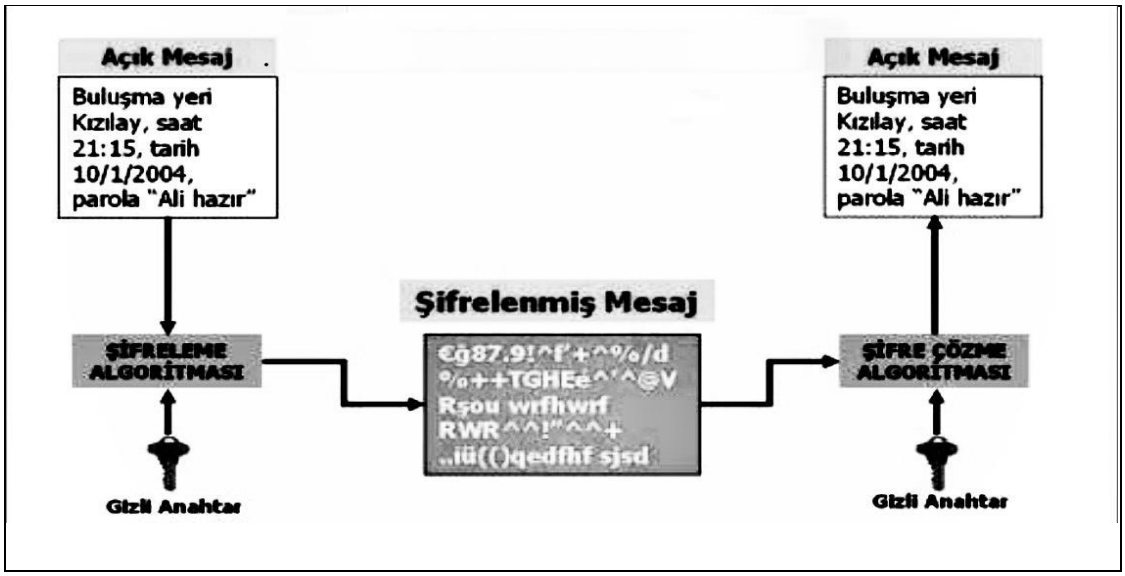
Şifreleme işleminde birçok yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler anahtar sayısı ve mesaj algoritmaları ile birbirinden ayrılarak sınıflandırılır.[33] Kripto varlıklarda kullanılan şifreleme yöntemi ise anahtar sayısına göre olan şifreleme yöntemidir.[34] Kullanılan anahtar özelliğine göre de iki yöntem bulunmaktadır.[35] Bunlar simetrik ve asimetrik çalışma yöntemleridir. Bu yöntemler dışında anahtarsız çalışan yöntemler de bulunmaktadır. Bunlar simetrik yönteme ve asimetrik yönteme yardımcı olarak çalışır. Anahtarsız şifreleme yöntemlerinde ise daha çok tercih edilen yöntem özet (hash) fonksiyonu algoritmasıdır.[36] Anahtar sayılarına göre olan şifreleme yöntemlerinden asimetrik şifreleme yöntemi kripto varlıklarda tercih edilen şifreleme yöntemidir.[37] Bu sebeple asimetrik şifreleme yöntemiyle birlikte konunun daha açıklayıcı olması için simetrik şifreleme yöntemini de açıklayacağız.

---

[29] Engin Yeşilbaş, *Cebirsel Kriptoloji Yöntemleri ve Bazı Uygulamaları* (Fen Bilimleri Enstitüsü, Master's Thesis, 2016), 2; Sedat Akleylek vd., "Kriptoloji ve Uygulama Alanları: Açık Anahtar Altyapısı ve Kayıtlı Elektronik Posta", *Akademik Bilişim* 11 (2011), 7.
[30] İTÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı İTÜBİDB, "Şifreleme Yöntemleri" (Erişim 06 Mayıs 2024). https://bidb.itu.edu.tr/seyir-defteri/blog/2013/09/07/%C5%9Fifreleme-y%C3%B6ntemleri
[31] Akleylek vd., "Kriptoloji ve Uygulama Alanları".
[32] Yeşilbaş, *Cebirsel Kriptoloji Yöntemleri ve Bazı Uygulamaları*, 1.
[33] Yeşilbaş, *Cebirsel Kriptoloji Yöntemleri ve Bazı Uygulamaları*, 23.
[34] Vedat Güven - Erkin Şahinöz, *Blokzincir Kripto Paralar Bitcoin* (İstanbul: Kronik Kitap, 2021), 45.
[35] Buket İşler vd., "Blokzinciri ve Kripto Paraların İnsanlığa Etkileri", *Electronic Journal of New Media* 3/2 (2019), 74; İTÜBİDB, "Şifreleme Yöntemleri".
[36] Sevtap Türk - Rüya Şamlı, "Yapay Sinir Ağları İle Klasik Kriptografi Algoritmalarının Şifreli Veriler Üzerinden Sınıflandırılması", *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi* 25/2 (2020), 654; İTÜBİDB, "Şifreleme Yöntemleri".
[37] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 45.

Simetrik (Gizli) Şifreleme Yöntemi (Algoritması):

Şifre oluşturulurken ve şifre çözülürken aynı anahtarın kullanıldığı şifreleme yöntemidir. Tek anahtarın kullanıldığı bu yönteme gizli anahtar sistemi de denilmektedir. Diğer şifreleme yöntemlerine göre hızlıdır. Gizli anahtar sisteminin bazı sakıncaları bulunmaktadır. Bunlar paylaşılan anahtar aynı olması sebebiyle güvenli bir şekilde paylaşma zorluğu bulunması ve kapasitenin sorun olmasıdır.[38] Bazı simetrik (gizli) şifreleme yöntemleri şunlardır: FEAL, DES, IDEA, LUCİFER.

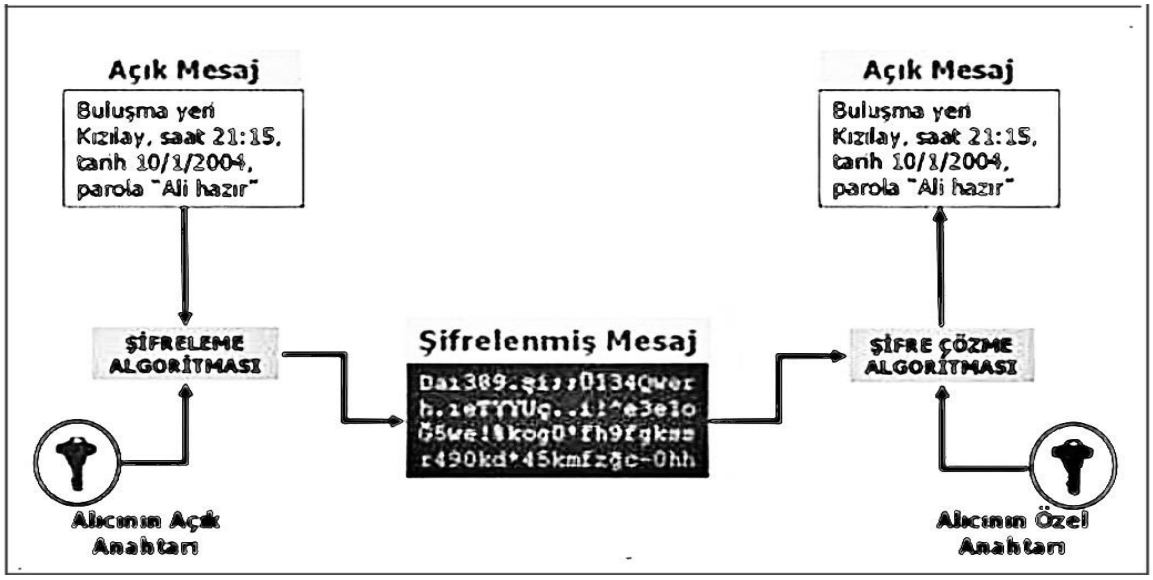
Şekil 1. Simetrik Şifrelemenin İşleyiş Şeması [39]

Asimetrik Şifreleme Yöntemi (Algoritması):

Şifre oluşturulurken ve çözümlenirken farklı olan iki anahtarın kullanıldığı bir şifreleme yöntemidir. Göndericinin ve alıcının anahtarları farklıdır.[40] Şifreleyen anahtar "açık anahtar" şifreyi çözen ise "özel anahtardır."[41] Bu şifreleme yönteminde şifre (açık) anahtarının her iki tarafa da açık olmasından dolayı açık anahtar sistemi denilmektedir.[42] Açık anahtar herkeste bulunurken özel anahtar kişiye özel olup sadece şifre çözecek tarafta

[38] Türk - Şamlı, "Yapay Sinir Ağları İle Klasik Kriptografi Algoritmalarının Şifreli Veriler Üzerinden Sınıflandırılması", 653; Yeşilbaş, *Cebirsel Kriptoloji Yöntemleri ve Bazı Uygulamaları*, 24; İTÜBİDB, "Şifreleme Yöntemleri"; Akleylek vd., "Kriptoloji ve Uygulama Alanları", 2.
[39] İTÜBİDB, "Şifreleme Yöntemleri".
[40] Türk - Şamlı, "Yapay Sinir Ağları İle Klasik Kriptografi Algoritmalarının Şifreli Veriler Üzerinden Sınıflandırılması", 654; Yeşilbaş, *Cebirsel Kriptoloji Yöntemleri ve Bazı Uygulamaları*, 54.
[41] Akleylek vd., "Kriptoloji ve Uygulama Alanları", 3.
[42] Yeşilbaş, *Cebirsel Kriptoloji Yöntemleri ve Bazı Uygulamaları*, 54.

bulunmaktadır. Gizli anahtar sistemindeki anahtar dağıtım sorunu açık anahtar sisteminde iki farklı anahtarın kullanılmasıyla daha güvenli hale gelmektedir. Elektronik imza asimetrik şifreleme yönteminde sık kullanıldığı alanlara örnek verilebilir. Kripto varlıklarda da bu şifreleme yöntemi tercih edilmektedir.[43] RSA (Ronald L.Rivest, Adi Shamir ve Leonard Adleman) kripto sistemi, DSA (Digital Signature Algorithm), Eliptik eğri (ECC) sistemi başlıca asimetrik şifreleme yöntemlerine örnek verilebilir.[44]

Şekil 2. Asimetrik Şifrelemenin İşleyiş Şeması[45]

2.4.2. Hash (Özet) Fonksiyonu

Anahtarsız algoritmalardan olup uzunluğu fark etmeksizin bir veriyi sabit uzunluklu bir veriye çevirmektedir. Blokzincirdeki bloklar birbirlerine hash değeriyle bağlıdır ve dokunulmazlığını sağlamaktadır. Diğer şifreleme algoritmalarına yardımcı olmaktadır.[46]

2.4.3. Blokzincir (Blockchain)

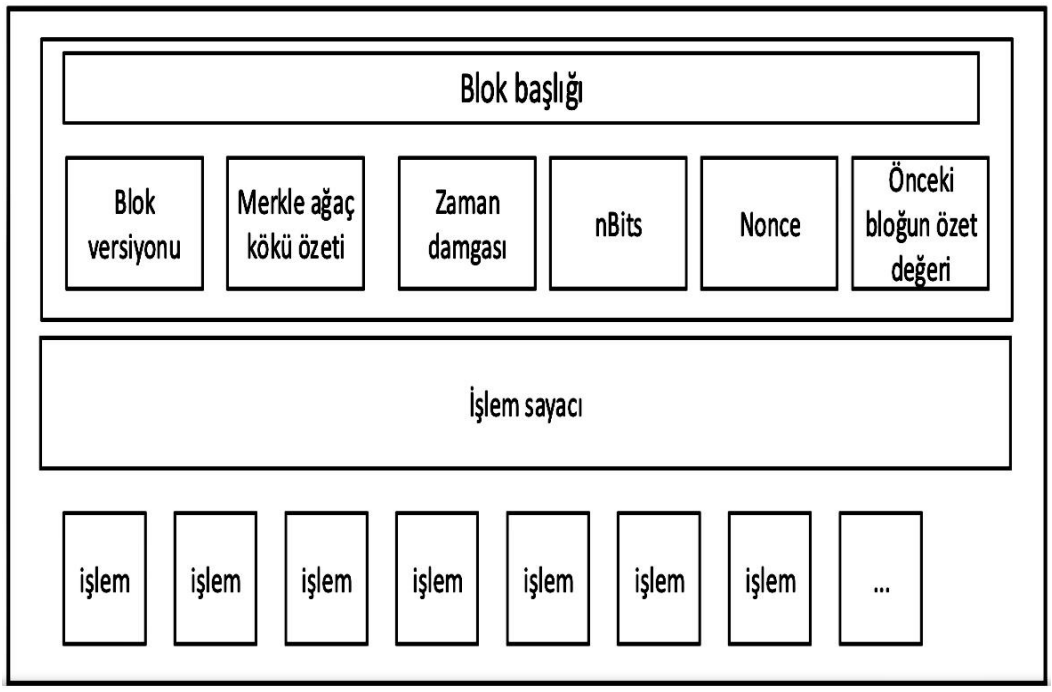
Kripto varlıkların oluşturulduğu yeni nesil bir teknoloji ve yazılımsal mimari olarak ifade edilmektedir. Aracısız olarak tarafları bir araya getiren ve bu sebeple yapılan işlem

[43] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 45; İTÜBİDB, "Şifreleme Yöntemleri"; İşler vd., "Blokzinciri ve Kripto Paraların İnsanlığa Etkileri", 74.
[44] Fatih Şahin, "Modern Blok Şifreleme Algoritmaları", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 7/26 (01 Mayıs 2015), 51.
[45] İTÜBİDB, "Şifreleme Yöntemleri".
[46] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 50.

maliyetlerini düşüren, zamandan tasarruf sağlayan, tercihen işlemlerin sorgulandığı bir veri tabanıdır.[47]

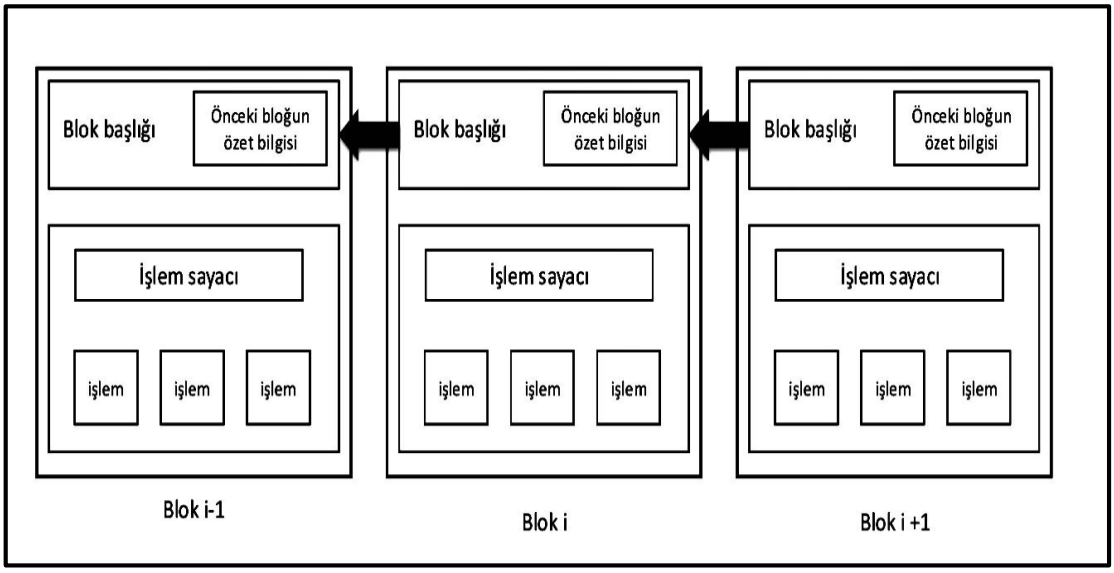
Ethereum isimli kripto varlıkları (parayı) geliştiren Vitalik Buterin'in yapmış olduğu blokzincir tanımında, kendi kendine çalışan herkesin program yükleyebildiği her programın bulunduğu geçmiş her durumun her zaman herkes tarafından görülebildiği özelliklere sahip olan bir bilgisayar olduğunu söylemektedir.[48]

Dünya Ekonomik Forumunda yapılan blokzincir tanımında ise Blokzincir veya Dağıtılmış Defter Teknolojisi (Distributed Ledger Technology / DLT), herhangi bir aracıya gerek kalmadan iki taraf arasında doğrudan veri alışverişini sağlayan bir teknoloji protokolüdür. Ağdaki taraflar tüm işlemleri şifreli kimliklerle anonim olarak doğrular ve gerçekleştirir. Her işlem değişmez bir işlem zincirine eklenir ve ağdaki tüm kullanıcılara dağıtılır, şeklinde söylenmiştir.[49]

Şekil 3. Blokzincir Blok Yapısı [50]

[47] Doğa Özcan, *Blokzincir Mimarisi ve Merkezi Olmayan Uygulamalar* (Pusula, 2020), 1-2; Gökhan Ünal - Çelebi Uluyol, "Blok Zinciri Teknolojisi", *Bilişim Teknolojileri Dergisi* 13/2 (30 Nisan 2020), 168.
[48] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 43.
[49] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 44; Hüda Carda - Ökkeş Kısa, "Blok Zincir Teknolojisi Perspektifinden Kalkınma", *International Journal of Public Finance* 8/2 (30 Aralık 2023), 292.
[50] Mustafa Tanrıverdi vd., "Blokzinciri Teknolojisi Nedir? Ne Değildir?: Alanyazın İncelemesi", *Bilişim Teknolojileri Dergisi* 12/3 (31 Temmuz 2019), 207.

Şekil 4. Blokzincir[51]

Blokzincir sistemi, kullanan kullanıcılar arasında oluşan tüm işlemleri bir ağ yardımıyla doğrulayan ve saklayan bir sistemdir. Dolayısıyla bütünlüğü güvenilir olan bloklardan ve bu blokları oluşturan sorgulanabilir işlemlerden oluşan bir veri tabanıdır. Bu teknolojide şifrelenmiş veri blokları bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır ve değiştirilememektedir. "Node" adı verilen makinelerle birçok alanda kurulan ağlarda özel algoritmalar kullanılarak işlemler yapılmaktadır. Bu işlemler kaydedildikten sonra değiştirmek, kaldırmak, iptal etmek gibi durumlar mümkün olmamaktadır. Aynı veri birden çok makinede kopyalanıp saklanabilmektedir.[52]

Blokzincirde bloklar, birbirlerine hash değerleriyle bağlanır. Aracıları ortadan kaldırarak özel, hızlı, ucuz ve güvenilir bir yapısı bulunmaktadır. Zincire katılan herkesin kimliği saklanır. Böylece mahremiyete de dikkat edildiği görülmektedir.[53]Blokların birbirine bağlanmasından oluşan blokzincir sisteminin ilk bloğunun adı "Genesis blok" tur.[54] Her bloğun kendinden önceki bloğuna ebeveyn blok, kendinden sonraki bloğa ise yavru blok denmektedir. İlk blok olan genesis bloğun ebeveyn bloğu yoktur. Genesis blok dışında kalan bütün blokların bir tane ebeveyn bloğu olurken yavru bloğu ise birden fazla olabilmektedir.[55] Genesis bloktan başlayarak yavru blokların oluşmasıyla zincir devam etmektedir.

[51] Mustafa Tanrıverdi vd., "Blokzinciri Teknolojisi Nedir? Ne Değildir?: Alanyazın İncelemesi", *Bilişim Teknolojileri Dergisi* 12/3 (31 Temmuz 2019), 207.
[52] Hakan Atabaş, *Blok Zinciri Teknolojisi* (Ceres Yayınları, 2018), 7-9.
[53] Atabaş, *Blok Zinciri Teknolojisi*, 17-19.
[54] Özcan, *Blokzincir Mimarisi ve Merkezi Olmayan Uygulamalar*, 25.
[55] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 53-54.

Blokzincirin İşleyişi

Blokzincirin işleyişini ilk geliştirilen blokzincir Bitcoin blokzinciri ile ethereum blokzincirini temel alarak açıklamaya çalışacağız.

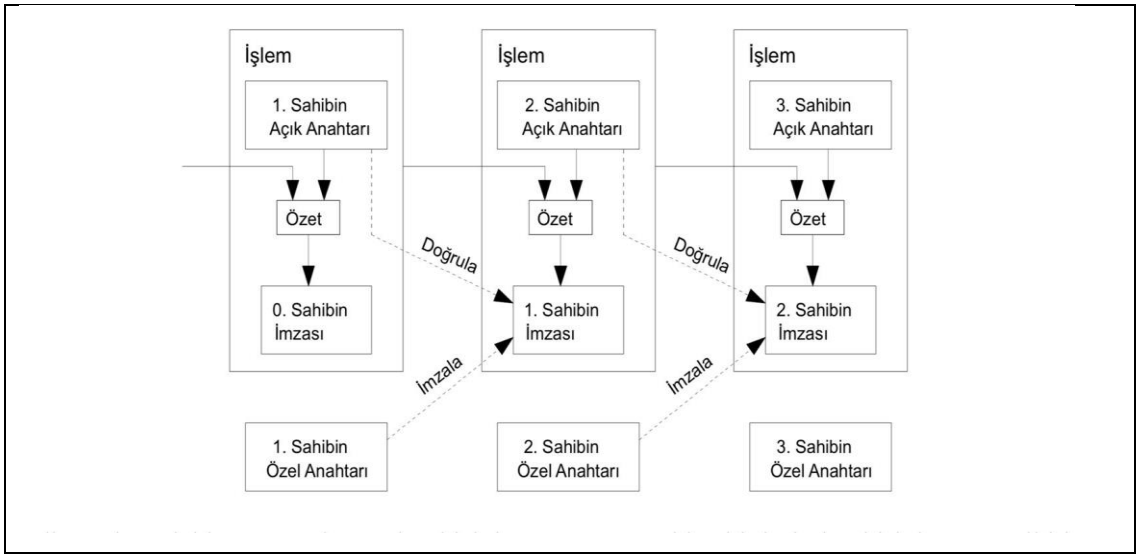
Satoshi Nakamoto'nun yayınladığı " Bitcoin: Peer-to-Peer Electronic Cash System" isimli makaleye göre kripto varlıkların blokzincirdeki veri aktarımı şu şekildedir: Verinin el değiştirmesi esnasında uygulanan işlemler aşağıdaki şemada da görüldüğü üzere paranın sahibi, önceki sahipten gelen işlemin özetini (hash) doğrulayıp dijital imzasıyla özel (açık) anahtarını imzalayarak bir sonraki verinin sahibine gönderir ve bu işlemi bu sahipte aynı şekilde uygulayarak dijital imza zinciri devam eder. Yani veriye her sahip olan kişi, hem işlem özeti doğrulaması yapmakta hem de dijital imzalama işlemini gerçekleştirmektedir.

Blokzincir ağının Bitcoin blokzinciri örneklendirmesiyle işleyiş sırası aşağıdaki gibidir:

1. Yeni yapılan işlemler bütün düğümlere yayılmaktadır.
2. Yeni işlemler yapıldığında düğümler tarafından bir blokta toplanmaktadır.
3. Blokzincirdeki bütün düğümler iş kanıtı bulmak için çalışmaktadır.
4. İş kanıtı bulan düğüm bunu diğer bütün düğümlere yayınlamaktadır.
5. Diğer düğümler bloktaki bütün işlemler geçerli olması ve hâlihazırda harcanmamış durumda olunca kabul etmektedir.
6. Düğümler önceki bloğun özetini, sonraki bloğu oluşturmaya çalışırken ilave ederek bloğu kabul ettiklerini ifade etmektedir.[56]

Blokzincir bir merkezden yönetilmediği için dağıtık olup tekrarlı bir harcamanın yapılması gibi istenmeyen bir durumu içerisinde barındırmaktadır. Bu sıkıntılı durumun çözümü için zaman damgası sunucusu ve iş kanıtı (proof of work - PoW) algoritmaları kullanılarak aşılmaktadır.[57]

[56] Nakamoto, *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System* (SSRN Scholarly Paper, 21 Ağustos 2008), 3.
[57] Nakamoto, *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System* (SSRN Scholarly Paper, 21 Ağustos 2008), 2.

Şekil 5. Satoshi Nakamoto'nun blok zinciri işlem şeması[58]

Zaman damgası sunucusu, yapılan işlemde bir bloğun ne kadar sürede oluştuğunu göstermek ve böylece belirtilen tarihte var olduğunu kanıtlamaktır.[59] Bu kanıtı tamamlayan iş ispatı (PoW) algoritmasıyla tekrarlı blokların oluşmasını engelleyerek yani çift ödemeyi önlemek amaçlandığı için bu tür mutabakat mekanizması kullanılmaktadır. Çift ödemeden kastedilen durum şöyle gerçekleşmektedir. Veri aktarımı ya da para aktarımı somut olmayan dijital bir varlık olduğu için aynı veriyle ya da parayla tekrarlı bir gönderim yapılabilir. Yani aynı parayla birçok harcama yapılabilir anlamına gelmektedir. Bu durum algoritmalarla mutabakat yapılarak önlenmiş olmaktadır.[60]

Bitcoin blokzincirinde kullanılan PoW - iş kanıtı mutabakat algoritması elektrik harcaması fazla olması gerekçesiyle Ethereum blokzincirinde kullanılan hisse kanıtı (proof of Stake - PoS) mutabakat sistemi daha az elektrik harcaması olduğu için tercih edilmektedir.[61] Diğer tercih edilen mutabakat algoritmaları ise şunlardır:

- Hyperledger Fabric blokzinciri PBFT (Practical Byzantine Fault Tolerance/Bizans hata toleransı) mutabakat protokolünü kullanmaktadır. Bu mutabakat protokolünde kullandığı ağa düğüm eklenirken izin gerekmektedir.

[58] Nakamoto, *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System* (SSRN Scholarly Paper, 21 Ağustos 2008), 2.
[59] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 60-61.
[60] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 75.
[61] Ünal - Uluyol, "Blok Zinciri Teknolojisi", 169.

- Finans ve bankacılık üzere bir kripto varlık olan Bitshares, DPOS (Delegated proof of stake/Devreden hisse ispatı) mutabakat protokolünü tercih etmektedir.
- Ripple kripto varlık uygulaması Ripple mutabakat protokolünü kullanmaktadır.[62]

Blokzincirlerde kullanılan mutabakat sistem algoritmalarının karşılaştırması aşağıdaki tabloda şu şekilde yer almaktadır:

Tablo 1

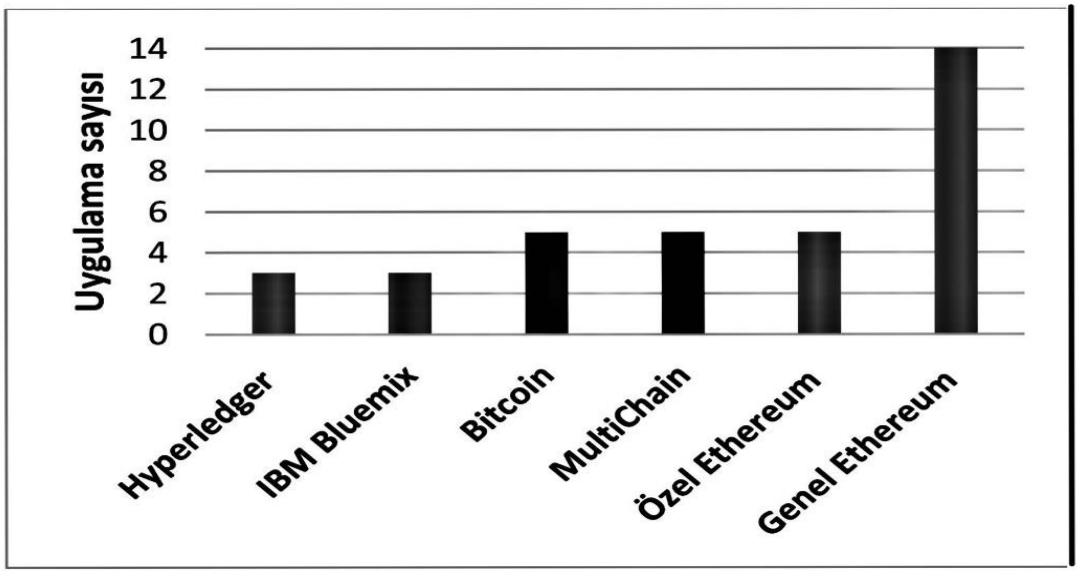
Mutabakat (Konsensüs) algoritmalarının karşılaştırılması[63]

	PoW	PoS	PBFT	DPOS	Ripple
Düğüm kimlik kabulü	Açık	Açık	İzin gerekir	Açık	Açık
Enerji Tasarrufu	Hayır	Kısmen	Evet	Kısmen	Evet
İşlem kabulü için onay oranı	>25% bilgisayar gücü	>51% değer	>66% onay	>51% doğrulama	>80% onay

Blokzincir ile ilk defa Bitcoin makalesinde tanışılmış görülse de diğer kullanılan bazı blokzincirlerin uygulama sayısı aşağıdaki grafikte görülmektedir. Bunlar; Hyperledger, IBM Bluemix, Bitcoin, Multi Chain, Özel Ethereum, Genel Etereum' dur.

[62] Mustafa Tanrıverdi vd., "Blokzinciri Teknolojisi Nedir? Ne Değildir ?: Alanyazın İncelemesi", *Bilişim Teknolojileri Dergisi* 12/3 (31 Temmuz 2019), 210.

[63] Zibin Zheng vd., "An Overview of Blockchain Technology: Architecture, Consensus, and Future Trends", *2017 IEEE International Congress on Big Data (BigData Congress)* (2017 IEEE International Congress on Big Data (BigData Congress), Honolulu, HI, USA: IEEE, 2017), 557-564.

Şekil 6. Kullanımda Olan Blokzincir Sistemleri[64]

Blokzincirde eşler arası ağ (peer to peer- P2P) olarak ifade edilen ağ üzerinden işlemler yapılmaktadır. Bu ağda kullanıcılar eşit görülür ve eş olarak ifade edilmektedir. Bu kullanıcılar, yapılan işlemleri aracı olmadan diğer kullanıcılara gönderir. Böylece kopyalanmasını ve dağılmasını sağlamaktadır. Yapılan işlemlerin kopyalarını saklayan makinelere "node (düğüm)" denilmektedir. Aynı zamanda kopyalama eşler tarafından yapıldığı için eşler "node" olarak da ifade edilmektedir. Yani eşlere de node denilmektedir. İşlemlerin kopyası mutlaka bir bilgisayarda veya node isimli düğümlerde bulunmaktadır. Böylece olabilecek saldırıya karşın blokzincirin geçmişi korunmaktadır. Ağa katılan makine sayısı arttıkça da her türlü saldırıya karşı daha güçlü olunmaktadır.[65]

Blokzincirde Çatallanma

Blokzincirde bloklar oluştukça zincir oluşumu devam eder. Yaşanan bazı güncellemeler, teknik saldırılar, blokzincir topluluğunun anlaşmazlığı gibi durumlarda zincirde birden fazla blok oluşmaktadır. Birden fazla oluşan bloklara "çatallanma (fork)"

[64] Fthi Arefayne Abadi vd., "The Blockchain of Things, Beyond Bitcoin: A Systematic Review" (2018 IEEE International Conference on Internet of Things (iThings) and IEEE Green Computing and Communications (GreenCom) and IEEE Cyber, Physical and Social Computing (CPSCom) and IEEE Smart Data (SmartData): IEEE, 2018), 1668.
[65] Atabaş, *Blok Zinciri Teknolojisi*, 17-23.

denilmektedir. Çatallanma iki farklı yolla meydana gelir. Bunlar: Zorunlu/sert çatallanma (hard forking) ve gönüllü/yumuşak çatallanma (soft forking) dır.[66]

Zorunlu çatallanma, çatallanmayı oluşturan sebepler neticesinde önceki zincirin kurallarına uyum sağlamayan ve orijinal zincir devam ederken geçerli olan zincirden ayrılarak yeni bir zincir oluşmasıdır. Bu da yeni ve bağımsız kripto varlığın (paranın) oluştuğu anlamına gelmektedir. Böylece iki zincir oluşmaktadır. Örneğin, Bitcoin blokzincirinde oluşan sert çatallanma sonrası "Bitcoin Cash" isimli yeni bir blokzincir ve BCH kripto varlığı oluşmuştur. Yine Ethereum blokzincirinde İstanbul Sert Çatallanması sonucu yeni bir blokzincir ve EHT isimli kripto varlık ortaya çıkmıştır.[67]

Gönüllü çatallanma, orijinal zincir kurallarındaki yumuşak olan değişikliklerdir. Node isimli kullanıcılar yapılan bu değişiklikleri uyumlu görüp kabul ederse zincir çatallanmalardan biriyle devam etmektedir. Böylece, gönüllü çatallanma çatallanmalardan birini seçerek aynı zincir kurallarıyla devam etmektedir. Bu çatallanma türünde yeni bir zincir ve kripto varlık oluşmamaktadır. Zincirden ayrılmış olan bloğa da "öksüz blok" denmektedir.[68]

Ethereum (kripto varlık) blokzinciri Bitcoin (kripto varlık) blok zincirine göre daha fazla çatallanmaktadır. Bu durum blokların daha kısa sürede üretilmesinden kaynaklanmaktadır. İki, üç blok oluştuktan sonra sistem oluşan çatallanmayı iptal ederek orijinal blokzincir devam etmektedir. Zorunlu çatallanmalar oluşmadan sistem tarafından iptal edilen bloğa "uncle" (amca) blok denilmektedir. Uncle blok Bitcoin blokzincirinde öksüz bloğa denk düşmektedir. Aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Çünkü ethereum blokzincirinde uncle blok oluşunca madenciye ödül verilmektedir. Bu durumda amaçlanan madenciyi blok üretimine teşvik etmektir. Ancak Bitcoin blokzincirinde öksüz blok madencisinin elde ettiği ödül ise geri alınmaktadır.[69]

---

[66] Türkiye Bilişim Vakfı (TBV), *Kripto Varlıkların Vergi-Muhasebe ve Denetim Yönünden İncelenmesi Raporu* (Türkiye Bilişim Vakfı, Aralık 2021), 12; Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 69.

[67] İbrahim Erem Şahin - Eyüp Sabri Şahin, *Finansın Dijital Devrimi Blokzincir ve Kripto Paralar* (Eğitim Yayınevi, 2020), 37; Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 68-71; Berkay Aybey, "Çatallanma (Hard Fork / Soft Fork) Nedir?", *BtcTurk Bilgi Platformu* (02 Ağustos 2017); TBV, *Kripto Varlıkların Vergi-Muhasebe ve Denetim Yönünden İncelenmesi Raporu*, 13.

[68] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 72-74; TBV, *Kripto Varlıkların Vergi-Muhasebe ve Denetim Yönünden İncelenmesi Raporu*, 13; Aybey, "Çatallanma (Hard Fork / Soft Fork) Nedir?" (02 Ağustos 2017).

[69] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 109.

Blokzincirin Avantajları ve Dezavantajları

Blokzincir kullanım alanları her geçen gün genişlemektedir. Kripto varlıklar ile başlayan kullanım alanı birçok sektör tarafından güvenli görülmesinden dolayısıyla tercih edilmektedir. Blokzincir kullanımında tercih edilen alanlar; eğitim, bankacılık, dijital kimlik, bulut depolama, emlâk, sağlık, e- ticaret[70], nesnelerin interneti, noter işlemleri, sanat eseri satışları, nakliye hizmetleri, uluslararası ödeme işlemleri[71] gibi alanlardır. Birçok alanda sağladığı avantajlarla kullanılıyor olmasına rağmen bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Blokzincirin sağladığı avantajları ve dezavantajları şunlardır:

Avantajları;

- Blokzincirdeki tüm katılımcılar yapılan işlemlere her zaman ulaşabilir.
- Veri kaybı olmamaktadır.
- Doğrulamaları neticesinde katılımcılar bir aracıya ihtiyaç olmaksızın aralarında güvenle işlem yapabilmektedir.
- Blokzincirde ki herkes işlemleri görebilmektedir.
- Akıllı sözleşmeler ile işlemlerin otomatikleşme durumu bulunmaktadır.
- Bağlı olduğu bir merkez olmadığı için iptal edilme ve kapatılma durumu bulunmamaktadır.[72]
- Blokzincir teknolojisi sanal ortamda bir mahremiyet ortamı sağlamaktadır.[73]

Dezavantajları;

- Blokzincir de iş ispatı (proof of work) mutabakatı kullanılıyorsa enerji tüketimi fazla olmaktadır ve güçlü makinelere ihtiyaç duyulmaktadır.
- Performansı kıyaslandığı zaman düşük kalmaktadır.
- İçeriğe erişim kullanıcı mahremini zedeleyebilmektedir.
- Akıllı sözleşmeler saldırılara karşı savunmasız kalabilmektedir.[74]

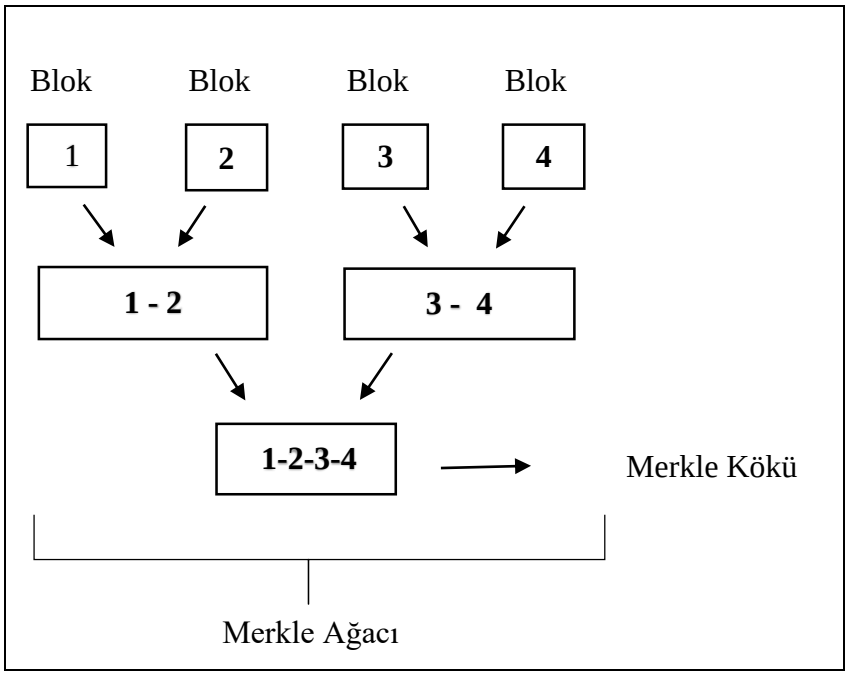
---

[70] Carda - Kısa, "Blok Zincir Teknolojisi Perspektifinden Kalkınma", 298-299; Tanrıverdi vd., "Blokzinciri Teknolojisi Nedir ?", 213-214.
[71] Pınar Göktaş - Berkay Aksu, "Endüstri 4.0 İle Beraber Blokzincir (Blockchain) Teknolojisi, Bitcoin ve Sanal Paraların Gelecekteki Olası Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 26/3 (2021), 287.
[72] Tanrıverdi vd., "Blokzinciri Teknolojisi Nedir ?", 205.
[73] Şık - Afşar, "İslâmî Finansta Kripto Para Kullanımı", 22.
[74] Tanrıverdi vd., "Blokzinciri Teknolojisi Nedir ?", 205.

Blokzincir teknolojisi en çok kripto paralar ve uluslararası olan sınır dışı ödemeler de kullanılmaktadır. Bu alanların dışında Singapur'da üniversite derecelerini doğrulamak ve korumak maksadıyla eğitim alanında da blokzincir teknolojisinin kullanılması yeni gelişmelerdendir.[75] Türkiye'de ise aktif olmamasına rağmen blokzincir teknolojisi tapu kayıtlarında kullanılmaya başlanmaktadır. Bu teknolojinin kullanımı ile usulsüzlük, evrak sahteciliği, gibi sorunların önüne geçilmesi hedeflenmektedir.[76]

2.4.4. Merkle Ağacı

Blokzincirde bir bloğun içerisinde bulunan verileri güvenli olarak dağıtıp, parçalayıp kaydeden işlem grup yapı modeline "merkle ağacı" denilmektedir.[77] Çifterli olarak yapılan gruplandırmaların sonucunda alınan hashlar (özet) tek kalana kadar devam etmektedir. Gruplama sonunda tek kalan hash sayısına "merkle kökü" denmektedir. Bu sistem ile doğrulama yapmak istenirse birçok işlem yapmadan merkle ağacındaki altı, yedi adet hash değeriyle doğrulama sonucuna ulaşılabilmektedir.[78]

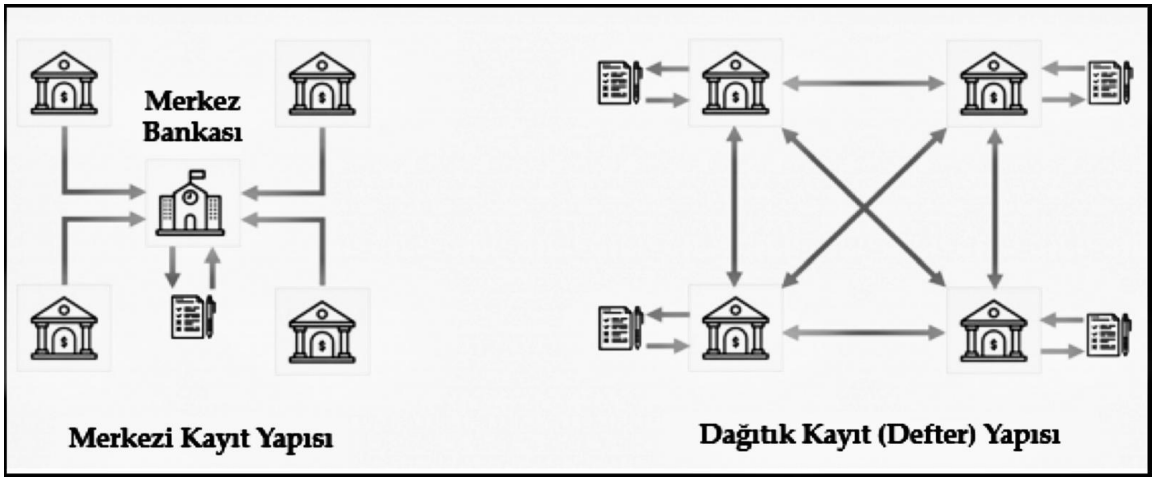
Şekil 7. Merkle Ağacı

[75] Blockchain Türkiye Platformu BCTR, "Vitalik Buterin, Blockchain'in En Uygun Olduğu Sektörleri Belirledi", 27 Kasım 2018, (Erişim 07 Mayıs 2024) https://bctr.org/vitalik-buterin-blockchainin-en-uygun-oldugu-sektorleri-belirledi-6575/
[76] Şık - Afşar, "İslâmî Finansta Kripto Para Kullanımı", 22.
[77] Atabaş, *Blok Zinciri Teknolojisi*, 39-40.
[78] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 56-59.

2.4.5. Dağıtık Defter Kayıt Sistemi

Blokzincirde yapılan işlemlerin birden fazla yerde kontrol sistemi ile saklanmasına "dağıtık defter kayıt sistemi" denmektedir.[79] Blokzincirde yapılan işlemler kişiler arasında bir merkezden bağımsız olarak yapılmaktadır. Dağıtık kayıt sistemi kullanıldığı için maliyetler düşmektedir ve kayıtlara güvenli olarak hiçbir değişikliğe uğramadan zincirdeki tüm kullanıcılar istediği zamanda direkt bir şekilde ulaşabilmektedir.[80]

Dağıtık defter kayıt sisteminin bazı temel özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerden kaydetme özelliği; işlemlerin hepsinin kaydedildiği, zaman damgasıyla damgalandığı, kayıtların hangi anda yapıldığına dair bilgi sunabilmektedir. Yapılan bu işlemleri şeffaflık ve görünürlük özelliği ile herkesin verileri açık bir şekilde görebilme imkânı bulunmaktadır. Verilerin düğüm isimli birçok bilgisayara kaydedilmesi ve bir merkeze olan bağlılık ortadan kalkmasından dolayı merkeziyetsiz olma özelliği de bu özelliklerin arasında sıralanmaktadır.[81]

Şekil 8. Dağıtık Defter Kayıt Sistemi[82]

[79] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 74.
[80] Murat Yıldırım, "Blokzincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları", *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/20 (2019), 265-277.
[81] Atabaş, *Blok Zinciri Teknolojisi*, 11-12.
[82] Yıldırım, "Blokzincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları", 267.

2.4.6. Elektronik Cüzdan

Cüzdan; kripto varlıkların kendisini, kripto varlıkların transfer işlemlerini, kripto varlıklara ait özel ve genel anahtarların çevrimiçi veya çevrimdışı olarak saklanmasını sağlayan yazılım, donanım, sistem veya uygulamalarıdır.[83] Kripto varlıklar bilgisayarlar, bulut sistemleri, akıllı telefonlar, harici cüzdanlar gibi teknolojik araçlarda saklanmaktadır.[84] Bu depolama alanına elektronik cüzdan denilmektedir. Kripto paralar blokzincir üzerinden gönderilen ve alınan kripto paraların tutulduğu, bakiye sorgulamasının yapıldığı, üretilen ve kullanılan özel anahtar ve açık anahtarın saklandığı elektronik alandır.[85] Finansal verilerin saklanması için yazılım ile oluşturulmuş dijital depolama alanlarıdır. Cüzdan bilgileri IBAN bilgilerine benzetilebilmektedir. Veri transferi yani para gönderip almak için kullanılan bilgiler için cüzdan bilgilerine ihtiyaç duyulmaktadır. [86] İki tür cüzdan bulunmaktadır. Bunlar sıcak cüzdan ve soğuk cüzdandır.

Sıcak cüzdan internet üzerinden çalışan kripto paraların bulut sistemine kaydedildiği web cüzdanı olarak isimlendirilmektedir. Bu cüzdanda saklanan paralar internet üzerinde saklandığı için bilgisayar korsanlarına karşı çalınma riski taşımaktadır Masaüstü, online, mobil olarak üç şekilde kullanımı bulunmaktadır. Masaüstü sıcak cüzdanlar masa üzerine indirilerek kullanılmaktadır. Virüslere ve bilgisayar korsanlarına karşı korunaksızdır. Online cüzdanlarda saklama bulut depolama sistemiyle sağlanmaktadır. Erişim kolaydır ancak depolama için kullanılan bulut sisteminde açık anahtar tutmak güvenliği düşürmektedir. Mobil cüzdanlar cep telefonuna indirilen uygulama ile kullanılmaktadır. Alışverişlerde kolaylık sağlamaktadır.[87]

Soğuk cüzdanlar ise donanım cüzdanlardır. Usb gibi bir yapısı bulunan bu cihazlara depolama yapılmaktadır. Madenciler bu cüzdanları kullanmaktadır. Kazandıkları kripto paraları burada saklamaktadırlar. Soğuk cüzdanlar virüslere ve bilgisayar korsanlarına karşı güvenli cüzdanlardır. Bozulması durumunda başka bir cüzdana bağlanabilmektedir. Şifresinin iyi muhafaza edilmesi gerekmektedir. Kaybedildiği takdirde telafisi bulunmamaktadır.[88]

---

[83] Sermaye Piyasası Kanunu (SPK), Resmî Gazete 32590 (2 Temmuz 2024), Kanun No.7518, md.1/1
[84] Osman Nuri Şahin, "Tms & Tfrs Işığında Muhasebe, Vergi ve Denetim Açısından Bitcoin ve Diğer Kripto Para Birimleri", *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* 20/4 (30 Aralık 2018), 904.
[85] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 87-88.
[86] Ekonomist, "Kripto Para Cüzdanı: Sıcak cüzdan, Soğuk Cüzdan Nedir?", Ekonomi (Erişim 17 Mayıs 2024). https://www.ekonomist.com.tr/sozluk/kripto-para-cuzdani-nedir-soguk-cuzdan-sicak-cuzdan-ne-demek
[87] Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 90.
[88] S.A, *Kripto (Dijital) Paralar Madenciliği Borsası* (S.A., 2020), 24; Güven - Şahinöz, *Blokzincir, Bitcoin*, 90.

2.4.7. Madencilik (Kripto Para Madenciliği/Mining)

Kriptografik şifrelerin çözümüyle elde edilen bloklar neticesinde kazanılan ödüllere madencilik denilmektedir.[89] Nakamoto yayınladığı makalesinde madenciliği şöyle açıklamaktadır: Bloğu oluşturan kişi kurala göre bloğun ilk işlemini yapmaktadır. Bu ilk işlem sahibi olacağı yeni parayı dolaşıma sokacağı özel bir işlem olmaktadır. Böylece düğümler ağı desteklemek için teşvik edilmektedirler ve paranın dolaşıma girmesini sağlamaktadırlar. Merkezi bir otorite olmadığı için sahip olan paranın dolaşıma girmesi bu sistemle olmaktadır. Sabit miktarda olan paranın dolaşıma girme şekli altın madencilerinin dolaşıma altın madenini sokma şekline benzemektedir. Bu sistemde ise harcanan, merkezi işlem gücü süresi ve kullanılan elektriktir.[90]

Madencilik özel donanımlı cihazlarla gerçekleştirilmektedir. Yapılan madencilik işleminin süreçleri ve yolları açısından farklı şekilleri bulunmaktadır. Bunlar: CPU madenciliği, GPU madenciliği, FPGA madenciliği, ASİC madenciliği, Bulut madenciliğidir.

- CPU Madenciliği; normal bir bilgisayarın CPU' sunu (merkezi işlem birimi) kullanarak işlemlerin yapılmasıdır.
- GPU Madenciliği; CPU madenciliğine ilaveten eklenen grafik kartın GPU (grafik işlemci birimi) madenciliğin yapılmasıdır. Elektrik kullanımı daha düşük olmaktadır.
- FPGA Madenciliği; özel tasarlanmıştır ve madencilik işlerini birkaç kat daha hızlandırmaktadır.
- ASIC Madenciliği; CPU, GPU, FPGA madenciliklere göre daha hızlı ve verimli olmaktadır. Genellikle Bitcoin madenciliği için kullanılmaktadır.
- Bulut Madenciliği; Bazı madencilerin kendi işlem güçlerini diğer madencilik yapanlara ayrılan süre zarfında, kiralamalarıyla yapılan madenciliktir.[91]

2.4.8. Coin ve Token

2009 yılında belirli bir merkez idaresinin dışında belirli sayıda üretilen, merkezi müdahale ile teknik olarak değiştirilemeyen,[92] kendisinin blokzincir ağına ait olan, ödeme

[89] S.A, *Kripto (Dijital) Paralar Madenciliği Borsası*, 29.
[90] Nakamoto, *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System* (SSRN Scholarly Paper, 21 Ağustos 2008).
[91] Atabaş, *Blok Zinciri Teknolojisi*, 56.
[92] KVYTP, *Kripto Varlık Yasa Tasarısı Çalışma Raporu*.

aracı olarak kullanılabilen, algoritması olan dijital değere sahip blokzincir teknolojisinin kripto varlığına "coin" denilmektedir. Örneğin; Bitcoin, Ethereum, Litecoin, Eos, Monero bazı coinlerdir. Nakamoto tarafından geliştirilen Bitcoin'den sonra token isimli farklı kripto varlıklarda geliştirilmiştir.[93] Tokenler kendisine ait blokzinciri olmayan kripto varlıklardır. Örneğin; Maker, Vechain tokenleri bazılarıdır.[94]

Coin veya tokene sahip olmanın iki yolu bulunmaktadır. İlk yolu madencilik yaparak elde edilir. Yani, kriptografik şifreler çözülerek bloklar üretilir ve bu üretim sonucunda elde edilen ödül coin ya da tokendir. Yalnız madenciliği yapılamayan bazı kripto varlıklar bulunmaktadır. Bunlar Ripple (XRP), Solana (SOL), Terra (LUNA), Cardano (ADA), Polkadot (DOT), Avalanche (AVAX) gibi şirketler tarafından dolaşıma sokulan kripto varlılardır. En yüksek arza ulaşanlar ve en yüksek arza ulaşamayanlar olarak iki tipi bulunmaktadır. En yüksek arza ulaşmış olanlar kripto paranın hepsinin üretilerek piyasaya sürülmesidir. En yüksek arza ulaşamayanlar ise proof of stake (pos/hisse kanıtı) uzlaşma (konsensüs) algoritmasıyla bir blokzincire eklenmesidir. Arz edilmeyen kripto varlıklar doğrulayıcılara hisse karşılığı blok ödülü olarak verilmektedir. Kripto varlıklara diğer sahip olma yolu ise bir kripto para borsasına kaydolarak itibari para karşılığı kripto para satın almaktır.[95]

Coin Çeşitleri

Bitcoin sonrası farklı yazılımlarla kripto varlıklar üretilmeye devam etmektedir. Bu üretimlere altcoin (alternative coin) adı verilmektedir. Bazıları şunlardır: Litecoin, Zcash, Ripple, Peercoin, Ethereum, Terra Luna ve Namecoin gibi kripto varlıklar piyasaya sürülürken Bitcoin'in eksikliklerini tamamlama amacı taşımaktadırlar.[96]

2.5. Kripto Varlık Borsaları

Kripto paraların satın alma ortamına kripto varlık (para) borsası denmektedir. Kripto varlıklara coin veya fiat para (itibari para) birimleri ile kripto varlık borsaları üzerinden satın

[93] Yüksel, "Kripto Varlıklar Ve Ifrs Kapsamında Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesi", 432.
[94] Özcan, *Blokzincir Mimarisi ve Merkezi Olmayan Uygulamalar*, 85.
[95] Bitlo Akademi (Bitlo), "Madenciliği Yapılamayan Kripto Para Birimleri Nelerdir?" (Erişim 16 Mayıs 2024). https://akademi.bitlo.com/makale/madenciligi-yapilamayan-kripto-para-birimleri-nelerdir
[96] Fatih Özden, *Fıkhi Açıdan Kripto Para Sistemi-Bitcoin Örneği-* (T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2019), 16.

alarak sahip olunmaktadır. Bu borsaların bazıları ise şunlardır: Binance, Coinbase, Gate.io, OKX ve KuCoin. Bu borsalardan kripto varlık satın almak için şu işlemler yapılmaktadır:

- Kişisel ve kimlik bilgileriyle kayıt olmak.
- Banka aracılığı ile para yatırmak

Bu işlemler gerçekleştikten sonra istenen kripto para satın alınabilmektedir.[97]

Borsada işlem yapmak isteyen kullanıcılar borsada istenen üyelik işlemlerinden sonra Türk Lirası veya herhangi bir kripto para ile emir defterlerine alım-satım emri girilir. Kullanıcılar kripto para borsasına üye olur ve hesaplarına yatırdıkları coinler veya Türk Lirası gibi para birimleri ile alım satım emirleri girerler. Emir defterleri de kripto varlık alım-satımı için yazılan tutarın yani emrin listelendiği tablodur. Tüm alış ve satış emirleri burada toplanmıştır. Kripto para borsalarında her bir coinin başka bir coin veya fiat para (itibari para) birimi (USD, TRY) ile takas yapılmasına "işlem çifti"denilir. Örneğin; BTC/TRY, BTC/ETH ve ETH/USDT birer işlem çiftlerini oluşturmaktadır.[98]

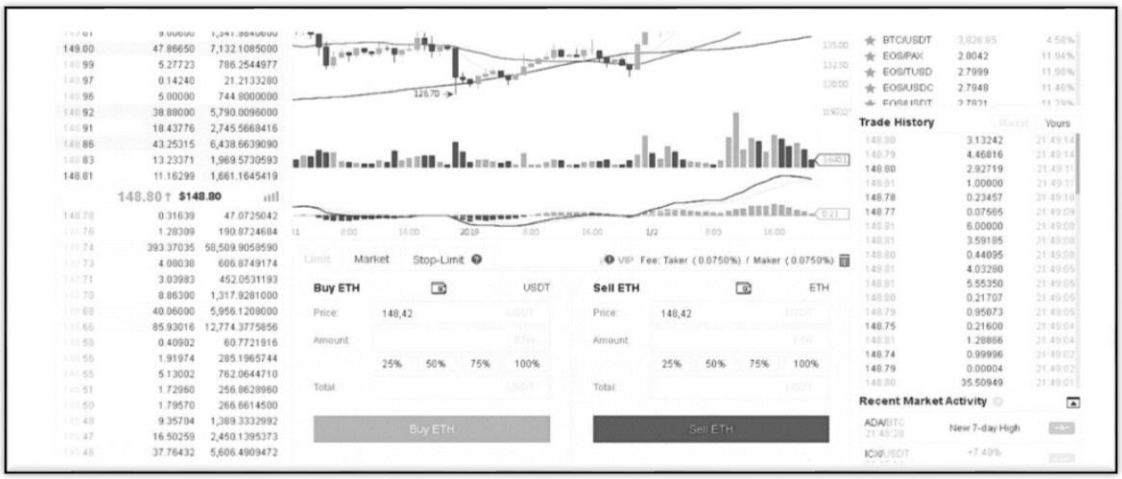
Şekil:9 Emir Defteri[99]

Kripto para borsaları birer değişim platformudur. Fiat parayı kripto paraya veya farklı iki kripto paranın birbiriyle değişimi yapılmaktadır. Çalışma sistemi geleneksel borsa

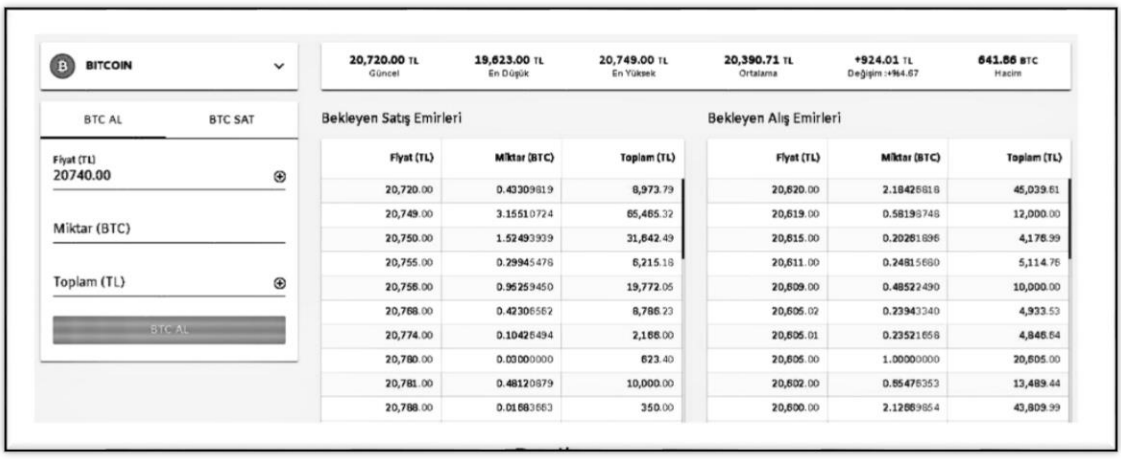
[97] Serhan İnan Arabacıgil, "LUNA Coin Nedir? Sert Düşüş Yaşayan LUNA'da Merak Edilenler", 11 Ağustos 2023; S.A, *Kripto (Dijital) Paralar Madenciliği Borsası*, 10.
[98] Emir Aydın, "Kripto Para Borsalarında Nasıl Alım Satım Yapılır?", 02 Ocak 2019 Kripto Para Borsalarında Nasıl Alım Satım Yapılır? - Coinbalina; BIT markets BIT, "Hepsi Bir Arada Sipariş Defteri" (Erişim 13 Kasım 2024). https://bitmarkets.com/en/trade/order-book

[99] Berkay Aybey, "Kripto'da Fiyat Grafikleri Nasıl Okunur?", *BtcTurk Bilgi Platformu* (16 Aralık 2020). https://bilgiplatformu.btcturk.com/teknik-analiz/btcturk-proda-fiyat-grafikleri-nasil-okunur/

sistemi gibi çalışmakla beraber aracı bir kuruma ihtiyaç olmadan yatırımlar bankada veya borsa hesabında saklanabilmektedir. Borsadaki işlemler internet üzerinden borsa kullanıcıları arasında gerçekleşmektedir. Kripto para borsalarının hepsinde yapılan işlemler temelde aynı olmaktadır. Sunulan gelişmiş özellikler ve alınan komisyon farkları ile birbirinden ayrılmaktadır. [100]

Şekil:10 Binance Kripto Varlık Borsası İşlemleri[101]

Şekil:11 Paribu Kripto Varlık Borsası İşlemleri [102]

Kripto varlık borsaları merkezi kripto borsaları ve merkezi olmayan kripto borsaları olarak iki çeşitten oluşmaktadır. Merkezi borsalar, borsaya gönderilen kripto paraları kendi

[100] S.A, *Kripto (Dijital) Paralar Madenciliği Borsası*, 11-12; Aydın, "Kripto Para Borsalarında Nasıl Alım Satım Yapılır?"
[101] Aydın, "Kripto Para Borsalarında Nasıl Alım Satım Yapılır?"
[102] Aydın, "Kripto Para Borsalarında Nasıl Alım Satım Yapılır?"

bünyelerinde sakladıkları için bu isimle anılmaktadır. Güvenlik tedbirlerini kendi bünyelerinde taşıdıkları ve kullanıcıların müdahil olma imkânı olamadığı için kullanıcılar tarafından tercih sebebi olmamaktadır. Merkezi olmayan borsalar herhangi bir merkeze bağlı olmayan ve kullanıcıların fonlarını saklamadan işlem yapmaktadır. İşlem yapılan paraların kontrolü kullanıcılara ait olduğu için güven veren bir borsa türü olarak kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir.[103]

2.6. Kripto Varlıklara İlişkin Ülkemizdeki Yasal Düzenlemeler

Ülkemizde kripto varlıklar ile ilgili yasal düzenlemeler oluşmaya başlamıştır. MASAK[104] kısa isimli kuruluş kapsamında kripto paraların hizmet sağlayıcıları için ve SPK'da yapılan değişiklikler ile yeni yasal düzenlemeler yer almaktadır.[105] Bununla birlikte yeni yasal düzenlemelerden önce de kripto varlıklar para olarak vasıflandırılamasa da kripto para alacaklısının mağduriyeti oluşmaması için alacaklının borcuna dair yasal olarak haczi mevcut kanunlar kapsamında hukuki süreç yürütülmüştür. Bu hukuki süreçte İcra İflas Kanunu çerçevesinde 88. md. *"altın ve gümüş gibi kıymetli şeyler"* gibi değerlendirilmesi ile kripto varlıkların miras hukuku olarak mal varlığı gibi görülmesi durumunda Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 20. md.si[106] devamında düzenlenen *"eser sahibinin eseri üzerindeki mali haklarının devir ve haczinin mümkün görülmesi"* durumuna benzerlik göstermiştir. Bu maddeler kapsamında değerlendirilerek mağduriyetlerin oluşmamasına çalışılmıştır.[107] İlgili kanun maddeleriyle kripto varlık kullanıcılarının hak kayıplarını önlemek için hukuki süreçler yürütülebilmektedir.

4208 sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun ile kurulan MASAK'ın (Mali Suçlar Araştırma Kurulu) görev ve yetkileri 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun ve sonrasında 1 ve 43 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnameleriyle yeniden düzenlenmiştir. Tedbirler Yönetmeliğinin 4 üncü maddesinin birinci fıkrasına 31471 sayılı yönetmelik değişikliği ile eklenen (ü) bendine göre MASAK kripto varlık hizmet sağlayıcıları rehberinde *"kripto varlık hizmet sağlayıcıları"* şöyle

[103] Şık - Afşar, "İslâmî Finansta Kripto Para Kullanımı", 17.
[104] Mali Suçlar Araştırma Kurulu (MASAK), "Mali Suçları Araştırma Kurulu Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcı Rehberi" (Erişim 20 Temmuz 2024). https://masak.hmb.gov.tr/rehberler
[105] SPK, Resmî Gazete 32590 (2 Temmuz 2024).
[106] bk. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK), Resmî Gazete 7981, (13 Aralık 1951), Kanun No: 5846, md.20.
[107] Ahmet Aymaz, "Kripto Paraların Haczi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 72 (14 Şubat 2024), 1644.

tanımlanmıştır: "Kripto varlıkların alım ve satımına aracılık eden elektronik işlem platformlarıdır."[108] 2 Temmuz 2024'de yayınlanan Resmi Gazete'de SPK'da yapılan değişiklik ile kripto varlık platformlarında güvenli bir ortam oluşarak meydana gelebilecek mağduriyetlerin de önüne geçilmiş olacaktır. Kanun düzenlemesi şu şekildedir:

Resmi Gazete'de 2 Temmuz 2024 tarihinde yayınlanan Sermaye Piyasası Kanunu'nda 7518 sayılı kanun ile yapılan değişiklik kripto varlıklara yönelik düzenlemeyi kapsamaktadır. Bu kanunda kripto varlıklar ile ilgi düzenlemeler kripto varlık hizmet sağlayıcılarına[109] ve kripto varlık platformlarına yönelik olduğu görülmektedir. Kripto varlıklar para veya sermaye piyasası araçlarından[110] biri olarak sayılmamıştır. Dijital ağlar üzerindeki gayri maddi haklar olarak tanımlanmıştır. Kripto varlıklar ile ilgili yapılan kanun düzenlemesinde yer alan başlıca maddeler şöyledir:[111]

- Kripto varlık hizmet sağlayıcıları belirlenen ölçütlere uymaları ve faaliyete başlamak için SPK'dan izin almaları gerekmektedir.(md.2)
- Kripto varlık hizmet sağlayıcıları sistemin güvenliğini sağlamakla yükümlü olmaktadır.(md.3 35/B-2)
- Kripto varlık hizmet sağlayıcıları faaliyet gösterebilmeleri için "yetki belgesi" ne sahip olmaları gerekmektedir.(md.4 35/C-10)
- Platformlar kurul tarafından verilen faaliyet iznine sahip olsa da işlemler kamunun güvencesine dahil olmamaktadır. (md.4-35/C-4)
- Kripto varlıkların platformlar üzerinden alınması, satılması, transferi, saklanması ve dağıtımı SPK tarafından belirlenmektedir.(md.3-35/B-4)
- Kripto hizmet sağlayıcıları müşterilerin itiraz ve şikâyetlerine çözüm bulmaları gerekmektedir.(md.4 35/C-1)
- Bir kripto varlığın platformlar tarafından listelenmiş olmasına kamuca kefil olunmamaktadır.(md.4 35/C-2)
- Platformlarda fiyatlar serbestçe oluşmaktadır.(md.35/C-3)

[108] MASAK, "MASAK Kripto Varlık", 6.
[109] Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları: Platformlar, kripto varlık saklama hizmeti sağlayan kuruluşlar ve bu kanuna dayanan kripto varlıklarla ilgili hizmet sağlamak üzere belirlenmiş diğer kuruluşlardır. bk. SPK, Resmî Gazete 32590 (2 Temmuz 2024), md.1/3.
[110] bk. Sermaye Piyasası Kurulu, "Sermaye Piyasası Kurulu, *Sermaye Piyasası Araçları* (Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, 2024).
[111] bk. SPK, Resmî Gazete 32590 (2 Temmuz 2024).

- Kripto varlık hizmet sağlayıcıların mal varlığı müşterilerin mal varlığından ayrı tutulmaktadır. Müşterilerin mal varlığı kripto varlık hizmet sağlayıcıların borçları için haczedilemediği ve rehnedilemediği gibi müşterilerin borcu içinde kripto varlık sağlayıcıların mal varlığı haczedilememekte ve rehnedilememektedir. (md.4 35/C-7)
- Kripto varlık hizmet sunucularının kendi kusurlarından oluşan kripto varlık kayıplarından sorumlu olmaktadırlar. (md.9 99/B-4 ve B-3)
- Kripto varlık hizmet sağlayıcıların uygunluk denetimi için SPK'nın 88, 89 ve 90'ıncı maddeleri ve görevlendirilenlere 89, 90, 111 ve 113'üncü maddeleri uygulanmaktadır. (md.9 99/B-1)
- İzin almadan kripto varlık sağlama hizmetinde bulunanlar üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ve kanun tarafından belirlenen adli para cezasıyla cezalandırılmaktadır. (md.12 109/A-1)
- Kripto varlıkları kripto varlık hizmet sağlayıcılarının herhangi birinin zimmetine geçirmeleri suçu kanunun uygun gördüğü hapis cezası veya adli para cezasıyla tazmin edilmektedir. (md.13)
- Platformlar bir yıllık gelirin % 1'ini SPK'ya, % 1'ini de bilişim teknolojilerinin gelişmesi için TÜBİTAK'a ödeme tahakkuk etmektedir. (md.16)
- Türkiye'de kripto varlık ATM'lerinin veya benzeri elektronik cihazların faaliyetlerini kanun yürürlük tarihinden itibaren üç ay içinde sonlandırmaları gerekmektedir. (md.17 Geçici md.5)[112]

Bu kanun Sermaye Piyasası Kanun'una tabi kripto varlıklara ait olan yasal bir düzenlemeyi kapsamaktadır. Kripto varlıkların ve platformlarının denetimsiz görülen kısmını regüle etmektedir. Müşterileri ve varlıklarını koruma içeren bir yasa mahiyeti taşıdığı görülmektedir.[113] Bu yasal düzenlemede kripto varlıkların varlık sınıflarından herhangi birine aidiyeti ifade edilmemiştir.

Bu bölümde kripto varlıkları daha iyi anlamak ve tanımak için yapısı, teknik yönü, işleyiş durumu, özellikleri ve ülkemizdeki yasal düzenlemeleri yönüyle araştırdık. Sonraki

[112] bk. SPK, Resmî Gazete 32590 (2 Temmuz 2024), 1-11.
[113] Ankalex Avukatlık Ortaklığı AAO, "Kripto Varlıklara İlişkin Düzenlemeler İçeren Kanun Resmî Gazete'de Yayınlandı" (Erişim 21 Temmuz 2024). https://ankalex.com/kripto-varliklara-iliskin-duzenlemeler-iceren-kanun-resmi-gazetede-yayinlandi/

bölümlerde kripto varlıkların varlık sınıfları açısından para olma durumu, bey' akdi ve sarf akdi açısı yönünden durumunu ele alacağız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KRİPTO VARLIKLARIN İKTİSAT VE İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN PARA OLMA DURUMU VE İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN YAPILAN DEĞERLENDİRMELERİ

Kripto varlıklar toplum nezdinde kripo para olarak isimlendirilerek para vasfında kullanılmıştır. İlk ortaya çıktığı zamanlarda kripto para ile alış veriş yapılması ve günümüzde para olarak kullanılmasına olanak sunan şirketlerin olması kripto varlıkların para vasfına dikkat çekmektedir. Örneğin, 2010 yılında Bitcoin isimli kripto varlık ile pizza alınmış,[114]günümüzde ise hava ulaşımı ve bilişim şirketleri gibi firmalar tarafından müşterilerine kripto varlıklarla alış veriş yapabilme[115] olanağı sunulmuştur. Kripto varlıklar ile yapılan bu alışverişler kripto varlıkların para olarak kullanıldığının tezahürüdür. Bu sebeple kripto varlıkların iktisadi yönden ve İslâm hukuku yönünden para olma durumunu inceleyeceğimiz bu bölümde ilk olarak para konusunu araştırmaya başlayarak çalışmamızı sürdüreceğiz.

3.1. İktisadi Yönden Para

3.1.1. Paranın Tanımı

İktisatta para üzerine yapılmış birçok tanım bulunmaktadır. Farklı yapılan bu tanımlar paranın tanımlanma sorunu olduğunu göstermektedir. Bu sebeple iktisatçılar arasında ortak bir tanımlama yapılmamıştır.[116] Para dendiğinde ise ilk olarak cüzdanda bulunan, ödemelerimizde kullandığımız araç akla gelmektedir. Paranın bu kullanım şekli nakdi ifade etmektedir. Böylece para, sadece ödeme vasıtası olarak görülmektedir. Bu kuramsal bir yaklaşımdır. İktisatta ise mali aktifler üzerine deneysel araştırma yaklaşımına göre paranın nakitten daha geniş bir anlamı bulunmaktadır. Cüzdanda bulunan nakit, para manasında olduğu gibi nakit dışındaki çek, senet gibi ödeme araçları da para kapsamına girmektedir. "Paranın yaptığını yapan her şey paradır." anlayışı bulunmaktadır. İktisatçıların yaptıkları para tanımlamalarında para, "mal ve hizmetlerin satın alınmasında ödenen bedel

[114] WebTekno WT, "2010'da 10.000 Bitcoin ile 2 Pizza Alan Adam!" (Erişim 25 Eylül 2024); Milliyet Gazetesi MG, "İki Pizza İçin Bilmeden Servet Ödemişti!" (07 Nisan 2024); BloombergHT BHT, "Laszlo Hanyecz, Tam 14 yıl Önce İki Pizza İçin 10 Bin Bitcoin", *BloombergHT Instagram*, 22 Mayıs 2024., (Erişim 25 Eylül 2024). https://www.instagram.com/bloomberghttv/p/C7R1I82oWjL/

[115] EuroNews EN, "Bitcoin İle Alışveriş: Kripto İle Ödeme Kabul Eden Şirketler Hangileri" (05 Aralık 2021). https://tr.euronews.com/2021/12/05/bitcoin-ile-al-sveris-kripto-para-ile-odeme-kabul-eden-sirketler-hangileri

[116] İlker Parasız, *Para Teorisi ve Politikası* (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2007), 9.

ve borçların geri ödemesinde kullanılan araçlar" olarak ifade edilmektedir.[117] İktisatta para "herkesin kabul ettiği mübadele aracı" [118] olarak kabul görmektedir. Böylece " para, mal ve hizmetlerin satın alınması karşılığında ifa edilen borç yükümlülüğünün geri ödemesinde tercih edilen ve toplum tarafından kabul edilen bir değer ölçüsü ve mübadele aracıdır."[119]

Zaman içinde değişen her şey gibi para da dünden bu güne birçok değişiklik göstermiştir. Örneğin, Reşat altını para olarak tedavüldeyken şimdi ise tedavülde değildir.[120] Böylece ekonomik şartlar ve adetlerin değişmesi ile paranın formunda olan değişiklik gibi zamanla paranın tanımı da değişiklik gösterecektir.[121] Yakın zamanın para tanımları genellikle paranın fonksiyonları üzerinden yapılmaktadır. Bir şeye para denilebilmesi için herkes tarafından kabul görmesi ve bazı fonksiyonlara sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu fonksiyonlar paranın fonksiyonlarını oluşturmaktadır. [122]

3.1.2. Paranın Fonksiyonları

İktisatçılar paranın tanımından çok paranın fonksiyonları üzerinde durmuşlardır. Bu fonksiyonları yerine getiren nesne veya varlık para olarak görülmektedir. Böylece para hisse senedi, tahvil gibi varlıklardan ayrılmaktadır.[123] Yani genel olarak bir şeyin veya varlığın para olabilmesi için bazı fonksiyonlara sahip olması ve para olarak üç kriteri karşılaması gerekmektedir. Bunlar değişim birimi, hesap birimi ve değer saklama birimidir.[124] Bu kriterler paranın geleneksel olarak kabul edilen üç fonksiyonunu oluşturmaktadır. Para ekonomisinin boyutları genişlemesi ile bu fonksiyonlar çoğalmıştır. Bu fonksiyonlara modern fonksiyonlar denilmiştir. Bunlar; iktisat politikası aracı (ekonomik faaliyetleri teşvik edici ya da köstekleyici olarak para) fonksiyonu, gelirleri yeniden dağıtma fonksiyonu, nüfuz aracı olarak para fonksiyonlarıdır.[125] Bazı iktisatçılar paranın fonksiyonlarını klasik

---

[117] Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 10; İlyas Şıklar, *Para Teorisi ve Politikası* (Anadolu Üniversitesi, 2009), 3; Fuat Sekmen, *Para Teorisi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012), 15.
[118] Mükerrem Hiç, *Para Teorisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1975), 1; Catheine Eagleton - Jonathan Williams, *Paranın Tarihi (Money A History)*, çev. Fadime Kahya (Yaylacık Matbaacılık İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 16.
[119] Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 10; Şıklar, *Para Teorisi ve Politikası*, 3; Sekmen, *Para Teorisi*, 15; Sadun Aren, *İstihdam Para ve İktisadi Politika* (Ankara: İmge Kitabevi, 2011), 153; Constance Hunter, "Crypto Economics", *KPMG*, (Kasım 2018), 34.
[120] Hiç, *Para Teorisi*, 9.
[121] Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 9.
[122] Sekmen, *Para Teorisi*, 15.
[123] Şıklar, *Para Teorisi ve Politikası*, 5.
[124] Hunter, "Crypto Economics", 34.
[125] Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 7-9.

ve modern diye sınıflandırmadan mübadele aracı, hesap birimi aracı, tasarruf aracı ve iktisat politikası aracı şeklinde paranın fonksiyonlarını dörde ayırmaktadır.[126] Bizde paranın fonksiyonlarını dört başlık altında ele alacağız.

Paranın fonksiyonları şunlardır:

1. Mübadele (Değişim) Aracı
2. Hesap Birimi (Değer Ölçüsü) Aracı
3. Tasarruf (Servet Biriktirme) Aracı [127]
4. İktisat Politikası Aracı[128]

Mübadele (Değişim) Aracı Fonksiyonu

Klasik yaklaşımda para sadece mübadele amaçlı elde tutulmaktadır.[129] Malların değişiminde iki mal arasındaki araçtır.[130]

Mal ⟶ Para ⟶ Mal

Para bizzat el değiştirdiği takdirde mübadele özelliği taşıyor demektir.[131] Bir değişim aracı olarak para biriminin pratik olabilmesi için yeterince geniş bir yetki alanında her yerde kabul görmesi gerekmektedir. Yetki alanın büyüklüğüne göre doğru orantılı olarak verimlilik de büyümektedir.[132] Parada mübadele fonksiyonu yerine gelmesiyle para yasal olarak bir fiyat değeri ve satın alma gücü kazanmaktadır.[133] Para ile mallar arasında mübadele yapılabilmesi için piyasada[134] yeteri kadar para miktarı olmalıdır. Bu miktar merkez bankası tarafından sunulmaktadır.[135] Mal ve hizmetlerin ödeme işleminde nakit ya da çek kullanılmaktadır. Çekler doğrudan bir mübadele vasıtası olamasa da bankaların sorumluluğunda mübadele işlemine aracılık etmektedir. Bu durumda kullanılan çek, para kapsamına girmektedir.[136]

---

[126] İbrahim Erol vd., "Para ve Merkez Bankacılığı", *Para İktisadı Teori ve Politika* (Ankara: Palme Yayıncılık, 2015), 3.
[127] M. Merih Paya, *Para Teorisi ve Politikası* (İstanbul: Filiz Kitapevi, 1998), 17; Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 5-7; Sekmen, *Para Teorisi*, 15-16; Aren, *İstihdam Para ve İktisadi Politika*, 153.
[128] Erol vd., "Para ve Merkez Bankacılığı", 4; Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 8.
[129] Sekmen, *Para Teorisi*, 15.
[130] Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 7.
[131] Sabri Orman, "Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz", *Para, Faiz ve İslâm*, ed. İslâmi İlimler Araştırma Vakfı İSAM (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1984), 7.
[132] Hunter, "Crypto Economics", 35.
[133] Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 7.
[134] bk. Nur Keyder, *Para Teori- Politika-Uygulama* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012), 5. Piyasa: Alışverişin yapıldığı yer, pazar. Para Piyasası: Paranın kısa vadeli arz talep ihtiyacının karşılanmasıdır.
[135] Erol vd., "Para ve Merkez Bankacılığı", 3.
[136] Sekmen, *Para Teorisi*, 15; Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 7.

Paranın mübadele fonksiyonunu başarılı olarak yapabilmesi için paranın nakledilebilir, dayanıklı, küçük parçalara bölünebilen ve kolay taşınabilir olması gereklidir.[137] Para kapsamında değerlendirilen ve bizzat para olan değerlerin değişim aracı olma işlevini sağlaması için kendisinde bulunması gereken özellikleri ise şunlardır:

- Homojen olmalıdır. Yani parayı temsil eden objelerin hepsinin aynı maddi değeri temsil etmesi gereklidir.
- Bölünebilir olmalıdır. Para küçük meblağlara bölünebilmelidir.
- Toplumdaki herkes tarafından kabul edilmelidir.
- Kolay taşınabilir, kolaylıkla el değiştirebilir olmalıdır.
- Kolayca taklit edilememesi gerekmektedir.[138]
- Değerde istikrarlılık, para değerini zaman içerisinde muhafaza ederek değerini korumalıdır. Bu durum paranın miktarıyla da ilişkilidir. Paranın miktarının ne kadar olacağıyla ilgili bir ölçü bulunmamaktadır. Ancak ülke parası değerini koruyamadığı takdirde yerine yapancı para ikamesi olacaktır.[139]
- Dayanıklılık, paranın maddesi dayanıklı olmalıdır. Çabuk bozulmamalıdır. Örneğin, demir dayanıklıdır ancak küflenir. Bu sebeple parada tercih edilen malzemede bu özelliğe dikkat edilmelidir. [140]
- Güven duyma, güven paranın özellikleri arasında önemli bir yere sahip olmaktadır. Paranın bir hükümet tarafından basılan kâğıt veya madeni para olması, bir bilgisayar programı tarafından oluşturulan bir yazılım ürünü olması fark etmeksizin toplumun güvenini kazanması önem arz etmektedir. Çünkü insanlar bir para birimine güven duymak istemektedir. Paranın yaygın bir kullanım halini alması ve insanların paraya itibar etmeleri güven duyduklarının bir göstergesidir. Böylece güven bir para sisteminin temelinde yer almaktadır.[141] Toplum tarafından paraya olan güveni de yerine getirdiği işlevler belirlemektedir.[142]

[137] Hiç, *Para Teorisi*, 3.
[138] Sekmen, *Para Teorisi*, 15; Paya, *Para Teorisi ve Politikası*, 18.
[139] Paya, *Para Teorisi ve Politikası*, 18.
[140] Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 7; Paya, *Para Teorisi ve Politikası*, 18.
[141] Vigna - Casey, *Kripto Para Çağı*.s.30.
[142] Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 5.

Hesap Birimi Olması

Para birimleri mal ve hizmetlerin kıymetleri için ortak ölçü görevi görüp nisbî değerlerini tespit etmektedir. Böylece mübadele ve muhasebe işlemleri kolaylaşmaktadır. Yani para, mal ve hizmetlerin değerlerinin kolaylıkla hesaplandığı bir aracı rolü oynamaktadır. Diğer ölçü birimleri olan metre ve kilogramın kendi fonksiyonları olan uzunluk ve tartı yönüyle ölçümleme yaptıkları gibi para da değer ölçüsü olma fonksiyonunu yerine getirmektedir. Ancak para birimleri, sabit ve sağlamlıkta diğer ölçü birimlerinin düzeyine ulaşamamaktadır. Çünkü para birimlerinin alım gücü, fiyat düzeyinin hareketlerine bağlı olarak değişmektedir.[143]

Para bir malın iktisadi değerini ölçmek için kullanılmaktadır. Ekonomideki mal ve hizmetlerin bedelini alıcıların kendi aralarında gösterdikleri talep doğrultusunda oluşan rekabet belirlemektedir. Mal ve hizmetler karşılığı belirlenen bedellere "fiyat" denilmektedir. Bir ekonomide bulunan malın kendisinden bir eksik mal katının yarısı kadar fiyat bulunmaktadır. Daha anlaşılır bir ifadeyle "n" kadar mal bulunursa "n.(n-1)/2" kadar fiyat bulunmaktadır.[144]

Mal ve hizmetlerin fiyatlarının düşmesiyle paranın alım gücü yükselmektedir. Fiyat ile paranın alım gücü ters orantılı olmaktadır. Paranın alım gücünün istikrarlı olması paranın fonksiyonunu tam yapabilmesi demektir. Paranın hesap birimi (kıymet) ölçüsü olması hakkında İbn Kayyum şöyle söylemektedir: *"Altın ve gümüş alışverişte semendir, semen ise kendisiyle malların kıymetlerinin bilindiği ölçüdür. Bunun için semenin yüksek veya düşük olmaksızın, sağlam ve belirli olması gerekmektedir.*" Bu sözlerle, paranın alım gücündeki nispi istikrar kastedildiği anlaşılmaktadır. Ebu Hâmid el-Gazzâlî bu fonksiyonu şu şekilde belirtmektedir: "Allah, malların değerleri bilinsin diye altın ve gümüşü diğer mallar arasında mübadelede aracı ve ölçü birimi olarak yarattı. Denilir ki, bu deve 100 dinar, bu zaferan (safran) kap da 100 dinardır. Dolayısıyla iki mal da mübadelede eşittir. Bunun için Allah, her ikisini (altın ve gümüşü) mübadelede kullanılması ve mallar arasında adaletli muamele için yarattı. Diğer bir sebep de bu iki malın insanlar arasında kıymetli olmalarıdır. Altın ve

[143] Ahmed el-Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, çev. Âdem Esen (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 25.
[144] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 25; Paya, *Para Teorisi ve Politikası*, 15-16; Sekmen, *Para Teorisi*, 16.

gümüşe sahip olan diğer mal ve hizmetlere sahip olmuş gibidir. Yani mal, hizmet ve ihtiyaçların para ile karşılandığını" söylemektedir.[145]

Tasarruf (Servet Biriktirme) Aracı Olması

Değişim aracı olarak kullanılan para, sahip olunan mallar ile değiştirilmektedir. Bu değişim tekrarlanarak sürmekte veya belli bir dönemde gelir elde edenler sahip oldukları paraları ellerinde tutarak saklamaktadırlar. Örneğin, her ayın on beşinde maaşlarını alan kamu çalışanları gelirlerini elde ettikten sonra tamamını bir anda harcama yapmamaktadır. Gelirin harcanmayan kısmının satın alma gücünün korunması amacıyla elde en likit varlık olan para şeklinde tutulmaktadır. Paranın dışındaki varlıklar; tahvil, hisse senedi, gayrimenkul vb. değer saklama işlevini yerine getirse de istenildiği anda nakde dönüştürülemediklerinden dolayı likiditeleri düşük kabul edilmektedir.[146]

Para, birikimde kolaylık sağlayan mali araçların başında gelir. Fertler, birikim ve tüketimi erteleme arzuları halinde takasta zorluklarla karşılaşmaktadır. Çünkü takas sisteminde birikim ancak mal biriktirme şeklinde olabilmektedir. Mallar ise saklama sonucunda değerlerini kaybetmektedir. Malı saklama ciddi gayret ve masraf gerektirmektedir. Bunun yerine paranın saklanmasıyla masrafsız ve külfetsiz yapılan birikim gelecekte oluşan ihtiyaçlara harcanmaktadır. Günümüzde bu fonksiyona sahip olan hisse senedi, gayrimenkul ve altın gibi mali ve maddi araçlar da vardır. Hisse senedi, gayrimenkul gibi bazı mali yatırım araçları paradan daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Çünkü elde edilen kârlar veya kiraların getirileri yüksek olabilmektedir. Bu tür yatırım araçlarının satılması veya değiştirilmesi zor olduğu için likiditesi az olmaktadır. Paraya çevirme ihtiyacı oluştuğunda acil yapılan satışta zarar etme durumları olabilmektedir. Çünkü bu mallar satılmak istendiği zaman malların piyasa fiyatı düşük olabilmektedir. Bunun için satıma müsait zaman gözetilerek satılmaktadır. Ancak kanuni olan para geçerliliğini her zaman koruduğu için likittir. Paranın diğer mali yatırım araçlarından farkı buradadır. Mevduatlardaki likidite paradaki gibidir. Vadesiz mevduatlarda mevduat sahibi istediği zaman, istediği miktarda parasını çekebilmektedir.[147] Ancak paranın satın alma gücünde

[145] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 26.
[146] Sekmen, *Para Teorisi*, 16; İlker Parasız, *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü* (Bursa, 1999), 8; Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 25.
[147] Paya, *Para Teorisi ve Politikası*, 17. el-Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 27.

nisbî istikrar sağlandığı takdirde para bu fonksiyonu yerine getirebilmektedir.[148] Bazı iktisatçılar bu fonksiyon için paranın tasarruf amaçlı saklanması talep açığına yani elde edilen milli gelirin harcanmamasına sebep olacağını söylemişlerdir.[149]

İktisat Politikası Aracı Olması

Devletin para politikası ile ekonomiye müdahale etmesi şeklini paranın yeni bir fonksiyonu olarak gören ekonomistler olmuştur. Bu fonksiyonu kabul eden ekonomistler (Keynes) tarafından 1929 yılı Büyük Ekonomik Buhranı sonrasında devletin para arzına müdahale etmesinin tasarruf ve yatırımları etkileyebileceği söylenmişlerdir. Bu durumun istihdam ve milli gelir düzeyini değiştirmesi mümkün olabileceği öne sürülmüştür. Devletin bu şekilde para politikası üzerinden ekonomiyi yönlendirmesi paranın yeni bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiştir. [150]

Klasik iktisatçılara göre ise para değişim aracı olmaktan ibarettir. Ekonomik olaylar üzerine doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Parayı ekonomik olayları örten örtü olarak gören bu iktisatçılara göre paranın mübadelelerde aracı olma dışında bir fonksiyonu bulunmamaktadır. Klasik yaklaşımda esas olan malların birbiri ile değişimi olmaktadır. Böylece bu iktisatçılar paranın sadece değişimi kolaylaştıran bir unsur olduğunu kabul etmektedir.[151] Klasik iktisatçıların paranın böyle bir fonksiyonu olduğunu kabul etmemelerini haklı görerek devletin para politikasıyla ekonomiye müdahalesi paranın fonksiyonu olarak görülmemelidir.

3.1.3. Paranın Gelişimi

Günümüz modern ekonomileri eski dönemlerin basit yönlü ekonomilerinden iş bölümü ve değişim konuları yönüyle ayrılmaktadır. Eski dönem toplumlarda bireyler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri kendileri üretmektedir. Bu durumun sebebi ise ihtiyaç duyulan malların az sayıda ve kolay üretilebilir olmasıdır. Modern ekonomilerde ise üretim mekanizması karmaşık bir durumda olduğundan ihtiyaç duyulan malların kişinin kendisi

[148] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 28.
[149] Paya, *Para Teorisi ve Politikası*, 17.
[150] Zeynel Dinler, *İktisada Giriş* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2015), 431-432.
[151] Sekmen, *Para Teorisi*, 16.

tarafından üretilerek karşılanmaya çalışılması mümkün olamamaktadır. Bu nedenle modern ekonomiler, iş bölümü ve ihtiyaçların mübadele ile karşılanmasına dayanmaktadır.[152]

Takas yöntemiyle yapılan alışverişler ekonomik hayatın gelişmediği toplumlarda uygulanmıştır. Takas yöntemi kolay ve basit bir yöntem gibi görülsede aslında kolay bir yöntem değildir. Taraflar arasında buluşma ve uzlaşma, takas yapılan eşyalarda ise denklik ve değer açısından mutabakatın sağlanması yönüyle zorluk taşımaktadır. Örneğin, bir koyun sürüsü ile ev takası yapılmak istendiğinde ortak zaman ve mekânda buluşabildikten sonra anlaşma sağlayabilecekleri bir değişim oranında mutabakat sağlamaları gerekmektedir. Takasın oluşabilmesi için gerçekleşecek olan bu aşamaları tamamlayabilmek ise oldukça zor olduğu görülmektedir.[153] Geçmiş toplumlarda takas kullanılsa da hiçbir zaman tam olarak sistem ve muhasebe aracı olmamıştır.[154] İhtiyaçların yoğun olmadığı zamanlarda takas yöntemi yeterli olurken ticaretin ve ekonominin yoğunlaştığı zamanlarda daha sistemli bir yönteme ihtiyaç duyulmuştur. Takas olan mal ve hizmetlerin değerini belirlemek için de altın ve gümüş kullanılmıştır. Böylece takasın yerini para almıştır. Para, takas sisteminden paranın ilk formları olan madeni paralara ardından değerli madenlerden bugün kullandığımız banknotlara kadar farklı aşamalardan geçerek gelmiştir. Böylece paranın bir standardı olması, genel kabul görmesi, kolay aşınmaması, taklit edilmesinin zor olması, bölünmesi kolay olması ve taşıma maliyetlerinin düşük olması gerektiği vurgulanmıştır.[155]

Takas ile ilgili bir durum daha vardır ki o da takasa konu olan malların sayısıdır. Takasa konu olan malların sayısı arttıkça değişim için belirlenen oran karmaşık bir hal alır. Örneğin, beş çeşit mal takas yapılmak istendiğinde on adet değişim oranı ortaya çıkar. Değişim oranı için kullanılan formül ise şöyledir:

n. (n – 1) / 2

Formüldeki "n" sayısı mal sayısı demektir.[156] Örneklendirirsek, 20 çeşit malın değişim oranlarının sayısını formülü kullanarak hesaplayalım.

20. (20 – 1) / 2

---

[152] Mustafa Kamalak, "Para ve Para Sistemleri", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 4/3-4 (1980), 71.
[153] Kamalak, "Para ve Para Sistemleri", 72;"Para ve Para Sistemleri Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi" 4 (Ağustos 2010), 72; Sekmen, *Para Teorisi*, 17.
[154] Tarıq Alrıfaı, *İslâmi Finans ve Yeni Finansal Sistem* (Ankara: Buzdağı Yayın Evi, 2017), 24-25.
[155] Cem Korkut, "İslâm İktisadında Para ve Para Politikası Uygulaması", *İslâm İktisadında Para, Bakırdan Dijitale,* ed. Cem Korkut (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020), 4.
[156] Kamalak, "Para ve Para Sistemleri", 72; Sekmen, *Para Teorisi*, 16; Paya, *Para Teorisi ve Politikası*, 16.

= 20. 19 / 2 = 380 / 2=190 değim oranı bulunur
Değişim oranlarının herkes tarafından bilinmesi oldukça zor olduğu için de insanoğlu parayı geliştirmiştir.[157]

3.1.4. Paranın Tarihi

Paranın tarihinde kullanım şekli olarak ilk yazılı kayıtlara milattan üç bin yıl önce rastlanmıştır.[158] Paranın iktisadi hayata nasıl ve ne zaman girdiği ise tam olarak bilinmemektedir. 1924 yılında yapılan kazılarda MÖ.2900 yıllarına ait Hindistan'da Aşağı İndus Mohenjodara tapınağında bulunan basılı paralar ilk basılan parala olduğu bilinmektedir.[159]

Para ilk olarak milattan üç bin yıl önce Mezopotamya ve antik Mısır'da altın ve gümüş para olarak alışverişte kullanıldığına dair eski kayıtlar yer almaktadır. İlk madeni para altın ve gümüş alaşımdan (elektrum) MÖ. 610-600 yıllarında Lidya' da Grek dönemine ait olduğu ifade edilmektedir.[160] Tarihteki ilk madeni para basımının Lidyalılar tarafından kullanıldığı bilinen Lidya parasıdır. Lidyalıların Anadolu'da hüküm sürmesi ilk madeni paranın basım yeri Anadolu medeniyetine ait olduğu görülmektedir. Dünyanın ilk büyük darphanesi de yine Anadolu'da olup İstanbul'da Simkeşhane'de Fatih dönemine aittir.[161]

18.yüzyıla kadar tek metal sistemi denilen altın ya da gümüş paradan birinin para olarak kullanıldığı para sistemi kullanılmıştır. 18. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar gümüş para ve altın para birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Altın ve gümüş paraların kullanıldığı "metalizm" olarak adlandırılan bu dönem çift metal sistemidir. Bu dönemde zamanla altın paraya olan talep fazlalığı gümüş paranın altın para karşısında değer düşüklüğüne sebep olmuştur. Böylece insanlar tarafından altın fazla talep edilmiştir. Altın ile gümüş para arasında oluşan bu değer açığı çift metal sisteminin işleyişini aksatmıştır. Bu durumda altının fazla tercih edilmesiyle yavaş yavaş piyasadan çekilmiştir. Sonuç olarak tek metal sistemine geri dönülmüştür. 16. yüzyılda "Gresham Yasası" olan "kötü para iyi parayı kovar" ifadesiyle ortaya çıkan iktisadi yasa çift metal sisteminde net olarak görüldüğü

[157] Kamalak, "Para ve Para Sistemleri", 72.
[158] Eagleton - Williams, *Paranın Tarihi (Money A History)*, 1.
[159] Kamalak, "Para ve Para Sistemleri", 72.
[160] Ancients İnfo (Aİ), "World's Oldest Coin - First Coins" (Erişim 23 Mayıs 2024). https://rg.ancients.info/lion/article.html
[161] T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü Darphane, "Paranın Tarihi -" (Erişim 23 Mayıs 2024). https://www.darphane.gov.tr/paranin-tarihi

söylenmektedir. Yani bireyler daha değerli olan altın para piyasadan çekilerek daha az değerli olan gümüş para ile işlemlerini yapmaya devam etmişlerdir.[162] 19. Yüzyıldan sonra tekrar tek metal sistemine dönülmüş ve Avrupa ve Amerika'da altın sikke kullanılmıştır.1944 yılından sonra Bretton Woods antlaşması ile Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kurulmuştur. Bu anlaşma ile altın rezervleri ABD' nin eline geçmiştir.[163]

3.1.5. Paranın Türleri

Para ilk olarak mallardan meydana gelmiştir. Paranın formundaki değişim değerli madenlerden basılan paraların zamanla aldığı biçimler giderek soyutlaşmıştır.[164] Bu paralar mal para, kaydi para, itibari para, elektronik para ve kripto para şeklinde sınıflandırılabilir.

Mal Para

Mal paralar bakliyat, hurma gibi gıda ya da altın, gümüş gibi değerli[165]madenlerden oluşan paralardan oluşmaktadır. MÖ. 600'lü yıllarda kullanıldığı bilinmektedir. Mal paraların kendinden olan bir değerleri ve piyasa değerleri vardır. Örneğin, buğdayın buğday olmasının bir değeri bulunurken kendisine biçilen mübadele aracı olarak da bir piyasa değeri bulunmaktadır. Altında bunun gibidir. Altının altın olarak özünde olan değeri bulunurken aynı zamanda ödeme aracı olarak takdir edilen bir değere de sahiptir. Öz değeri ile piyasa değerleri birbirine eşit olabildiği gibi farklı da olabilmektedir. Mal paraların, öz değeri ile piyasa değeri eşit olmadığı takdirde belirli bir oranda bir itibari değeri bulunmaktadır. [166]

Kaydi Para

Bankaların vadesiz mevduat hesaplarına denilmektedir. Banka parası veya mevduat parası ismiyle de anılmaktadır. Üç özelliği bulunmaktadır. Bunlar, fiziki bir varlığı sahip olmayan bu paralar bankaların kayıtlarındaki satın alma gücünden ibaret olmaktadır.

---

[162] Erol vd., "Para ve Merkez Bankacılığı", 5; Sekmen, *Para Teorisi*, 17-18.
[163] Erol vd., "Para ve Merkez Bankacılığı", 5-8.
[164] Eagleton - Williams, *Paranın Tarihi (Money A History)*, 359.
[165] Sekmen, *Para Teorisi*, 20.
[166] Necmeddin Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", *İslâmi Finans ve Finansal Teknolojiler (Fintech) Blokzincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar*, 2020, 5.

Bankalar tarafından oluşturulmakta ve bazı mevduat tiplerini kapsamaktadır.[167] Hakiki kıymetleri olmayan bu paralar ile sadece mal ve hizmet temini sağlanmaktadır.[168]

İtibari Para

Devletlerin merkez bankaları tarafından basılan kâğıt paralara itibari para denilmektedir. Kâğıt para özünden gelen bir kıymete sahip bir varlık olmadığı için altın, gümüş gibi özünde değeri olan metaller karşılığında basılmıştır. Bu sebeple sarraflar işletmek için kişilerden aldıkları altınlar karşılığında ispat yükü taşıyan belgeler düzenlemişlerdir. Zamanla bu belgeler piyasada takas aracı olarak kullanılmıştır. Sarraflarda düzenlenen belgelerin karşılığında tutulan altınlar bir süre sonra sahipleri tarafından talep edilmediğinden bu belgeler karşılıksız olarak düzenlemiştir. Böylece sarraflar tarafından düzenlenen bu belgeler kâğıt paranın temelini oluşturmuştur.[169]

Altın karşılığı ayrılan paralara "temsili para" denilmektedir. Temsili paralar 1972 yılına kadar kullanılmış daha sonra yerini itibari paralara bırakmıştır. İtibari paralara bankalar tarafından herhangi bir altın karşılık ayrılmamaktadır. Bu paralar değerleri kanun ile belirlenir. Bu paralar devlet para politikaları için elverişli gibi olsa da aslında enflasyonun oluşması gibi olumsuz durumları da bulunmaktadır.[170]

Elektronik Para

Teknolojinin sağladığı kolaylıklar neticesinde hükümetler tarafından çıkarılan paralardır. Bu paralar yasal düzenlemeler kapsamındadır. Türkiye'de BDDK'nın (Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu) verdiği faaliyet iznine göre işlem yapabilmektedir.[171]

6493 sayılı ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri, ödeme hizmetleri ve elektronik para kuruluşları hakkında kanun kapsamına tabi olan elektronik paraların kanundaki tanımı şu şekildedir:

"Elektronik para ihraç eden kuruluş tarafından kabul edilen fon karşılığı ihraç edilen, elektronik olarak saklanan, bu kanunda tanımlanan ödeme işlemlerini

[167] Hiç, *Para Teorisi*, 15; Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", 6.
[168] Orman, "Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz", 11.
[169] Korkut, "İslâm İktisadında Para ve Para Politikası Uygulaması", 5.
[170] Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", 6.
[171] Mervan Selçuk, "Kripto Para Birimleri ve Özellikleri; Bitcoin Örneği", 2019, 21.

gerçekleştirmek için kullanılan ve elektronik para ihraç eden kuruluş dışındaki gerçek ve tüzel kişiler tarafından da ödeme aracı olarak kabul edilen parasal değeridir."[172] Bu paralar internet üzerinden veya ağlar üzerinden doğrudan borçların ödenmesini veya ödeme noktaları ile taraflar arasında değer aktarımını sağlayan araçlardır.[173] Dijital formatta ve tedavülde olan paralardır.[174]

Kripto Para

Önceki bölümde işlediğimiz kripto varlıklar bu başlık altında para olma yönü ile ele alınmıştır. Kripto varlıkları paranın mübadele ve değer tasarruf aracı olma fonksiyonu açısından para ile benzer özelliklere sahip olması sebebiyle para birimlerinin türleri arasında kabul edenler olmuştur. Avrupa Birliği Merkez Bankası kripto paraları diğer paralardan farklı görmeyerek sebebini şu şekilde açıklamıştır: "Kripto para birimleri iki yönlü bir akışa sahiptir ve sanal para oldukları için diğer para birimlerinden farklı görülmezler ve diğer dönüştürülebilir para birimlerinden farklı değildirler." Kripto para birimlerinin sabit karşılıkları bulunmadığından değerleri alışveriş sırasında belirlenmektedir.[175]

Kripto para, elektronik paranın bir çeşididir ve elektronik para kripto parayı kapsamaktadır. Kripto para ve elektronik para dijital formatta paralardır. Kripto paralarda bir çeşit dijital paradır ancak her dijital para kripto para değildir. Yani dijital paralarda kripto parayı (sanal para) kapsayıcı durumdadır. Kripto varlıkların (paralar) para birimi olarak herhangi bir yasal çerçevesi yoktur. Kripto paralar dijital paraların bir türüdür.[176] Kriptoloji yani bir şifreleme teknolojisi ile oluşmuştur. Kıymetini altın, gümüş gibi kendi özünden alan bir değere sahip değildir. Değerini kâğıt para gibi devlet itibarından da almamaktadır. İnsanlar tarafından bir takas aracı olarak kabul görmesinden kaynaklanan bir değeri vardır.[177]

---

[172] Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri ÖMKMS...K Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun, Resmî Gazete 28690 (27 Haziran 2013) (Resmî Gazete 28690 (27 Haziran 2013)), Kanun No.6493 (20 Haziran 2013), md. 3/1-ç.
[173] Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, "Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış", *Journal of Istanbul University Law Faculty* 73/2 (08 Kasım 2016), 184.
[174] Cevdet Kızıl vd., *Kripto Paraların Finansal Piyasalara Etkileri ve Muhasebeleştirilmesi* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2019), 28.
[175] Şahin, "Tms & Tfrs Işığında Muhasebe, Vergi ve Denetim Açısından Bitcoin ve Diğer Kripto Para Birimleri", 904.
[176] Kızıl vd., *Kripto Paraların Finansal Piyasalara Etkileri ve Muhasebeleştirilmesi*, 28; Yüksel, "Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış", 197.
[177] Mahfi Eğilmez, "Cryptocurrency", 21 Haziran 2017. https://www.mahfiegilmez.com/2017/11/kripto-paralar-bitcoin-ve-blockchain.html

Kripto para elektronik ödeme araçlarının aksine bir banka hesabına bağlı değildir. Elektronik ödeme araçları bankadaki müşterilere satın aldıkları mal ve hizmetlerin bedelini bu hizmeti sağlayan bankaya ödenen komisyon karşılığında işlem yapmalarına olanak sağlamaktadır.[178] Kripto para birimleri ise aracıları ve komisyonları ortadan kaldırdığı için işlem maliyetlerini de azaltmaktadır. Blokzincir teknolojisinin sağladığı güvenli ortam ile hesap defterlerinin başkalarının ele geçirmesine olanak vermemektedir. Kripto para hesapları şeffaf ve hesap verilebilir olmasından dolayı da dolandırılmayı ortadan kaldırmaktadır. Aracılar da ortadan kalktığı için varlıkların kontrolü sahiplerinin eline geçmiş olmaktadır.[179]

Kripto paralar dar ve geniş manada olmak üzere iki tür sınıflaması yapılabilir. Dar manada coin ve token olarak sınıflandırılırken geniş manada ise şöyledir:[180]

1. Değer saklama aracı olarak kripto paralar.
2. Proof of work uzlaşma/mutabakat (konsensüs) ile oluşturulan kripto paralar, Bitcoin gibi.
3. Proof of stoke uzlaşma/mutabakat (konsensüs) ile oluşturulan kripto paralar, ethereum gibi.
4. Akıllı sözleşme kripto paraları, değerini akıllı sözleşmeden almaktadır.
5. Gizlilik kripto paraları, geliştirilmiş güvenlik hizmeti sunmaktadır.
6. Ödeme kripto paraları; mastercard, visa gibi mevcut ödeme sistemlerinin alternatifidir.
7. Mem kripto paraları, şaka karakterleriyle temsil edilmektedir. Dogecoin gibi.

- **Kripto Paraların Avantajları ve Dezavantajları**

Kripto paralar kullanıcılarına sağladıkları bazı avantajlar ile ilgi çekmektedir. Transfer gerçekleştirmek isteyenlerin düşük maliyetler ödemesi ilgi odağının ilk başında yer almaktadır. İtibari paralarda oluşabilen enflasyon durumunun sınırlı üretime sahip olmasından dolayı kripto paralarda minimize olması da kullanıcıların kripto parayı tercih

[178] Said el- Megāzî Abdulmuati Muhammed, "el-Ameletü-l Müşafera (el- Rakamiyyetü Bitcoin) Vudubetü el-Tamile Bihe", 86.
[179] Vigna - Casey, *Kripto Para Çağı*, 17.
[180] Lexcio (L), "Kripto Paraların Sınıflandırılması" (Erişim 17 Mayıs 2024). https://lexc.io/kripto-paralarin-siniflandirilmasi

etmelerine olanak sağlamaktadır. Elektronik ortamda olması aktarma kolaylığı taşımaktadır. Banka gibi aracı kurumlar olmaması kişiden kişiye aktarma gerçekleştiği için işlem yükünü hafifletmektedir. Böylece kullanıcı gizliliği de oluşmaktadır. Kripto paraların sağladığı avantajı kadar dezavantajları da bulunmaktadır. Kripto paraların saklandığı cüzdan internet korsanlarının eline geçmesi durumunda cüzdan hesabına tekrar ulaşım sağlanmaması veya şifre kaybedilmesi tedirgin olunan sakıncalarının başında gelmektedir. Hali hazırda likiditesi düşüktür yani hızlı satıp paraya çevrilmesi zor olduğu için tam anlamıyla paranın yerine ikame edilemediği ifade edilmektedir. Yapılan işlemlerin geri alınması mümkün olmadığı için emin olmadan işlem yapmak geri dönüşü olmayan sorumluluk alınmasını gerektirmektedir. Bu da kullanıcıya sorumluluk yükü olarak dönmektedir. Gelecekteki durumu belirsiz olduğu için kullanıcılara güven vermemektedir.[181] Kripto varlıkların (paraların) avantajlı ve dezavantajlı yönleri tabloda şu şekilde gösterebiliriz.

Tablo 2

Kripto paraların avantajlı ve dezavantajlı yönleri

Avantajlar	**Dezavantajlar**
Enflasyon riskinin düşük olması	Likiditesi (nakde çevirme) düşüktür
Basit ve güvenlidir.	Kolay kaybedilebilir.
Taşıma kolaylığı vardır.	İşlem iptali veya işlem silmesi yoktur.
Anonim yani hesap ismi bilinmemektedir.	Şifre ve cüzdan güvenliği sorumluluk istemektedir.
İstenilen zamanda ödeme yapılabilmektedir.	Hesap silme ve şifre iptali söz konusu değildir.

[181] Hasan Alpago, "Bitcoin'den Selfcoin'e Kripto Para", *Journal of International Scientific Researches* 3/2 (31 Aralık 2018), 425-426.

- **Kripto Para ve İtibari Para Arasındaki Farklar**

1. Kripto para merkeziyetsiz yani herhangi bir devlete bağlı olmayan, şifreli olan sanal bir paradır. İtibari para karşılık ayrılmadan kanun ile yürürlüğe giren ulusal bir paralardır.
2. Kripto paralarda aracı kuruluşa ihtiyaç yoktur. İtibari paralarda ise güvenli bir aracı kuruluş bulunmaktadır.
3. Kripto paralarda yapılan işlemler kaydedilip saklanmaktadır. İtibari paraların herhangi bir işlem yapmada kaydetme gereksinimi duyulmamaktadır. Ancak banka gibi bir aracı kurum kendi işlemlerini yaparken yapılan kayıtlardan söz edilebilse de bu durum satın alma işlemini etkileyen bir süreç olmamaktadır. [182]

- **Kripto Para ve Elektronik Para Arasındaki Farklar**

Elektronik para ve kripto paranın ikisi de dijital formatta olması iki paranın karışmasına olanak tanımaktadır. Ancak bu iki para birbirinden farklı paralardır. Bu farklılıklar şöyledir:

1. Elektronik paralar yasal düzenlemesi olan hesap birimi Euro, Dolar, Türk Lirası gibi tedavülde olan geleneksel para birimleri olmaktadır. Kripto paraların para cinsinden yasal düzenlemesi bulunmamaktadır. Sermaye Piyasası Kanunu'nda yapılan düzenleme ile para birimi olarak değil, kripto para hizmet sunucularına yönelik bir yasal düzenleme bulunmaktadır.[183] Kripto paralar birkaç örnek verilirse bunlar; Litecoin, Ethereum, Bitcoin gibi para birimleridir.
2. Elektronik para çıkaranların dışındaki kimseler tarafından kabul görürken, kripto paralar sanal topluluk içerisinde kabul görmektedir.
3. Elektronik para arzı sabit olmaktadır. Kripto para arzı çıkaranın kararına bağlı olmaktadır.
4. Elektronik paranın itibari değeri garanti edilirken kripto paranın garanti edilmemektedir.[184]

[182] Fatma Özkul - Ece Baş, "Dijital Çağın Teknolojisi Blokzincir Ve Kripto Paralar: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Standartlar Çerçevesinde Mali Yönden Değerlendirme", *Muhasebe ve Denetime Bakış* 20/60 (08 Haziran 2020), 60-61.
[183] SPK, Resmî Gazete 32590 (2 Temmuz 2024).
[184] Yüksel, "Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış", 197.

3.2. İslâm Hukukunda Para

İktisadî açıdan incelediğimiz para kavramını bu başlık altında İslâm hukuku açısından ele alınacaktır. İslâm'da zekât, mehir, nakdî hadler (cezalar) ve başka hususların içinde para yer alır. Dinar ve dirhem hakkında hükümler bulunur. Bu hükümleri yerine getirebilmek için paraya dair olan şeyleri bilmek gerekir. Örneğin; dinar ve dirhemde ayar ve ağırlık yani değerinin belli olması gibi.[185]

Para, Farsça olan "pare" kelimesine dayanmaktadır. Pare "parça ve gümüş parçası" anlamında kullanılır.[186] Para tabiri mutlak olarak da nukud, servet ve sikke manasına gelmektedir. *"Devlet tarafından basılan ve üzerinde itibari değeri yazılı olan tedavül aracı"* şeklinde tanımlanmaktadır. Bu da kullanıldığı zaman şartlarında hesap ve ferâiz ıstılahında bir kuruşun kırkta biri olan üç akçeye denk gelmektedir[187]

İktisatta para nakitten daha geniş bir manada kullanılır iken İslâm iktisadında nakit olarak kullanılmıştır.[188] İslâm hukukunda altın ve gümüş aynı zamanda nakdi ifade etmiştir. Yani nakit altın ve gümüş anlamına gelmiştir. Sözlükte nakit ise "bir nesnenin kıymetinin peşin ve acil olarak verilmesidir." şeklinde tanımlanmıştır.[189] Altın ve gümüş para olarak basılsın veya basılmasın fark etmeksizin semeniyet için olduğundan nakit kabul edilmiştir.[190] Bu durumda İslâm'da para semen olarak da isimlendirilmiştir.[191] Semen, kelime olarak "*bedel, ivaz, fiyat, satış bedeli, para ve kıymet*" gibi manalar da olup[192] bir nesnenin kıymetine ve pahasına denmektedir.[193]

---

[185] İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/16.
[186] Ali Akyıldız, "Para", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 34/163.
[187] Ömer Nasûhî Bilmen, *Fıkıh İlmi İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016), 169; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 467.
[188] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 22.
[189] Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Okyânûsul-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît: Kâmûs'ul-Muhît Tercümesi*, çev. Ahmet Asım Efendi vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 2/1615.
[190] Ömer Nasûhî Bilmen, *Hūkûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 6/10.
[191] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 102.
[192] Beşir Gözübenli, "Semen", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 36/465.
[193] Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Okyânûsul-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît: Kâmûs'ul-Muhît Tercümesi*, çev. Ahmet Asım vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 6/5306.

Para anlamında diğer kullanılan kelime ise sikkedir.[194] Sikke, halk arasında dolaşımda olan yazı ve nakış ile damgalanmış dinar ve dirhemlere verilen isimdir. Kullanılan paralara hile karışınca Abdülmelik bin Mervan tarafından İslâm'a ait dinar ve dirhem sikke olarak basılmıştır. [195]Sikkeleme işlemi altın ve gümüşün eritilerek devletin belirlediği ayarların tayini ile miktar ve oranda kesilerek paraların damga ile damgalanmasıyla yapılmıştır. Sikkenin kullanıldığı zamanlarda parayı sikke haline getirerek basmak devletin idaresinin zaruri görevi olarak görülmüştür. Çünkü halk arasında sürümde olan para bu şekilde anlaşılmıştır. Böylece halk sahte olanları para üzerindeki devrin sultanının damgasının olup olmamasına ayırt etmiştir. Sikkenin basılması, halkı daha önce farklı ölçülerde kullanılan dinar ve dirhemin ortalama bir yol ile hesap yaparak kullanma külfetinden kurtarmış ve işlerin kolaylaşmasını sağlamıştır.[196]

3.2.1. İslâm Tarihinde Para

İslâmiyet'ten önce câhiliye döneminde Arapların kendilerine ait basılmış para birimleri mevcut değildir. Çevre devletlere ait olan Rum dinarı (altını), Fars dirhemi (gümüşü), Himyer dirhemi kullanılmıştır. Kullandıkları para cinsinde herhangi bir değer birimi bulunmamaktadır. Bu paralar da külçe halinde kullanılmaktadır.[197] Kureyşlilerin altını dinar, gümüşü dirhem ölçü birimi ile kullandığı bilinmektedir. [198]

Fars devletinin yöneticileri kullandıkları paranın üzerine hükümdarlık eden kişinin, kalenin veya bir hayvanın resmini oymuşlardır. İslâmiyet'in ilk zamanlarında bu şekilde İslâm'a ait dinar ve dirhem üzerine belirleyici olan bir işaret oymaktan imtina edilmiştir. [199] İslâmiyet geldiği zamanda Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) câhiliye döneminde kullanılan Rum altını ve Fars gümüşü olan dinar ve dirhemi kullanmaya devam etmiştir. Yeni bir para birimi belirlenmemiştir.[200] Bu dönemdeki ödemelerde,[201] ganimet olarak gönderilen hediyelerde,[202]

---

[194] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 22.
[195] İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadirî Ugan (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1989), 2/12.
[196] İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/11-18.
[197] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 57-58.
[198] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 58-59.
[199] İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/12.
[200] Takıyeddin Ahmet el-Makrîzî, "el-Nukud el-Kadime vel-İslâmiye", çev. İbrahim Artuk, *Belleten* 17/67 (Temmuz 1953), 371-372.
[201] Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi: Hayatı ve Faaliyetleri*, çev. Salih Tuğ (Ankara: İrfan Yayınevi, 2003), 1/302,328,..
[202] Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 2003, 1/338.

vergi ödemelerinde,[203] ihtiyaç sahibi fakirlere yapılan yardımlarda,[204] tazminat ödemelerinde[205] dinar (altın para) kullanılmıştır.

Dirhem gümüş paralara verilen isimdir. Kelimesinin çoğulu olan derâhim kelimesi[206] Kur`an'da *"Mısır'da onu yok pahasına, bir kaç dirheme (derâhime) sattılar"*[207] âyetinde geçmektedir. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) döneminde dirhemler büyük dirhem ve küçük dirhem olarak ayrılmakta olup dört buçuk, sekiz, üç ve birlik dirhemler şeklindedir. Dinar da ise farklılık ve değişiklik bulunmamaktadır.[208] Ağırlık birimi olarak miskal kullanılmıştır. 1 miskal; 1,5 dirheme, 96 buğdaya ve 4,81 grama eşittir.[209] Miskal cahiliye dönemindeki şekliyle kullanılmıştır.[210]

Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) piyasada kullanılan paraların kullanılmasına devam ederek para konusu üzerinde durmamıştır. Üzerinde durduğu konu ise parada herhangi tağşiş, kalpazanlık gibi kandırma, aldatma durumlarının yapılmaması ve bu durumların yasaklanması konusudur.[211] Haksız kazançlara engel olmak için[212] ölçü ve tartı birimleri hakkında Hadis-i şerifte Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) "*Mizan (tartı) ehli Mekke'nin tartısıdır. Kile (ölçü) ehl-i Medine'nin kilesidir"*[213] buyurmuştur. Çünkü Mekke halkının ticaretle uğraşıyor olmasından dolayı ağırlık ölçüsüne dair detayları daha iyi bilmeleri ve Medine halkının da tarımla uğraşıyor olması ölçüye ait detaylara hâkim olmalarından kaynaklanmaktadır.[214] Kur`an ve Sünnette hükmü belli olmayan konularda, fukaha İslâm dinine aykırı olmayan örfleri ve adetleri kabul etmiştir.[215]

---

[203] Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 2003, 1/340,382.
[204] Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 2003, 1/450.
[205] Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 2003, 1/591.
[206] Halil Sahillioğlu, "Dirhem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1994), 9/369; Beşir Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", *Para, Faiz ve İslâm (İlmî Toplantı)* (İslâmi Araştırmalar Vakfı, 1992), 71.
[207] *Kur'ân Yolu Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019), Yûsuf 12/20.
[208] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 71.
[209] Cengiz Kallek, "Miskal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020), 30/182.
[210] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 59-61.
[211] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 71.
[212] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 70.
[213] Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Tuḥfetü'l-Ebrâr Şerḥu Meṣâbîḥi's-Sünne*, ed. Nurettin Talep (Kuveyt: Evkâf ve İslâmî İşler Bakanlığı, 2012), 2/261.
[214] Beyzâvî, *Tuḥfetü'l-Ebrâr Şerhu Meṣâbîḥi's-Sünne*, 2/261.
[215] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 70.

Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) döneminde kullanımda olan üç çeşit dirhem bulunmaktadır. Bunlar ağırlık bakımından:

10 dirhem = 10 miskal

10 dirhem = 6 miskal

10 dirhem = 5 miskaldir.

Hz. Ömer döneminde 10 dirhem = 7 miskal ağırlığında olduğu görülmektedir.[216]

Bu ölçüler için İbn Haldun'un mukaddimesinde "dirhemlerin bir kısmı 12 kırat, bir kısmı10 kırat, bir kısmı da 2 kırat ağırlığındaydı" şeklinde ifade edilmiştir. [217]

Raşit halifeler döneminde İslâm'a ait para basılmayarak Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) döneminde kullanılan Rum altını ve Fars gümüşü kullanılmaya devam edilmiştir.[218] Hz. Ebû Bekir (r.a.) halife olduğu zaman Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) dönemindeki gibi halkın kullandığı paralar kullanılmıştır.[219] Hz. Ömer (r.a.) döneminde Suriye ve Mezopotamya'ya yapılan fetihlerden sonra, ağırlık, şekil ve desen olarak kullanılan paralardan farkı olmayan yeni sikkeler basılmıştır. Bu dönemde kısa bir süre piyasada kâğıt ve deriden yapılmış banknota benzeyen paraların kullanıldığı rivayeti dönem şairlerinin şiirlerinde yer almıştır.[220]

Emevîler döneminde ilk olarak Abdülmelik bin Mervan tarafından İslâm'a ait madeni para üzerine damga vurularak elde edilen sikkeler basılmıştır.[221] Böylece tedavülde olan paralara sahte paraların karışmasına engel olunmuş, her türlü hile ve eksikliklerden korunmuştur.[222] Abbâsîler, Emevî sikkelerinde bazı farklılıklar yaparak kullanmıştır. Fâtımî devletinin sikkeleri ise Emevî sikkeleri şeklindedir. İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlıların sikkeleri gümüştendir. Memlük Devleti ve Anadolu Selçuklu Devleti altın, gümüş ve bakır sikkeler bastırmıştır. Osmanlı Devleti'nde sikkeler çeşitli madenlerden olmakla beraber genel olarak altından basılmıştır.[223] Osmanlının ilk kuruluş yıllarında Orhan

---

[216] Hamdi Döndüren, "İslâm'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri", *İslâmi Araştırmalar* 1/3 (03 Ocak 1987), 58.
[217] İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/14.
[218] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 61.
[219] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 83.
[220] Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi ; Hayatı ve Faaliyetleri*, çev. Salih Tuğ (Ankara: İrfan Yayınevi, 2003), 2/986.
[221] İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/12.
[222] İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Tekin Arslan (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2018), 1/476.
[223] Oğuz Tekin, "Sikke", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 37/180-184.

Bey zamanına ait olarak bilinen dönemde gümüş sikkeler akçe ismiyle geçmektedir.[224] I.Murat döneminde para olarak bakırdan olan mangır paralar kullanılmıştır. Tam mangır, yarım mangır, çeyrek mangır olarak ağırlıklarına göre adlandırılmıştır.[225] Abdülmecit zamanında 1840 yılında ilk kâğıt para basılmıştır.[226]

İslâm tarihinde kullanılan para çeşitlerini başlıca şöyle sıralayabiliriz: [227]

- Dinar (Miskal-Altın para)
- Dirhem (Akçe-Gümüş para)
- Fels (Çeşitli madenlerden karışım para, bakır, bronz gibi)
- Sikke (Üzerine baskı yapılan madeni para)
- Riyal (Osmanlı'da kullanılan yabancı sikke)
- Mağşuş (Altın veya gümüş oranı düşük bileşimli madeni para - beşlik - altılık)[228]
- Mangır (Osmanlı'da kullanılan bakır para)
- Kuruş (13. Yüzyılda kullanılan 2 ve 4 gr.lık gümüş paralar)
- Kaime [Kâğıt para (Osmanlı'da kullanılan)]

İslâm devletlerinde para basma işlemi ve mali işler, Beytülmâl yani "mal evi" manasında idari bir birim tarafından yürütülmüştür. Beytülmâl Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) sağlığında oluşturulmuştur. O'nun (s.a.v.) vefatından sonra da Araplarda beytülmâl ismiyle bu kuruluş devam etmiştir. Diğer milletlerde farklı adlarla bu müessese faaliyet göstermiştir.[229]

İslâm devletlerinde basılan paralar devletin egemenliğinin sembolü olarak görülmüştür. Devlet paraya duyulan güveni sağlamak maksadıyla paranın basımında ağırlık, ayar gibi bir takım özellikler ve şartlar belirleyerek parayı garanti altına almıştır. Para basmanın bağlı olduğu şartları şunlardır:

---

[224] Halil Sahillioğlu, "Akçe", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989), 2./225.
[225] Oğuz Tekin, "Mangır", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 27/568.
[226] T.C. Merkez Bankası TCMB, "Kağıt Paranın Tarihçesi" (Erişim 31 Ekim 2024), 2.
[227] bk.Halil Sahillioğlu, "Dinar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1994); Sahillioğlu, "Dirhem"; İbrahim Artuk, "Fels", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995); Tekin, "Sikke"; Ömerül Faruk Bölükbaşı, "Riyal", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019); Tekin, "Mangır"; Şevket Pamuk, "Kuruş", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002); Ali Akyıldız, "Kâime", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001).
[228] bk.Döndüren, "İslâm'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri", 59.
[229] Ali Keleş, "İslâm'a Göre Para Politikası Kavramı", *İlam Araştırma Dergisi* 2/2 (7/8 1997), 111.

1. Para basma yetkisi sadece devlet başkanına aittir.
2. İhtiyaç miktarı kadar devlet para basmaktadır. Bu iki kural sedd-i zerâi' kaidesine dayanmaktadır.
3. Paranın kaliteli olarak basılması gerekmektedir. Böylece para dışındaki varlıkların para gibi kullanılmasını engelleyip sahtecilik dolayısıyla oluşabilecek mağduriyetlerin ve aldanmaların önüne geçilmiş olunmaktadır.[230]

Hz Peygamberimiz (s.a.v.) ve raşit halifeler döneminde para bir egemenlik sembolü olarak görülmemiştir. Sonraki dönemlerde ise bir egemenlik sembolü halini almıştır. Bu durum uluslararası olarak da kabul görmüş ve örf halini de aldığından bu hususta devlet başkanı izni olmadan para basılmamıştır. Fıkhi olarak da izinsiz para bastırmak otoriteye isyan sayılacağından dolayı mekruh veya haram olarak değerlendirilmiştir.[231] İzinsiz para basanlara da devlet tarafından ta'zir cezası verilmiştir.[232] Günümüzde merkez bankalarınca basılan paralar piyasadaki para adedini yükseltip değerinin düşmesine sebep olmaktadır. Bu durum tağşişe benzemektedir ve enflasyona sebep olmaktadır. Bir şeyin şer'i olarak (fıkhen) para sayılması için meydana geldiği madde değil, paranın fonksiyonlarını yerine getirmesi önemlidir.[233]

3.2.2. İslâm Tarihinde Kullanılan Para Çeşitleri

Altın ve Gümüş Paralar

Altın ve gümüşten olan paralardır. Gümüş paralara dirhem,[234] altın paralara dinar[235] denilmektedir. Bu madenlerin para olarak tercih edilmesinin bazı sebepleri kolay eritilip genişletilebilmesi, istenilen şekle getirilebilmesi, kalıcı işaretlerin kazınabilmesi, maden olarak bozulma paslanma olmamasından dolayıdır.[236] Altın ve gümüşten olan paralar özünde bir değere sahip oldukları için kenarlarından yontularak parçalar koparılması bu paraların dezavantajını oluşturmaktadır.[237] Altın ve gümüş paralar farklı madenler ile karışım yapılmadan oluşmadığı için bileşenine farklı madenler karıştırılarak oluşturulmaktadır. Bileşene eklenen farklı madenler bazen altın veya gümüşün kendi yapısında da

[230] Keleş, "İslâm'a Göre Para Politikası Kavramı", 113.
[231] Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", 11.
[232] Keleş, "İslâm'a Göre Para Politikası Kavramı", 113.
[233] Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", 14.
[234] Sahillioğlu, "Dirhem", 9/369.
[235] Sahillioğlu, "Dinar", 9/352.
[236] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 43.
[237] Alrıfaı, *İslâmi Finans ve Yeni Finansal Sistem*, 26.

olabilmektedir. Burada önemli olan husus paranın bileşenindeki farklı madenin altın ve gümüş madenine olan oran miktarıdır. Bu oranda altın ve gümüşün miktarı fazla olmalıdır. Bazen bu miktar bazı paralarda diğerlerine nazaran daha az olabildiğinden dolayı kaliteli para ve kalitesiz para şeklin değerlendirilmiştir. Kaliteli veya kalitesiz olması arasında alım gücü olarak bir fark yoktur. Aynı oranda satın alma gücü barındırmaktadır ve para vasfı taşımaktadır. Eğer altın ve gümüş paraya karıştırılan diğer madenlerin oranı altın ve gümüş madeninden fazla ise dirhem ve dinar hükmü ortadan kalkmaktadır. Yani artık para vasfından çıkmıştır. Çünkü burada orandaki çoğunluğa itibar edilmektedir.[238]

Altın ve gümüş paraların üzerinde ilk dönemlerde herhangi bir baskı yoktur. Daha sonraki dönemlerde baskı yapılmıştır. Baskılı paraların ismi sikkedir.[239] Paraların üzerinde basılı bir değer olmadığı zaman bu paralar mal para sınıfına girmektedir. Yani madeni değer ile kıymet değeri eşittir anlamına gelmektedir.[240] Değerinin üzerinde basılı olmadığı bu paralarda dikkat edilmesi gereken durum ağırlıkları yani ölçüleridir. Hz peygamberimiz (s.a.v.) dinar ve dirhemden küçük parçalar koparılmasıyla oluşan hileli durumları yasaklayarak dinar ve dirhemi adet olarak değil tartı ile kullanılmasını tavsiye etmiştir. [241] *"Altını altın karşılığında ancak aynı miktarda olursa satın. Birbirinden fazla yapmayın. Gümüşü gümüş karşılığında ancak aynı miktarda olursa satın. Bunları da birbirinden fazla yapmayın. Bunlardan orada olmayanı, orada bulunana karşılığında da satmayın."*[242] buyurmuştur.

Düşük Ayarlı Altın ve Gümüş Paralar (Mağşûş Paralar)

Altın ve gümüş paralarda paranın adedini arttırmak için altın veya gümüş madenî bileşimin içerisine farklı madenlerin karıştırılmasıyla oluşan yeni paraya mağşûş para denilmektedir.[243] Mağşuş paralardan mağşuş dirhemin para otoritesi tarafından belirlenen

[238] Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergānî el-Mergīnânî, *Delilleriyle Hanefî Fıkhı el-Hidâye*, çev. Ahmed Meylânî (İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1986), 3/144.
[239] Tekin, "Sikke", 37/179.
[240] Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, çev. Kâmil Miras (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1978), 5/111.
[241] Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 2003, 2/985-986.
[242] İbn Hacer el-Askalânî, *Bulûğu'l- Meram*, çev. Mehmet Alioğlu - Betül Bozali (İstanbul: Zemin Gazetecilik Yayıncılık, 2012), 322 (No:819).
[243] Döndüren, "İslâm'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri", 59; Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler".

nominal değeri madeni değerinden fazladır. Bu aradaki fark devlete kâr olarak kabul edilmiştir.[244]

Mağşûş para ikiye ayrılmaktadır. Bunlar: Mağlup gaş ve galip gaştır.

1. Mağlup Gaş: Paranın bileşenindeki altın veya gümüş miktarı paranın bileşen miktarının yarısından fazla ise bu madeni paralara denilmektedir. Dinar ve dirhem gibi değer görmektedir.
2. Galip Gaş: Paranın bileşenindeki altın veya gümüş oranı yarıdan az olan madeni paralara denilmektedir. Mağşuş para kavramı galip gaş para için kullanılmaktadır. Yani mağşuş para denilince galip gaş para anlaşılmaktadır. Bu paralar fels hükmündedir.[245]

Diğer Madeni Paralar (Felsler)

Fels, pul ve mangır para manasındadır.[246] Altın ve gümüş dışındaki bakır, nikel ve bronz gibi madenlerden basılan madeni paralardan oluşur.[247] Değerini kendi madeni kıymetinden değil, hükmî/itibarî kıymetinden alır. Yani tabîaten değil, itibaren kıymetlidir. Bunun için tabîaten kıymeti, hükmî kıymetten düşüktür. Tedavülden kalktığı zaman para niteliğini yitirerek madeni kıymetine döner. Örneğin, Mangır itibarî (nominal) değere sahip olan bir paradır. Gerçek değeriyle devletin belirlediği itibarî değeri arasında bulunan farkı fazladır. Bizzat devlet bu farkı belirlemektedir. Halk belirlenen gümüş para karşılığı bakır para almaya zorlanmıştır. Bu sebeple bakır paranın piyasaya sürülmesi ile bozuk para ihtiyacı karşılanmış gibi görünmektedir. Ancak bir çeşit vergi uygulaması olarak kabul edilmiştir. [248]

Kâğıt Paralar

Kâğıttan üretilmiş olan ve değerini üzerindeki yazılı değerden (nominal değer) alan ödeme araçlarına denmektedir.[249] İlk kâğıt para Çin'de 806 yılında, batıda 17. yüzyıl

[244] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 67.
[245] Döndüren, "İslâm'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri", 59.
[246] Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 1978, 5/73.
[247] Döndüren, "İslâm'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri", 59.
[248] Abdulaziz Bayındır, "Başlangıçtan Günümüze Kadar İslâm Toplumunda Madeni Paralar ve Kâğıt Paralar", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 2 (16 Nisan 2012), 19; Tekin, "Mangır", 27/568.
[249] Alpaslan Alkış, "İslam Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/2 (28 Aralık 2018), 73.

sonlarında, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1690 yılında çıkarılmıştır. Osmanlı Devletinde kâğıt para ilk kez 1840 yılında *"Kaime-i Mutebere-i Nakdiyye"* ismiyle kullanılmıştır. Tedavüle girdikten bir süre sonra ve birkaç kez daha kâğıt paraların tedavüle girip kaldırılmasından sonra artık kaldırılmayarak kâğıt paralar 1914 tarihinde kullanılmaya başlanmıştır.[250] İslâm ülkelerinde altın ve gümüş para dışında başka bir yapıdan para olabileceğine inanılamadığı için kâğıt paranın para olarak kabul edilmesi ve para olarak kullanılması yakın zamana kadar mümkün olamamıştır.[251] Kâğıt paralar mübadele vasıtası ve eşyaya değer olmasından dolayı para olarak kabul edilmiştir.[252]

3.2.3. İslâm Hukukunda Para İle İlgi Değerlendirmeler

Kur`an'da ve sünnette parayla ilgili belirleyici, düzenleyici, paranın özellikleriyle ve fonksiyonlarıyla ilgili olarak açık bir ifade bulunmamaktadır. Kur`an'da ve hadislerde geçen dirhem ve dinarın zikredilmiş olması ideal bir para olmasından veya kullanılması gereken bir para olmasından dolayı değil,[253] insanların bu madeni paraları kullanıyor olmasından dolayıdır.[254]

Klasik fıkıh eserlerinde paralar kıymet - değer yönünden hilkaten (tabîaten) ve ıstılâhen (hükmen/itibaren) şeklinde iki türe ayrılmıştır. Hilkaten (tabîaten) paralar özünde para vasfını barındıran altın, gümüş gibi paralar iken ıstılâhen (hükmen/itibaren) paralar ise hakiki kıymeti olmayan insanlar tarafından para olarak itibar edilen paralardır. Fels paralar ıstılâhen (hükmen) paralara örnek verilebilir.[255] Hükmen para olan tedavüldeki paralar Hanefi mezhebinde İmâm Muhammed'e ve Maliki mezhebinde bir görüşe göre, tabîaten paralar gibi (altın, gümüş) her açıdan para olup sarf hükümlerine tâbidir. Çoğunluğun görüşünde ise hükmen paralar, sarf hükümlerine tâbidir.[256] Hükmen paralar ile alım-satım yapılır. Çünkü bu paralar herkes tarafından bilinen tanınan paralardır. Geçerli olmaları durumunda adetleri belirtilmese dahi bu paralar ile satış yapmak caizdir, denilmektedir. Çünkü bu paralar halkın teamülü ile para kabul edildikleri için kullanımdan kalktıkları

[250] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 76; "Kâğıt Paranın Tarihçesi", 2.
[251] Ahmet Tabakoğlu, *İslam ve Ekonomik Hayat* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 82.
[252] Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 1978, 5/78.
[253] Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", 7.
[254] Gözübenli, "'Para Kavramına İslami Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 69-70.
[255] Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 1978, 5/72-74.
[256] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 74.

zaman ise bu paralar ile adetleri belirtilmedikçe satış yapmak caiz görülmemiştir. Artık bu paralar para vasfından çıkarak eşya hükmünü almıştır, denilmektedir. Ebu Hanife' ye göre hükmen paranın kullanımdan kalkmasıyla birlikte bedel oluşu da ortadan kalkmıştır. Çünkü bu paraların isminden anlaşıldığı üzere değeri hükmîdir. Para vasfı ortadan kalkınca yapılan satışlar bedelsiz kalacağı için satış bozulur. Satış bozulduğunda satılan mal var ise kendisinin, yok ise kıymetinin satıcıya geri verilmesi gerekir. Bu yönüyle fasit satışa benzetilmiştir.[257] Hükmen paralar da ribâ yasağına tabidir. Kendi cinsinden vadeli değişimi caiz değildir, çünkü faiz oluşmaktadır. Tabîaten veya hükmen paralar fark etmeksizin aralarında vadeli değişimi ittifakla kabul edilmemektedir.[258]

İslâmi açıdan bir şeyin para olarak kabul edilebilmesi için hakkında nas olması beklenmemektedir. Paranın fonksiyonlarını yerine getiren her şey İslâmi açıdan para sayılmaktadır. Bu konuda esas ölçüt paranın yapıldığı madde, paranın şekli veya ismi değil, onun ifa ettiği fonksiyonlarıdır.[259] Yapıldığı maddeye bakılmaksızın paranın fonksiyonlarını ve genel özelliklerini taşıyan her şeyin iktisadi açıdan olduğu gibi İslâmi açıdan da para olarak kabul edilebileceği söylenmektedir. Bazı görülere göre paranın en önemli özelliği *"herkes tarafından kabul görmesi"* olarak ifade edilmektedir. İslâm hukukunda paranın ayırt edici özelliği olarak yani neyin para olarak kabul göreceği konusunda bu özelliğin belirleyici bir unsur olarak görüldüğü söylenmektedir. Örnek olarak fülûs (felsler) ve mağşuş paraların halk tarafından kullanılması para olma şartını göstermektedir. Farklı bir ifadeyle para olabilmesi için *"örfen para olarak kabul görmesi gerekir"* denilmektedir.[260]Örneğin, altın ve gümüş paralar günümüzde para fonksiyonlarından bazılarını yitirmiş bulunmaktadırlar. Altın, paranın mübadele aracı fonksiyonunu iç piyasada mübadele işlemlerinde ödeme aracı olarak tercih edilmemesinden dolayı yitirmiştir. Buna rağmen halen dış piyasada ödeme aracı olarak kullanılmaya devam etmektedir. Altın, paranın diğer fonksiyonlarını ise taşımaktadır. Altın, yaşanan krizler veya enflasyon gibi durumlarda güvenilir bulunduğu için bankalarda altın hesapları açılmaktadır. Bu durumlar altının para özelliğini tamamen kaybetmediğinin bir göstergesi olmaktadır.[261] Fıkhi olarak mübadele işlevi, ödeme fonksiyonu ve paranın diğer özelliklerini taşıyan her şey para olarak kabul görmektedir.

[257] Mergīnânî, *el-Hidâye*, 3/145.
[258] Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", 8.
[259] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 78.
[260] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 75.
[261] Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", 10.

Hakiki olarak bir değer ve kıymete sahip olmayıp takdir edilen kıymete sahip olan kâğıt para gibi dijital bilgilerden ibaret olan kripto paralarda para potansiyeline sahip görülmektedir.[262]

Madeni paralardan sonra ortaya çıkmış olan kâğıt paralar ve bankalar tarafından nakde çevrilen ve karşılığının bankalardan alındığı banknotlar da para (nukut) kabul edilmektedir. Çünkü bunların piyasada kullanımı altın ve gümüş para gibi piyasada kullanım halini almış ve nakit değişim vasıtası olarak kabul edilmiştir. Kısacası bunlar diğer nakitler gibi istendiği zaman harcanabilmekte, değiştirilebilmekte ve fayda sağlanabilmektedir.[263] Kâğıt para, kaydi para ve dijital paralar teamülde ittifakla para olarak kabul edildiğinden klasik dönem fakihlerinin tasnifinde ıstılâhen para kapsamına girmektedir.[264] Kâğıt paraların para olarak kabul görüp görmemesi durumu genel kabule göre fülûs gibi görülmüş olmasındandır. Fülûsler itibari değere sahip olan madeni paralardan olup tabiat olarak para vasfı taşımadığı için hükmen yani itibaren para olarak kabul edilmektedir. Bu konuda Hanefiler, kâğıt parayı halk arasında kullanımda olan semen olarak kabul etse de fülûs hükmünde görmektedir. Maliki mezhebinde, muhalefet edenler olsa da fülûs olarak hükmedilmiş olmaktadır. İslâm iktisatçılarından Muhammed Necatullah Sıddıkî ve Ömer Nasûhî Bilmen kâğıt paraların para hükmünde olduğunu söylemektedirler.[265]

İslâm Fıkıh Akademisi 1982 yılında 5.Dönem toplantısında aldığı 6 numaralı karar ve İslâm İşbirliği Teşkilatı'na bağlı Uluslararası İslâm Fıkıh Akademisinin 1986 yılında aldığı 21(3/9) numaralı kararı şöyledir: *"Kâğıt paralar, para olma vasıflarını tam olarak taşımaktadır ve altın paralara ve gümüş paralara zekât, ribâ ve diğer bütün konular da aynı hükümler geçerli olmaktadır. İtibari para hükmünde kabul gördüğü sürece kaydi para ve dijital paralar da aynı hükümlere tabi olmaktadır"* denilebilmektedir.[266]

3.3. İslâm Hukukunda Kripto Para İle İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Fetvalar

Kripto varlıkların ödeme aracı ve yatırım aracı olarak kabul görüyor olması, para niteliğinde kabul edilmesi, iş alanları ve girişimcilerin para kazanma alanı olarak görmelerinden dolayı kripto varlıklar oldukça rağbet görmektedir. Böylece İslâmî yönden

[262] Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", 14-15.
[263] Ömer Nasûhî Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali* (İstanbul, 2003), 243.
[264] Bayındır, "Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Toplumunda Madeni Paralar ve Kâğıt Paralar", 34.
[265] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 77.
[266] Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", 10.

faaliyet gösteren kurulumlar tarafından da kripto varlıkların İslâmî kurallara uygun araçlar(para) olup olmadığı bilinmek istenmektedir.[267]

Kripto paralar şeffaf, güvenli, hileden uzak bir yapısı olan blokzincir teknolojisine dayanmaktadır. Ancak kripto paraların dünyasında etik ihlaller, spekülatif ve illegal olan finansal hareketlilikler de yaşanmaktadır. Örneğin, uyuşturucu ve kumar ticareti gibi. Böyle durumlar İslâm dünyasının ahlâk anlayışına ve inanç prensiplerine aykırıdır. Bu çerçevede İslâm dünyası "helâl" ve "haram" dengesi gözettiği için kripto varlıklara yaklaşımı çoğunlukla çekimserdir. Bu çekimser davranışa müslümanların kripto para piyasasında kendine ait bir yerinin mevcut olmaması, İslâmî kurallara uygun bir kripto para borsasının bulunmaması, etik değerler ve İslâmi hassasiyetler göz ardı edilmesi gibi durumlar sebep gösterilmiştir.[268] Bu konunun İslâm hukukçuları ve İslâm iktisatçıları ile devletlerin, toplumsal uzlaşma yoluyla ele almaları gerektiği ifade edilmiştir.[269] Kripto paralara dair olan problemli durumlar halledilebilir olduğu görüşü de mevcuttur. İslâm âlemi, tarih sürecinde birtakım hususlarda *"caizdir ya da caiz değildir noktasına takılmıştır ve geri kalmıştır."* denilmektedir. Kripto paraya dair olan gelişmelerin takibinde olmalı ve problemli görülen durumlar çözüme ulaşarak İslâm'a göre uyarlanmalıdır.[270]

Kripto varlıkların kripto para olarak ifade edilmesi ve toplum nezdinde ilgi görüyor olması dolayısıyla İslâm hukukçuları tarafından kripto varlıklar üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Para ya da mal koşullarını taşıyıp taşımaması yönünde vasfının ne olduğuna dair birçok makale ve fetvalar yayınlanmıştır. En çok bilinen ve ilk ortaya çıkan kripto para Bitcoin olduğu için yapılan araştırma ve değerlendirmelerin çoğunluğu Bitcoin'in üzerinden yapılmıştır Bu değerlendirmelerde iki ayrı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerin bazıları kripto paraların kullanımını caiz görürken, bazıları caiz görmemektedir.

3.3.1. Kripto Paraları Caiz Görmeyen Değerlendirme ve Fetvalar

Kripto paraların caiz görülmeme sebeplerinin başlıcaları şöyle sıralayabiliriz:

1. Ödeme aracı olarak yasal durumda kabul görmemiş olması

[267] Karacan - Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar*, 97-98.
[268] Şık - Afşar, "İslâmî Finansta Kripto Para Kullanımı", 19.
[269] Nurten Zeliha Şahin, "İslâm Hukuku'nda Paranın Devlet Otoritesi ile Bağlantısı-Metalden Dijitale Bir Değerlendirme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/2 (2022), 54.
[270] İsmail Ferdi Üçtaş, *Kripto Paranın İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi/Master's Thesis, 2022), 160-161.

2. Merkezi bir hükümet veya otorite tarafından desteklenmemesi
3. İstikrarlı bir değeri olmaması sebebiyle spekülatif görülmesi dolayısıyla garar olması
4. Yasadışı işlerde kullanılabilmesi
5. Haksız kazanç elde edilmesi ve kumara benzemesi gibi sebeplerdir.[271]

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Fetvası

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu sitesinde kurul uzmanlarına "kripto paraların kullanımının dini hükmü nedir?" sorusuna verilen cevap şöyledir:

Son zamanlarda bir çok çeşidiyle beraber ortaya çıkan kripto varlıkların paranın hükümlerinden üretim şeklinde belirsizlik (garar), aldatma (tağrir), sebepsiz zenginleşme ve haksız kazanç olup olmamasına göre değerlendirmek gerekmektedir. Bu özellikleri barındırdığı, saadet zincirine benzeyen bir yapısı bulunduğu ve güvence vermediği için kripto paraların kullanımı caiz olmamaktadır.

Kripto paraya caiz denebilmesi için şu unsura sahip olması gerekmektedir.

Bunlar:

1- Güvenilir olmalı

2- Belirsiz olmamalı

3- Aldatma ortadan kalkmalı

4- Haksız ve sebepsiz zenginleşmeye yol açmamalı

Kullananlar arasında mübadele veya kıymet ölçüsü olarak kabul gören kaynak olarak kullanan taraflara güven veren her türlü paranın kullanılması caizdir, denilmiştir.[272]

Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın katılmış olduğu canlı yayında konu ile ilgili olarak kripto paraların caiz olup olmaması üzerine yöneltilen soruya *"Güvenilir olmadığı ve istismara açık olduğu için caizdir diyemeyiz. Bu konu ile ilgili olarak uzmanlara tez*

[271] bk.Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi NEÜAKİF, "Fakültemizde Helâl Finans Açısından Dijital Kripto Paralar Çalıştayı Gerçekleştirildi" (Erişim 14 Haziran 2024); Shawqi İbrahim Allam, "Tedavul Amil el-Bitcoin ve el-Teamül bihe el- Fetva", *Dar-alifda* (Erişim 24 Mayıs 2024); Yeni Şafak Hayrettin Karaman YŞ, "Kripto Paranın Caiz Olup Olmaması" (Erişim 04 Aralık 2023); Doğan, "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi", 239-242.

[272] Din İşleri Yüksek Kurulu DİYK, "Kripto Paraların Kullanımının Dini Hükmü Nedir?" (04 Aralık 2017)., (Erişim 21 Haziran 2024). https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1375/kripto-paralarin-kullaniminin-dini-hukmu-nedir

çalışması yapması istenilerek, ilgili gelişmelerin de yakından takibi yapılmaktadır" demiştir.[273]

Helâl Finans Açısından Dijital-Kripto Paralar Çalıştayı (7 Mart 2020) Değerlendirmesi

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi ile ortak olarak "Helâl Finans Açısından Dijital Kripto Paralar" başlıklı çalıştayı 7 Mart 2020 tarihinde Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Kongre Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen çalıştayda para ve tarihi süreci üzerinde durulduktan sonra kripto para ve yapısı ele alınmıştır. Para ve tarihi süreci ile ilgili söylenenler şöyle ifade edilmiştir: "Para malın takas işleminde kolaylık ve hızlılık sağlamıştır. Malların takasıyla başlayan süreç altın ve gümüş paralara yerini bıraktıktan sonra diğer madenlerden basılan paralar ve tedavüle giren kâğıt paraların kullanılmasıyla devam etmiştir. Kullanılan çek, senet, kredi kartı da paranın yerine tercih edilen araçlardır. Para yerine tercih edilen bu araçların finansmanını sağlayan banka gibi kuruluşların piyasadaki sermayenin %85'i ellerinde ve geri kalan %15'i ise ticari piyasada bulunmaktadır." [274]

Kripto paranın para transferlerinde kullanıldığı, devlete ait para birimi olmadığı, bankaların aradan çıktığı gibi olumlu kabul edilen yönlerinden sonra olumsuz yönleri şu şekilde ele almıştır.

- Kripto para işlemleri bir yazılım ürünü olan blokzincir sistemi üzerinde yapılmaktadır. Bu sistemdeki işlemlerin herkes tarafından görülebilmesi, hesap kullanıcılarının kimliklerinin bilinmemesi gibi yönlerinin olması olumsuz maksatlar için örneğin, kara para aklamak gibi amaçlarla kullanıma mahal verebilmektedir.
- Kripto paralar bütün olarak ele alınarak çalışma yapılmalıdır.

---

[273] A Haber (AH), "Ali Erbaş'tan Kripto Para Yorumu: 'Güvenilir Olmadığı ve İstismara Açık Olduğu İçin Caiz Diyemeyiz'", *YouTube* (11 Şubat 2022) 00:12:38-00:15:28 https://www.yenisafak.com/foto-galeri/ekonomi/diyanet-isleri-baskani-ali-erbas-tek-tek-yanitladi-kripto-paralar-caiz-mi-bitcoin-haram-mi-2058855; Yeni Şafak YŞ, "Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş Tek Tek Yanıtladı: Kripto Paralar Caiz mi? Bitcoin Haram mı?" (Yeni Şafak) (Erişim 21 Haziran 2024). https://www.yenisafak.com/foto-galeri/ekonomi/diyanet-isleri-baskani-ali-erbas-tek-tek-yanitladi-kripto-paralar-caiz-mi-bitcoin-haram-mi-2058855

[274] NEÜAKİF, "Fakültemizde Helâl Finans Açısından Dijital Kripto Paralar Çalıştayı Gerçekleştirildi". https://www.erbakan.edu.tr/ilahiyat/haber/4483/fakultemizde-helal-finans-acisindan-dijital-kripto-paralar-calistayi-gerceklestirildi

- Kripto paraların saklandığı cüzdanın şifresinin unutulması, kaybedilmesi sonucu bir daha ulaşılamamasıyla varlık yok olmaktadır.
- Kripto para elde etmek için yapılan madencilikte fazla elektrik tüketimi olması, güçlü bilgisayarların getirdiği yüksek maliyet kripto paraların israf yönü olarak görülmektedir.
- Kripto paralar miras bırakılamamaktadır. Böylece paranın korunamaması durumu meydana gelmektedir.
- Kripto para birimlerinin değerinin ani yükselmesi ve ani düşmesi risk taşıdığını göstermektedir. Bu durumda İslâm hukukunda garar (belirsizlik) olarak kabul edilmektedir.
- Kripto para için düşünülen olumsuzluklar kripto paranın dayanağı blokzincir teknolojisine bağlı olmamakla beraber bu teknolojiden azami derecede faydalanılması gerekmektedir.
- Konuyla ilgili olarak kapsamlı toplantıların ve araştırmaların yapılmasına devam edilmesi gerekmektedir.
- Netice olarak kripto paralar aslı itibariyle mübah sayılmaktadır. Ancak bazı İslâm hukukçuları tarafından yukarıda bahsedilen problemli durumlara sebebiyet verdikleri için sedd-i zerâi' çerçevesinde ele alınmaktadır. Böylece şer'î olarak kesin veya kuvvetle muhtemel sakıncalı neticeler oluşturmasından dolayı caiz görmedikleri anlaşılmaktadır. Bu olumsuzluklar ortadan kaldırıldığında veya azaldığında caiz olabileceği ifade edilmektedir.

  "Bu sakıncalı durumlardan dolayı dünya fetva kurumları tarafınca kripto paraların kullanımı sakıncalı görülmektedir."[275] denmiştir.

Çalıştayda kripto varlıkların para olarak kullanılması sebepleri belirtilerek sakıncalı bulunmuştur. Ancak kripto varlıkların temelini oluşturan teknolojiden istifade edilmesi, araştırmaların devam edilmesi gerektiği ifade edilerek gelişime açık ve güncelliğini koruyan bir konu olduğu anlaşılmaktadır.

[275] YŞ, "Kripto Paranın Caiz Olup Olmaması"; NEÜAKİF, "Fakültemizde Helâl Finans Açısından Dijital Kripto Paralar Çalıştayı Gerçekleştirildi".

Hayrettin Karaman'ın Değerlendirmeleri

Kripto paralar ile ilgili olarak 2017 yılında Hayrettin Karaman kanaatinde, çoğunluğu devletlerin tekelinde ve kontrolünde olan karşılığı olmayan paraların dahi büyük çapta haksız kazanç ve kayıplara yol açabildiğini ve sanal paraların çok daha fazlasına sebep olabileceğini söylemiştir. İfadelerinin devamında döviz, altın vb.lerini fiyatı yükselince satmak için alınması fıkhî olarak caizdir. Ancak fıkıh kurallarına göre caiz olsa da takva ehli dindar Müslümanların tercih etmemesi gereken bir kazanç yoludur. Çünkü burada stokçuluk (kenz) bulunmaktadır. Takva ehli olan Müslümanlar ise üretimden uzak böyle kazancın topluma bir faydası olmadığı düşüncesiyle tercih etmemeleri gerektiğini, sanal para alım satımı da bu sebepler doğrultusunda caiz görmediğini ifade etmiştir.[276]

2020 yılında ki kripto paralar ile ilgili ifadesi ise şöyledir:

"Sonuç olarak, bu sisteme girmek ve kullanmak; yüksek risk taşıdığı, çok oynak ve kaygan sisteme sahip olduğu, aşırı elektrik israfına sebep olduğu ve hukuki boşluklar sebebiyle hırsızlık gibi suçlara ceza verilememesi, kara para aklamaya açık olması ve dijital para hesap sahibi öldüğünde varislere intikal etmemesi gibi sebeplerden dolayı caiz değildir."[277] demektedir.

Mısır Müftüsü Shawqi İbrahim Allam'ın Değerlendirmesi

Mısır fetva kuruluna sorulan "*Bitcoin isimli elektronik para birimini alıp satmanın hükmü nedir?"* şeklindeki kripto para birimlerinden olan Bitcoin ile ilgili soruya karşılık verilen cevapta şunlar söylenmektedir.

Mısır fetva makamı konuyla ilgili kapsamlı inceleme ve araştırmalar yapıp ekonomi uzmanlarının görüşlerini alarak şu sonuçlara varmıştır:

- Bu para biriminin değerinde hızlı iniş ve çıkışlarının olması ülkenin yasal para birimini koruma ve para dolaşım hareketlerini kontrol zorluğu oluşturması, maliye politikalarına olumsuz etkisi vergi kaçakçılığına mahal vermesi gibi istenmeyen durumlara neden olmaktadır.
- Sermayenin tamamı kaybolabilmektedir.

[276] Karacan - Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar*, 102; Hayrettin Karaman, "Kripto Para ve Dijital Sistem", *Yeni Şafak* (Yeni Şafak) (Erişim 21 Haziran 2024). https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/kripto-para-ve-dijital-sistem-2059381

[277] Karacan - Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar*, 103; YŞ, "Kripto Paranın Caiz Olup Olmaması".

- Korsan saldırılara maruz kalabilmektedir.
- Gerçekte varlığı bulunmayan bir nominal değer üstlenmektedir.
- Kumara benzerliği bulunmaktadır. Doğrudan finansal yıkıma sebep olmaktadır.
- Bu para birimlerinin yaygınlığı ve bundan kaynaklanan uygulamalar, geleneksel para birimlerine dayanan klasik çalışma sistemlerini bozması, bu para birimlerinin ve sözleşmelerinin modern para birimleri ve finansal sözleşmeler arasında bugüne kadarki en büyük belirsizliği içermektedir. Dolaşımda kabul edilen para birimlerinin bozulmasından yerel ve uluslararası piyasalarda fiyatlarının düşmesine ve bu para birimlerinin satın alma değerinin düşmesinden dolayı üretim, istihdam, ihracat ve ithalat hareketlerini olumsuz etkilemektedir.
- Para fonksiyonlarından herkes tarafından kabul görme ve güvenilir olma özelliğini taşımamaktadır.
- Sahte para gibi bir görünüme sahip olmasından dolayı basılması, dağıtılması, istiflenmesi veya saklanması yasaklı şeylere benzemektedir.
- İş fırsatlarının daralmasına neden olmaktadır.
- Satın alanlar kripto parayı elinde tutmaları sebebiyle spekülasyon yapma eğiliminde bulunabilmeleri ve büyük miktarda para kaybı olabilmesi durumundan dolayı riskli bir durumda görülmektedir.
- Yaşanabilecek kayıp olasılıklarına ve mağduriyet durumlarına karşı oluşan hak ihlallerini önleyecek bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.
- Yaşanan yüklü para kayıpları ülke ekonomilerinde yük oluşturacak olup para birimlerinin değer kaybı yaşamasına neden olabilecektir.
- Denetim ve kontrolden uzak bir yapıya sahip olması sebebiyle yasaklanmış uygulamaların finansmanını ve yasaklanmış ticaret ve anlaşmaların tamamlanmasını kolaylaştırmaktadır. Örneğin; uyuşturucu satışının kolaylıkla yapılabilmesini sağlaması gibi yasaklı alışverişlerin yapılmasına ve zarar görülmesine olanak sağlamaktadır.

Böylece bu para birimlerinin ekonomiye olumsuz etkileri, piyasa dengesini ve iş anlayışını bozması, tacirin mali kontrolü kaybetmesi, yetkili makamlarca kabul edilebilir bir takas aracı olarak görülmemesi ve yüksek risklere yol açması yanı sıra banka, standart ve değerinde aldatma, bilgisizlik ve dolandırıcılıktan kaynaklanan zararları da içermektedir. Bu sebeplerle ticaret, alım, satım, kiralama, vb. yapmak cehalet, garar, aldatma durumlarına yol

açacağı için şeriata göre "bizi aldatan bizden değildir" hadîs-i şerifince caiz değildir.[278] İfadesiyle İslâm hukuku çerçevesinde kripto varlıkların para vasfında olması ve kullanılması kabul görmemiştir.

3.3.2. Kripto Paraları Caiz Gören Değerlendirme ve Fetvalar

Kripto paraları caiz görenler genellikle caiz görmeyenlerin sebepleri üzerinde durmuşlardır. Bu sebepler üzerinden kendi gerekçelerini ifade ederek kripto paraların caiz olduğunu söylemişlerdir.

Süleyman Kaya'nın Değerlendirmesi

Süleyman Kaya *"Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi"* isimli kripto paralara yönelik makalesindeki değerlendirmeleri şöyledir: Kripto para birimlerinin takas aracı, değer saklama aracı ya da para transferi olarak kullanımında ve kripto para madenciliğinde İslâm hukukuna göre bir sakınca görmemiştir. Ancak spekülasyon veya manipülasyon, kara para aklamak amacıyla kullanılmasının caiz olmadığını ifade etmiştir. İfadelerinin devamında kripto para için geçerli olan hususların para içinde geçerli ve kripto paranın mütekavvim olduğunu, zekâtının verilmesi gerektiğini söylemiştir. Sonuç olarak;

"Kripto paralara doğrudan karşı çıkmak yerine, manipülasyonlara ve spekülasyonlara karşı insanları uyarmanın yanı sıra bu tür para birimlerinin doğurabileceği imkânları değerlendirme yoluna gitmek daha isabetli görülmektedir."[279] Süleyman Kaya'nın bu ifadelerinden kripto varlıkların para olmasını caiz gördüğü anlaşılmaktadır.

Abdurrahman Candan'ın Değerlendirmeleri

Abdurrahman Candan kripto paralar üzerine olan değerlendirmelerini "Bitcoin'i" temel alarak şu şekilde yapmıştır:

> *" Bitcoin sisteminin yapısı ve çalışma prensipleri ortaya konulduktan sonra fıkhın genel kuralları ve borçlar hukuku çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Fıkhın genel yapısı bağlamında değerlendirildiği takdirde konunun garar, faiz, miras*

[278] Allam, "Tedavul Amil el-Bitcoin ve el-Teamül bihe el- Fetva". (Erişim 24 Mayıs 2024) https://www.dar-alifta.org/ar/fatawa/14139/تداول-عملة-البيتكوين-والتعامل-بها

[279] Süleyman Kaya, "Kripto Para Birimleri ve Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi", *İsefam*, (26 Ocak 2018), 18.

hukuku açısından bazı problemlerinin olduğu, ancak problemlerin söz konusu işlemlerin tamamen geçersiz olmasına neden olabilecek nitelikte olmadığı kanaatine de ulaşılmıştır."[280]

İfadelerinin devamında garar, faiz ve miras konularına şöyle açıklık getirmiştir. Kripto paralarda sakıncalı görülen garar olduğu iddiasına yönelik tamamen yoktur denilemediği ve kripto para kullanıcılarının tedbir alarak gararın azaltılabilme durumunun olduğudur. Miras ve faiz konusunda dikkatli olunarak şifrelerin korunmasında aracı üçüncü kişilerin devreye girmesiyle tolere edilebileceğidir. Bununla birlikte malın korunması ve yasa dışı ticaret gibi konularda riskler taşısa da Bitcoin'in kabul edilebilir yönlerini şöyle ifade etmiştir:

- *"İnsanların malını ve hayatlarını türlü yollarla sömüren başta USD hegemonyası olmak üzere büyük devletlerin gücünü zayıflatma ihtimalini barındırması,*
- *Faiz eksenli sömürü kuruluşları olan bankaları zayıflatma, hatta ortadan kaldırma potansiyelinin bulunması*
- *Bankaları ister istemez besleyen transfer ve alış-veriş ücretlerinin buralardan alınarak tekrar kullanıcılara dönmesinin yolunu açması,*
- *Blok-zinciri teknolojisiyle üçüncü taraflara ihtiyaç duymadan güvenilir ve şeffaf sistemler kurulabilmesine zemin hazırlaması"* dolayısıyla Bitcoin'in kabul edilebileceğini söylemiştir.

Dünya ekonomisinde mevcut parasal sistemin eleştirildiği ve yerine yeni bir sistem arayışının olduğu ve kripto paraların bu arayışın bir alternatifi olma yolunda kabul edilmesinin gerekliliğini ifade etmiştir.[281]

Hasan Doğan'ın Değerlendirmeleri

Hasan Doğan'ın kripto paralar ile ilgili yazmış olduğu makalesinde İslâm hukuku açısından kripto paraların durumuna dair yaptığı değerlendirmelerinde lehte ve aleyhte olan görüşlere yer vermiştir. Kendi görüşünün lehte ve aleyhte olup olmadığı yönünde ise net bir

[280] Candan - Yaslak, "Fıkhın Kripto Paralara Bakışı Bitcoin Örneği", 33-34.
[281] Candan - Yaslak, "Fıkhın Kripto Paralara Bakışı Bitcoin Örneği", 34-35; "Fıkhi Açıdan Kripto Paralar | Abdurrahman Candan - Fıkıh Meclisi (44. Bölüm)", haz. YouTube, *Vav Tv* (13 Mart 2022). https://www.youtube.com/watch?v=20pPbEeYRIA

görüş bildirmemiştir. Ancak bu konuya ait olan kanaatleri menfi yönde olduğu için kripto varlıkların fıkhî olarak durumunu "caiz görenler" görüşüne yakın ifadeleri olduğu için değerlendirmelerine " caiz görenler" başlığı altında yer verdik. Hasan Doğan'ın kanaatleri şöyledir:

> "*Kanaatimizce kripto para sistemine dair yapılan yorumların çoğunda "bitcoin" merkezli değerlendirmelerde bulunulması büyük bir eksikliktir. Yukarıda da vurguladığımız gibi bitcoin belki en popüleridir ama bin dört yüze yakın kripto para çeşidinden sadece biridir. Dolayısıyla pek çok avantajı da bulunması dışında bitcoinin İslâm hukuku bağlamında menfi niteliklerinin, kripto paraların tümünü ve sistemini haram saymak için genel bir yargıya zemin teşkil ettiğini düşünmek doğru değildir*."

Hasan Doğan değerlendirmelerinin devamında kripto paraları haram gören sebeplere kripto paralara dair menfi yönde açıklık getiren cevaplar vermiştir. Bu cevapları şöyledir: Kripto paraların bir devlet ya da otoritenin güvencesi altında olmadığı iddiasına karşı, bazı ülkeler kripto para kullanmaktadır. Rusya'nın Ethriumu, Venezuela'nın Petro'su örnek vererek "gelecek günlerde, Türkiye'nin de bor madenine endeksli bir "borcoin'i" olması muhtemel" olabileceğini söylemiştir. Kripto paraların dolandırıcılıkta kullanılıp mağduriyetlere sebep verdiği için haram görüşte olanları haklı bulmuştur. Ancak ıslah edilebilecek olumsuz yönleri için yok sayılmaması gerektiğini ve İslâm'a uygun kripto para sistemi için çalışmalara başlanmasını lüzumlu görmüştür ve değerlendirmelerini şöyle tamamlamıştır.

> *"Sistemin genel kabul gördüğü, maalesef yine uluslararası tekellerin eline düştüğü; faiz, garar gibi İslam iktisat teorisinin kırmız çizgilerinin içine bulaştırıldığı bir geleceği yaşamak zorunda kalmadan, yani iş işten geçmeden, İslâm'ın bu sisteme dair gerçekçi bakış açısının tespiti ve bunun ışığında İslâm'ın ruhuna uygun, özgün bir sistemin/sistemlerin inşasına yönelmenin büyük önem taşıdığına inanmaktayız."*[282]

[282] Doğan, "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi", 248.

Bangladeşli Müftü Prof. Dr. Abu Bakar Muhammad Zekeria Majumder'in[283] Fetvası[284]

Müftü Abu Bakar'ın Bitcoin, kripto para birimi ve blokzincir üzerine yapmış olduğu açıklamasında kripto paraları caiz görmüştür. Yapmış olduğu açıklamada kendi görüşünü ifade ederken caiz görmeyenlerin sebepleri üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Kripto paraları caiz görenlerin gerekçelerini ifade ederek bunlara katılmıştır. Caiz görmeyenlerin gerekçelerine şöyle açıklık getirmiştir:

Kripto paralara prensipte izin verilebilir. *"Eşyada (muamelatta) asıl olan ibâhadır"* kaidesine göre İslâm hukukuna aykırı olmadığı sürece finansal ve ticari işlemlere izin verilebilir. Bu ilkeye göre kripto paralar caiz olmaktadır. Parada aranan "toplum tarafından değişim aracı olarak görülmesi, değer ölçüsü olması, hesap birimi olması" gibi işlevlere sahipse kripto paralar para olarak kabul edilir.

Kripto paraları ve Bitcoin'i caiz görmeyenlerin ortak nedenleri şunlardır: "yasal ödeme aracı olmaması, Bitcoin'i ortaya çıkaranın bilinmemesi, merkezi bir hükümet ya da otorite tarafından desteklenmemesi, istikrarlı bir yapısı olmaması, spekülatif olması ve yasa dışı işlerde kullanılabilmesidir." Bu nedenler sebebiyle caiz görülmemiştir. Bu nedenlere yaptığı açıklamaları şöyledir:

- Kripto paraların yasal bir ödeme aracı olmaması durumu; bir şeyin para olması için aranan özelliklerde yasal olması gerekmemektedir. İslâm hukukunda bir şeyin para olması için herkes tarafından kabul görmesinin yeterli olmasıdır.
- Merkezi bir hükümet veya otorite tarafından desteklenmemesi durumu; kripto paralar merkezi bir hükümet tarafından desteklenmediği için güvenli görülmemektedir. Merkezi hükümetler tarafından desteklenen merkez bankalarının da güvenliği aşılmaktadır. Örneğin, Şubat 2016 yılında Bangladeş merkez bankası soygunu yaşanmıştır.[285] Bu soygun merkez bankalarındaki güvenliğin

[283] bk Abubakarzakaria A, "Abubakar Muhammad Zakaria" (Erişim 21 Ekim 2024). https://www.abubakarzakaria.com/about

[284] Blossom Finance (BS), "Shariah Analysis of Bitcoin, Cryptocurrency, and Blockchain" (Erişim 09 Aralık 2024) https://www.blossomfinance.com/posts/shariah-analysis-of-bitcoin-cryptocurrency-and-blockchain; Karacan - Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar*, 104.

[285] bk.Ahmet Bal, "Bir Merkez Bankası Hacklenirse Ne Olur? Bangladeş Merkez Bankası Soygunu", *CNBC-e* (22 Ağustos 2024); "81 Milyon Dolarlık Banka Soygunu | TÜBİTAK Bilim Genç", *Bilim Genc* (Erişim 23

sorgulanmasına sebep olmuştur. Kripto para bir hükümet veya merkez bankası tarafından desteklenmese de güvenliği blokzincir teknolojisi ve kriptografi ile sağlanmaktadır. İslâm hukukunda servetin korunması gerekmektedir. Ancak hükümetler ve merkez bankaları enflasyon ile serveti yok etmişlerdir. Örneğin, Venezuela yaşanan başarısız para politikası sonucu enflasyon çok yükselmiştir. Bu durumdan çıkış için Bitcoin'e yönelmişlerdir.[286]

- İstikrarlı bir değeri olmaması durumu, sebebiyle spekülatif görülmesi dolayısıyla garar olması durumuna ise şöyle cevap verilmiştir: Fiyatlar arz talep durumuna göre oluşmaktadır. Kripto paranın değeri diğer para birimlerine göre daha fazla değişkendir. Bu sebeple ticaret yapmak daha risklidir. Deneyim sahibi ve profesyonel olmayanlara kripto paralar ile ticaret yapmak tavsiye edilmemektedir. Ancak bu durum spekülasyona sebep olur diye "caiz değildir" denilmemelidir. Eğer "caiz değildir" denilir ise altın ve döviz kurlarındaki spekülasyonda oldukça yüksek olduğu için bu para birimleri içinde geçerli olmalıdır. Altın piyasasındaki yoğun spekülasyona ise son yıllardaki dijital altın piyasa rezervinin bu zamana kadar çıkarılmış altın miktarının iki katı olmasına örnek gösterilebilir.[287] Yasadışı işlerde kullanılabilmesi durumu da kripto paranın caiz olmamasına sebep olmamalıdır. Çünkü yasal olan bir şeyin yasadışı bir amaçla kullanılması o şeyi yasaklı kılmamaktadır. Örneğin, şarabın haram olması üzümü haram yapmamaktadır. Tüm itibari para birimleri de yasadışı işlerde ve dolandırıcılıkta kullanılmaktadır. Bu durum itibari paraların kullanımını yasaklı kılmamaktadır.

Müftü Abu Bakar Bakar kripto paraları caiz görenlerin sebeplerine açıklık getirdikten sonra kendi görüşü olarak caiz görenlere katıldığını ifade ederek bazı önemli noktaları vurgulayarak düşüncelerini şöyle açıklamıştır: "Kripto paraların piyasasında aşırı hareketlilik ve oynaklık olması sebebiyle yatırım yapmak için dikkat edilmesi gerekmektedir. ICO (Initial Coin Offering)[288] kripto paralarda fon toplama mekanizması

Ekim 2024); "The 2016 Bangladesh Bank Heist: A Lesson in Cyber Espionage" (Erişim 23 Ekim 2024); "Greatest Hacks Unraveled| Bangladesh Bank Cyber Heist Explained-2020", 23 Nisan 2020; "The Bangladesh Bank Cyber Heist: One of The Largest Bank Robbery In The History", *Business Inspection BD* (09 Ağustos 2021).

[286] bk.Uzman Coin (UC), "Venezuelalı liderden Bitcoin talebi: 'Paramıza 14 sıfır ekledik'", *TradingView* (06 Eylül 2024). https://tr.tradingview.com/news/uzmancoin:070d5791dd9e8:0/

[287] Serdar Budak, "Teknolojik Gelişmelerin Altın Fiyatlarına Etkisi: Dijital Bankacılık Örneği", *Enderun* 7/2 (18 Ekim 2023), 194-201; Financial Times (FT), "Sizing Up The Gold Market" (Erişim 23 Ekim 2024).

[288] BiLira B, "ICO Kripto Para Arzı (Initial Coin Offering) Nedir?" (Erişim 23 Ekim 2024). https://www.bilira.co/tr/blog/ico-kripto-para-arzi-initial-coin-offering-nedir

kripto paraların caiz görülmesinin dışındadır. Kripto paraya yatırım yapacak kişilerin ve özellikle Müslüman toplumların bu konuda "helal yatırım" reklamlarına karşı çok dikkatli olması gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken genel kural ise sabit bir getirisi olan kripto para yatırımcılığı vadi yasadışı olma ihtimali taşıdığı gibi haram ve yasa dışı olan ponzi/piramit sisteminin dolandırıcılığı olabilmesidir."[289] Müftü Abu Bakar kripto paraya dair yapmış olduğu açıklamalarında kripto paranın para olarak kullanımını caiz görürken yatırım platformlarındaki kullanımını ise bu görüşünün dışında tutmuştur.

3.4. Kripto Varlıkların İslâm Hukuku Açısından Para Olma Durumunun Değerlendirilmesi

İslâm hukukunda "şu İslâm'da paradır ya da şu İslâm'ın parasıdır" yönünde herhangi belirleyici bir ifade veya bir nas yer almamıştır. İslâmiyet'in geldiği ilk zamanlarda Hz Peygamberimiz (s.a.v.) daha önceden kullanılan paraları kullanmaya devam etmiştir. İslâm'a ait yeni bir para belirlememiştir. Ancak parayla ilgili olarak üzerinde durduğu konu kandırma ve aldatma yapılmamasını isteyerek bu fiilleri yasaklamıştır. Bu durum göstermektedir ki o günkü şartlarda toplum örfünde para olarak kabul gören para ne ise o kabul edilmiştir. Bu durumda örf olarak iktisadi açıdan bir şeyin para olabilmesi için aranan kıstas İslâmi açıdan da kabul göreceği söylenebilmektedir. Bir şeyin örfen para olabilmesi için aranan kıstaslar ise iktisadi açıdan paranın fonksiyonlarını yerine getirmesidir.[290] Bu durumda kripto varlıkların para diyebilmemiz için bu fonksiyonları yerine getirmesi beklenmektedir. Bu fonksiyonlar mübadele (değişim) aracı fonksiyonu, hesap birimi (değer ölçüsü) aracı fonksiyonu, tasarruf (servet biriktirme) aracı fonksiyonlarıdır.[291]

Mübadele fonksiyonu açısında kripto varlılar bu fonksiyonu yerine getirmektedir. Örneğin, Hong Kong merkezli uluslararası otel zinciri olan Pavilion Hotels & Resorts Grubu kırk farklı kripto para olarak ödemeleri kabul etmeye başlamıştır. Microsoft, sigorta şirketi AXA Insurance, Tesla araçları, kredi kart şirketi VİSA, Letonyalı havayolu şirketi Air Baltic gibi birçok şirket ödemelerde kripto varlıkları kabul etmektedir. Dünyada kripto varlıklara

[289] BS, "Shariah Analysis of Bitcoin, Cryptocurrency, and Blockchain".
[290] Takıyeddin Ahmet el-Makrîzî, "el-Nukud el-Kadime vel-İslâmiye", 371-372; Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 71-78.
[291] Paya, *Para Teorisi ve Politikası*, 17; Parasız, *Para Teorisi ve Politikası*, 5-7; Sekmen, *Para Teorisi*, 15-16; Aren, *İstihdam Para ve İktisadi Politika*, 153. (Paranın fonksiyonları başlığında işlediğimiz paranın fonksiyonlarından "iktisat politikası aracı" fonksiyonu klasik iktisatçılar tarafından kabul edilmemektedir. Bizim fikrimizde bu yönde olması sebebiyle bu fonksiyona burada yer vermedik.)

olan talep arttıkça şirketler ödeme aracı olarak kripto varlıkları gün geçtikçe tercih etmeleri artacağı düşünülmektedir.[292] Kripto varlıkların ilerleyen zamanlarda kullanılan ödeme araçlarının yerine geçeceği, birçok kişinin önemli bir parçası olacağı ve zamanla da bütünüyle yerini alacağı öngörüler arasında yer almaktadır. Hollanda merkez bankası De Nederlandsche Bank'ın yapmış olduğu araştırmada internet ortamında alışveriş gerçekleştiren firmaların %2 oranında kripto varlık kullandıklarını belirlemiştir. Tespit edilen oran düşük olsa da firmaların kripto varlıkları kullanma isteklisi oldukları, eksik olan bilgi ve alt yapılarını tamamlama yönünde çaba gösterdikleri gözlemlenmiştir.[293] Bu duruma kripto paraları tercih edenlerin sayısının 2024 yılında 2023 yılına göre %34 artış gösterdiğini örnek verebiliriz. [294]

Hesap birimi aracı fonksiyonu açısından para olan şey bir şeyin değerini ölçebilmelidir. Kripto varlıkların piyasada oluşan arz talep doğrultusunda değeri oluşmakta ve bir şeyin fiyatında ölçümleme yapılabilmektedir.[295] Böylece hesap birimi fonksiyonu açısından kripto varlıklar bu fonksiyonu yerine getirmektedir.

Tasarruf aracı fonksiyonunda para birikim yapılabilen bir şeyden olmalıdır. Kripto varlıklar bir adede ve miktara sahip olması dolayısıyla birikim fonksiyonunu yerine getirmektedir. Ancak paranın satın alma gücünde nisbî istikrar sağlandığı takdirde para bu fonksiyonu yerine getirebilir denilmektedir.[296] Kripto varlıklarda meydana gelen ani fiyat iniş ve çıkışlarının olması bu fonksiyonu yerine getirmiyor gibi görünmektedir. Ancak kripto varlıkların bu fonksiyonu tam olarak yerine getiremediği söylenememektedir. Bu durum kripto varlıkların hepsini kapsamamaktadır. Çünkü fiyatları sabit olan "stable coin"[297] adlı kripto varlıklarda bulunmaktadır.[298] Diğer taraftan bazı iktisatçılar tarafından bu fonksiyonu paranın tasarruf amaçlı saklanması talep açığına yani elde edilen milli gelirin

---

[292] EN, "Bitcoin ile alışveriş" (05 Aralık 2021).
[293] Alpago, "Bitcoin'den Selfcoin'e Kripto Para", 425; Hişam Muhammed Hürmi-şerif, "el-Nukud Elektroniyye Mehiyehe-Enveuhe-Eseruhe", *UAEU Law Journal* 2020/84 (17 Ocak 2021), 410.
[294] Triple-A TA, "Global Crypto Ownership Reaches 562 Million People in 2024: New Report" (24 Mayıs 2024)., (Erişim 12 Kasım 2024). Global Crypto Ownership Reaches 562 Million People in 2024: New Report – Triple-A
[295] MG, "İki Pizza İçin Bilmeden Servet Ödemişti!" (07 Nisan 2024); WT, "2010'da 10.000 Bitcoin ile 2 Pizza Alan Adam!"; BHT, "BloombergHT, Instagram".
[296] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 28.
[297] bk.Coinbase C, "Stablecoin Nedir?" (Erişim 12 Kasım 2024); Investopedia I, "Stablecoins: Definition, How They Work, and Types" (Erişim 12 Kasım 2024). https://www.investopedia.com/terms/s/stablecoin.asp

[298] bk.Bitlo B, "Stablecoin Listesi ve Fiyatları - Bitlo.com" (Erişim 12 Kasım 2024). https://www.bitlo.com/kripto-paralar/stable

harcanmamasına sebep olacağını[299] söylemeleri parada aranan fonksiyonlardan bu fonksiyonu taşıması durumunu zayıflattığının da bir göstergesi durumundadır. Böylece görülmektedir ki kripto varlıklar paranın fonksiyonlarını yerine getirebilmektedir. Paranın fonksiyonlarını yerine getiren araçlarda para olarak kabul görmektedir. Bu durumda kripto varlıklara da para vasfı yüklenmiş olmaktadır.

[299] Paya, *Para Teorisi ve Politikası*, 17.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İSLÂM HUKUKUNDA BEY' AKDİ VE SARF AKDİ AÇISINDAN KRİPTO VARLIKLAR

Kripto varlıkları alışverişe konu olduğu ve platformlarda, kripto varlık borsalarında kripto varlıkların alım - satımı yapıldığı için bu bölümde kripto varlıkları bey' akdi ve sarf akdi yönünden inceleyeceğiz. Kripto varlıklar her ne kadar para olarak ifade edilse de hem iktisadi açıdan hem de İslâm hukuku açısından para olması için yeterli değildir. Bu sebeple bir önceki bölümde para olması yönüyle araştırdığımız kripto varlıkları bu bölümde alışveriş işlemi dâhilinde olduğu için bey akdi, platformlarda ve kripto varlık borsalarındaki işlemlerin para bozmaya benzemesi yönüyle sarf akdi açısından ele alacağız.

4.1. İslâm Hukukunda Bey' Akdi Açısından Kripto Varlıklar

4.1.1. İslâm Hukukunda Bey' Akdi

Bey' kelimesi [çoğulu (*büyû'*)] sözlükte mutlak mübadele yani bir malı başka bir mala değişmek manasındadır.[300] Temlik (mülk olarak verme) ve temellük (bir şeyi kendine mülk etme) şeklinde malın mal ile mübadelesidir.[301] Değiştirilen mallardan birine mebi' (satılan mal) diğerine semen (bedel) denilmektedir.[302] İslâm hukukunda terim anlamı olarak satım akdini ifade etmektedir. Genelde alışveriş ve ticaret anlamında kullanılmaktadır.[303] Yani genel bir anlamda olup bütün ticari muameleleri kapsamaktadır. İslâm hukukunda bey' (satım akdi) iki tarafı olan, mülkiyeti satım yapılana nakleden, bağlayıcı ve rızâî bir akittir.[304] Kur`ân-ı Kerîm'de geçen *"Ey iman edenler! Sizden karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması dışında, mallarınızı aranızda batıl (haksız ve haram yollar) ile yemeyiniz..."*[305] âyetinde ve faizi alışveriş sayanlara Bakara Sûresi'nde *"Allah'ın alışverişi*

[300] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (İstanbul, 2020), 1/1/200; Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, çev. Kâmil Miras (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1978), 6/337; Ali Bardakoğlu, "Bey'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), 6/6/13.
[301] Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî, *el- Muğnî Muhtasarı (Delilleriyle Hanbeli Fıkhı)*, çev. A. Alparslan Tunçer (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2015), 2/497.
[302] Abdurrahman b. Muhammed el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 3/1269.
[303] Bardakoğlu, "Bey'", 6/13; Hoca Eminefendizâde Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'i-Ahkâm*, 1/200.
[304] Bardakoğlu, "Bey'", 6/14.
[305] *Kur'ân Yolu Meâli*, 4/29.

helâl, faizi ise haram kıldı"[306] âyeti kerîmesinde cevap vermiştir. Bu ayette bey' genel anlamıyla ticarî işlemler olarak kullanılmıştır.[307]

Ticaretin iki türü bulunmaktadır. Biri helâl, diğeri haram olandır. Helâl olana dinde alım satım (bey') denilirken haram olana da faiz (ribâ) denilmektedir. Bunlardan her ikisi de ticarettir.[308] Ticaretin kurallarını bilmek gereklidir. Bilmeden yapılırsa faize düşülebilir.[309] Çünkü Kur`ân-ı Kerîm'de yüce Allah "*Bu onların; alım satım tıpkı faiz gibidir, demeleri yüzündendir"*[310] âyetinde küfür ehlinin alım - satım ile faiz arasında aklen bir fark görmediklerini ifade eden sözlerini haber vermektedir.[311] "*Halbuki Allah alım satımı helâl, ribâyı haram kılmıştır."*[312] Bu ayet-i kerimeden anlaşılan mana ile alım satımın yani alış verişin ve faizin her birinin birer ticaret olması ancak sadece alım - satımın caiz olmasıdır.[313] Ribâ, satım sözleşmesi esnasında belirlenen ve karşılığı olmayan fazlalıktır. Alım satım karşılıklı değeri olan mütekavvim bir mal ile değeri olan başka bir malı değişmektir. Akdin içerisine karşılıksız bir fazlalık girdiği takdirde bu durum alım - satım akdi olmaktan çıkmaktadır. Alım - satım sözleşmesini de geçersiz kılmaktadır.[314] *"Allah ribâyı haram kıldı."*[315] âyetinde de karşılığı bulunmayan bir fazlalığın dinde haram kılındığını göstermektedir. Şu hadis-i şerifte alış veriş ve faiz arasındaki ayrım şöyle geçmektedir.

> *"Altına karşılık altın dağılmadan önce eşit olarak ve peşin alıp veriniz, fazlası faizdir. Buğdaya karşılık buğday dağılmadan önce eşit olarak ve peşin alıp veriniz, fazlası faizdir. Hurmaya karşılık hurma dağılmadan önce eşit olarak ve peşin alıp veriniz, fazlası faizdir. Arpaya karşılık arpa dağılmadan önce eşit olarak ve peşin alıp veriniz, fazlası faizdir*. "[316]*Altın ile altın, gümüş ile gümüş, buğday ile buğday, arpa ile arpa, hurma ile hurma ve tuz ile tuz misli misline, birbirine eşit ve peşin*

---

[306] *Kur'ân Yolu Meâli*, 2/275.
[307] Bardakoğlu, "Bey'", 6/6/13.
[308]Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Mebsût: 1000 Yılın İslâm Fıkhı Temel Eseri: Deliller ve Hükümler*, çev. Mustafa Cevat Akşit (İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008), 12/201.
[309] Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, çev. A. Faruk Meyan (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1977), 221.
[310] *Kur'ân Yolu Meâli*, 2/275.
[311] Serahsî, *Mebsût*, 12/201.
[312] *Kur'ân Yolu Meâli*, 2/275.
[313] Serahsî, *Mebsût*, 12/202.
[314] Serahsî, *Mebsût*, 12/203.
[315] *Kur'ân Yolu Meâli*, 2/275.
[316] Muhammed bin İsmail Buhâr-î, *Sahîh-i Buhâr-î*, ed. Mustafa Deep Bagha (Şam: Dar İbn Kather, Dar el-Yamamah, 1993), 2/750 hadis-2027,bûyu - 54..

olarak satılırlar. Bu çeşitler değişirse peşin olduğu takdirde nasıl isterseniz öyle satın"[317]

Bey' akdi karşılıklı rızaya dayanan irade beyanı ile akdedilmektedir. İrade beyanı sözlü veya sözsüz olmaktadır. Sözlü irade beyanı "icap ve kabul" ile sözlü olmayan irade beyanı ise "haberci ve mektup, işaret, teati, sükût" ile olmaktadır. [318] Şöyle ki bey' akdinde "icap ve kabul" örf ve âdete göre "Sattım, aldım, bey' ettim, istişare ettim, temlik ettim, kabul ettim" gibi lafızlar kullanılarak yapılmaktadır.[319] Tarafların alış veriş meydana getirirken ifade etikleri cümlenin zaman kipi önemlidir. "Sattım ve satın aldım" gibi geçmiş zaman ifade eden kelimeler kullanılmalıdır. Meselâ taraflardan biri emir kipiyle "bu malı şu kadara sat" demesi, diğerinin de "sattım" gibi geçmiş zaman kipiyle muamelede bulunması ile alışveriş gerçekleşmemektedir. Alış veriş geçmiş zaman kipi kullanarak meydana gelmektedir.[320] Satış yapan kişinin herhangi bir malı şu fiyata sattım, mülk verdim demesi; alan kişinin de satın aldım, kabul ettim diye söylemesi şeklinde olmaktadır.[321] Bu ifade şekilleriyle pazarlık olur ve buna dilimizde "hayırlaşmak" da denilmektedir.[322] Akdi icra eden icapta bulunduğu zaman karşı taraf kabul edip etmemekte serbesttir. Kabul etmez ve meclisten kalkarsa yapılan teklif batıl olmaktadır. Teklif yani icap ve kabul gerçekleştiğinde alışverişin bağlayıcı bir hükmü olur. Kusur ve görmeme muhayyerliği (vazgeçme) dışında alışverişten vazgeçme hakkı bulunmamaktadır. Alış verişin peşin ve vadeli yapılması caizdir. Ancak vadeli alışverişlerde vade vaktin belirlenmiş olması gerekmektedir. Alış veriş ödenen bedelin miktarını belirtip vasfını belirtmeden yapılırsa yaygın olarak kullanılan para birimine yorulmaktadır. Ancak birden fazla çeşit para birimi kullanılıyorsa yapılan akit bozulmuş olacaktır. Alış veriş meclisinden ayrılmadan para birimlerinden biri belirlenirse alış veriş sahih olur. Örneğin pazardan bir kilo domates almak için fiyatını "kaça" diye soruduğumuzda "otuza" diye verilen cevap karşısında yaptığımız alış verişte geçerli olan para birimi "lira" kabul gördüğü için yapılan alış veriş sahihtir.[323]

---

[317] Askalânî, *Bulûğu'l-Meram*, 323/820.
[318] Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku Borçlar ve Akitler* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 3/.
[319] Bilmen, *Hükûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmusu*, 6/14; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku Borçlar ve Akitler*, 3/52.
[320] Serahsî, *Mebsût*, 5/116; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî, *el-İḫtiyâr li-ta'lîli'l-Muḫtâr*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012), 1/364; Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergānî el-Mergīnânî, *Bidayetu'l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*, çev. Hüsamettin Vanlıoğlu vd. (Yasin Yayınevi, 2014), 4/94.
[321] Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Minhâcü'ṭ-Ṭâlibîn* (Dar el-Fikr, 2005), 94.
[322] Bilmen, *Hükûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmusu*, 6/14.
[323] Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *Kudûrî Metin ve İzahlı Tercümesi* (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013), 1/270.

Bey' akdinde mutlaka söylenmesi icap eden "sattım ve aldım" şeklindeki ifadeyi açık olarak söylenmese de satışa rıza gösteren ifade biçimleri ve işaretleri olması gereklidir.[324] "Kur'ân-ı Kerîm'de *"Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayalı ticaret olması hariç…"*[325] âyeti kerîmesiyle alışverişte iki taraf olan satıcının ve alıcının icap ve kabulden kastedilen tarafların rızası olduğundan bu rızaya delalet olan teâti fiili ile bey' akdi yapılmış olur. Bu akde de "bey'i bettaati" denilmektedir. "Teati ve muâtât" sözlükte kökü "atv/atâ" kelimesinden gelen "el ile almak, almak üzere elini uzatmak, uzanmak, vermek, birbirine vermek, almak-vermek" anlamlarına gelmektedir. [326] Teâti, Hanefî mezhebinde "sözlü bir irade beyanı olmadan karşılıklı rıza ile fiili olarak mal ve değerin değiştirilmesi" anlamına gelmektedir. Yani teâti, akdin taraflarının sözlü irade beyanında bulunmadan fiili olarak akdi kurmalarıdır. Hanefî mezhebi dışındaki diğer üç mezhebe göre akdi yapan taraflardan birinin fiili, diğerinin ise sözlü irade beyanıyla yapılan akit teâti ile yapılan akit olarak kabul görmektedir. Hanefîler bu tür kurulan akde "teati", Şâfî, Mâlikî ve Hanbelîler ise "muatat" demeyi tercih etmişlerdir.[327]

İmam Malik'e göre teâti ile bey' akdi caiz olmaktadır. İmam Şâfiî'nin tercih edilen kavline göre ise teâti ile bey' akdi olmamaktadır. "*Satış sadece rıza ile yapılır."*[328] hadîs-i şerîfine göre rıza açık olmayıp gizli olduğu için buna söz ile olan icap ve kabul delalet etmektedir. Teâtide ise söz olmadığı için delalet etmemektedir. Çünkü teâti de rıza inkâr edilirse ispatı yapılamaz. İmam-ı Azam ve İmam-ı Ahmet'in birer görüşü bu şekildedir.[329] İmamı Malik için karine yeterlidir. Örneğin, satıcı parayı alıp satılan şeyi müşteriye verme rızasını göstermektedir.[330]

Teati ile kurulan akde verdiğimiz bazı örnekler:

1. Bir fırında satıcı ve alıcı konuşmadan veya pazarlık yapmadan ekmek almak için alıcı parayı uzatsa, satıcıda ekmeği verse her iki taraf için "ittia" fiili tahakkuk etmiş olur ve bey' akdi gerçekleşir.

---

[324] Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, 223.
[325] *Kur'ân Yolu Meâli*. 4/29
[326] Fîrûzâbâdî, *Kâmûs'ul-Muhît Tercümesi*, 6/5880.
[327] Uğur Bekir Dilek, "İslâm Borçlar Hukukunda Fiilî Mübadele Yoluyla Akit Kurma: Teâtî (Muâtât) Akdi", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2021), 718-719.
[328] İbn Mace, *es-Sünen* (Dar Risalet Alemiyye, 2009), 3/305. (No 2185)
[329] Bilmen, *Hūkûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmusu*, 6/16.
[330] Bilmen, *Hūkûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmusu*, 6/16.

2. Alıcı konuşmadan parayı verip karpuzu kendisi alsa, satıcıda görüp konuşmazsa yalnız bir tarafta "ittia" fiili olur ve yine bey' akdi gerçekleşir.
3. Alıcı örneğin, buğday almak için satıcıya yüz lira vererek *"şu buğdayı kaç liraya satıyorsun"* diye sorsa satıcıda *"kilosunu on liradan satıyorum"* demesi üzerine müşteri suskun kaldıktan sonra alıcı vermesini isteyip satıcıda *"yarın veririm"* derse icap kabul ifadeleri söylenmemiş dahi olsa alıcının parayı vermiş bulunmasıyla bey' akdi gerçekleşmiş olmaktadır. Örneğin, buğdayın kilosunu on lira olarak yapılan akitte buğdayın kilosu on iki liraya yükselse veya sekiz liraya düşse de akit on liradan gerçekleşmiş olur.
4. Örneğin alıcı et almak için kasaba *"etin şurasından bana şu kadar liralık kesip tartı ver"* dese kasapta keserek tartarsa kasabın yapmış olduğu bu fiil ile de bey' akdi gerçekleşmiş olur.[331]

Bey' akdi, akit yönü itibariyle bey'i mün'akid (akdi mün'akit) ve bey'i gayri münakit (Gayri mün'akit - bey'i batıl) olarak iki kısma ayrılır. Bey'i mün'akit (mün'akit bey), in'ikad olunan bey' yani akdin kuruluşu ve hukukî varlık kazanması demektir. Gayri mün'akid bey' akdin batıl olmasıdır. Aslı ve vasfı itibariyle geçerli olmayan alış veriştir. Yani dinen hükümsüz olan akittir. [332]

Bey' Akdinin Rükün ve Şartları

Bey' akdinin rükün ve şartları şöyledir:

- Alış verişin rüknünü karşılıklı irade beyanı ile gerçekleştirilen icap (teklif) ve kabulden ibarettir. İcap, tasarruf işleminin başlangıcındaki sözdür ki tasarruf icap sözü ile ispat olunmaktadır. Kabul, tasarruf işleminde ikinci söylenen sözdür ki akit bununla tamam olmaktadır. [333] İmam Gazzâlî'ye göre alışverişin rüknünü üçtür. Birincisi bey' akdini yapan satıcı ve alıcı, ikincisi mebi' akdi yapılan yani satılan veya alınan mal, üçüncüsü ise lafız yani sözleşmedir.[334]

---

[331] Bilmen, *Hūkûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmusu*, 6/16.
[332] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/200; Celâl Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı* (Konya: Uysal Kitabevi, 1991), 314.
[333] Mevsılî, *el-İḫtiyâr li-taʿlîli'l-Muḫtâr*, 2012, 1/364; Mergīnânî, *Bidayetu'l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*, 4/94; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku Borçlar ve Akitler*, 3/50.
[334] Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, 221; Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-din*, çev. Ahmed Serdaroğlu (Ankara: Huzur Yayınevi, 1393), 2/172.

- Alış verişin şartı, akdi yapan taraflar ehliyet sahibi olmalarıdır. Yani akdi yapan taraflar alış veriş yapma ehliyeti taşımalıdır.
- Alış verişin mahalli, maldan ibarettir.

Alış verişin hükmü, müşterinin mala satıcının da satış bedeline (semen) mâlik olmasıdır. Akit kesinleştiğinde malın mülkiyeti alıcıya, satılan malın karşılığında alınan bedelin mülkiyeti de satıcıya hemen geçmektedir. Başkasının tasdikine bağlı olan alış verişlerde ise mülkiyet tasdikten sonra sabit olmaktadır.[335] Paraların revacı alışverişin sıhhatini etkilemektedir. Altın ve gümüş dışındaki paralarla (fülûs) alış veriş caizdir. Paranın revacı az ise alış veriş yaparken belirtilmelidir, az değilse belirtmeye gerek yoktur. Bazı görüşe göre alış verişten sonra revaç azalırsa satış akdi bozulur. Bazı görüşe göre alış veriş geçerlidir. Çünkü paranın revaçtan düşmesi (kesâd) yani alışverişte durgunluk halinde olması paranın teslim edilmesinin imkânsız olma gerekçesiyle akit bozulmamaktadır.[336]

Semen

Bey' akdi mebî' (satılık mal) ve semen takasından oluşmaktadır. Semenin sözlük anlamı, satıcının bir malın mübadele esnasında oluşan değerini yazılı olarak veya sözlü olarak açıklamasıdır. İslâm hukukunda ise satım akdinde mebî'nin (satılan malın) bedelidir.[337] Semenin örfteki anlamı, yapılan sözleşmede satım konusu mala karşılık olan şey demektir. Önceki kullanımlarda *"malı nakdî semenle aldı"* ifadesiyle *"peşin aldı"* anlamına gelen semen *"semen-i nesie"* ifadesiyle *"veresiye"* anlamında kullanılmıştır.[338] Kur`an-ı Kerim'de "*Onu yok pahasına (değersiz bir semene), birkaç dirheme sattılar."*[339] buyurmaktadır. Âyeti kerîmede geçtiği üzere semen *"satılan şeyin bedeli"*[340] anlamına gelmektedir. Arap dili ve tefsir âlimi olan Yahyâ b. Ziyâd el-Ferra[341] "*Araplar semen kelimesini zimmet borcu olabilen mallar için kullanırlar.*" demektedir. Zimmet borcu olarak hak edilen paranın (nakit) belirleme (tayin) ile belirli (muayyen) duruma gelmemektedir. Özü itibariyle değil takdir edilen kıymet ve değeri ile mübadele edilmektedir. Semendeki bu

[335]İbn Âbidin, *Reddül- Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, çev. Ahmet Davudoğlu - Mehmet Savaş (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984), 10/14-17; Mevsılî, *el-İḫtiyâr li-taʿlîli'l-Muḫtâr*, 2012, 1/364; Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 1978, 6/337.
[336] Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî, *el- İhtiyar Metni el-Muhtar lil Fetva*, çev. Celâl Yeniçeri (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2017), 169; el-Mevsılî, *el-İḫtiyâr li-taʿlîli'l-Muḫtâr*, 2012, 1/522.
[337] Gözübenli, "Semen", 36/465,466.
[338] Hasenî, *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*, 22.
[339] *Kur'ân Yolu Meâli*, 12/20.
[340] Bilmen, *Fıkıh İlmi İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 180.
[341] Zülfikar Tüccar, "Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd" (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 12/406.

özelliğe "Para tayinle taayyün etmez" denilir. Fakat mallar tayinle taayyün etmektedir. Yani satın alma işleminde ödenen para kendisi değil değerinde olan bir para verilmektedir. Örneğin, ayakkabı satın alırken satın alınan ayakkabının yerine aynı değerde farklı bir ayakkabı verilmemektedir. Satıcı tarafından başka bir ayakkabı verilirse bu durumda satış akdi gerçekleşmemektedir. Ancak parada ise ödenirken aynı değerde başka bir para ödenebilmektedir. Bundan dolayı para her durumda semen sayılmaktadır.[342] Satılan malın teslim edilmemesi yapılan sözleşmeyi geçersiz kılarken, paranın (semenin) teslim edilmemesi halinde sözleşme geçerli olup sözleşmeyi bozmamaktadır.[343]

Akdin düzenlenmesi esnasında semenin akdi düzenleyen tarafın mülkiyetinde bulunması gerekmektedir. Ancak bu durum akdi geçerli kılmak için değil sadece satıma konu olan mal için söz konusudur. Yapılan akitte semenin teslim edilmemesi sözleşmeyi geçersiz kılmamaktadır. Yine satılan malın aksine satış bedelinin teslimden önce değiştirilmesi caiz olmaktadır.[344] İslâm hukukunda semenin sıhhat şartı, şer'an kullanımı caiz ve helâl olan eşyadan olmasıdır.[345]

Mebî'

Mebî', bey' akdine konu olan karşılıklı olarak yapılan fiili işlemde mevcut ve muayyen maldır. Yani maddi değerlerin mübadelesi işleminde karşılıklı olan değerlerden mal niteliği taşıyan taraftır. Mal, Arap dilinde *"mâlik olunan her türlü şey"* demektir. Türkçede de bu anlam ile kullanılmaktadır. Kur`an ve sünnette özel mülkiyet, servet ve zenginliği ifade etmektedir. İslâm hukukunda *"aynî haklara konu olabilen ve üzerinde herhangi bir işlem yapılabilen nesnedir."*[346] Mebî' daha çok kıyamî mallardan (birbirinin yerine geçemeyen mallar) oluşmaktadır. Bey' akdinin kuruluşu esnasında semenin yani paranın yok olması akdin devamlılığını etkilememektedir. Ancak mebî' nin kusurla veya kusursuz olarak telef olması akdi etkiyerek büyük çoğunlukla akdin oluşumunu engellemektedir.[347]

---

[342] Serahsî, *Mebsût*, 14/2; Bilmen, *Hükûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kãmusu*, 6/6; Bayındır, "Başlangıçtan Günümüze Kadar İslâm Toplumunda Madeni Paralar ve Kâğıt Paralar", 32-33.
[343] Serahsî, *Mebsût*, 14/2.
[344] Serahsî, *Mebsût*, 14/2.
[345] Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 1978, 5/72.
[346] Hasan Hacak, "Mal", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003).
[347] Bilâl Aybakan, "Mebi'", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 28/212-213.

Mallar bir sözleşmenin satım konusu olup olmamalarına göre üçe ayrılır:

1. Alışverişte semen (nakit yerine geçen mal[348]) olan mallar: Özü itibariyle semen olan altın, gümüş gibi paralardır.
2. Alışverişte mebî' olan mallar: Ticaret mallarıdır.
3. Alışverişte hem mebî' hem de semen olan mallar: Ölçü ve tartıyla alınan mallardır.[349]

Bey' (satım) akdi yapılabilen mallarda olması gereken şartlar ise şunlardır:

1. Satışı yapılan mal saf, temiz olmalıdır. Yani maddesi temiz olmalıdır. Murdar olmamalıdır. Örneğin: İçki gibi temiz olmayan şeylerin satışı caiz değildir.
2. Satılan mal faydalı bir özellik taşımalıdır. Örneğin; tane ile satılan buğday, faydası olmayan şeyin ve haşerenin satışı bir fayda gözetmemektedir. Ancak kedinin, parsın, arının, aslanın ve kurdun kendisinden veya derisinden faydalanıldığı için satışı yapılmaktadır.
3. Satılacak malın teslim edilebilir özelliği vardır. Teslim etme imkânı olmayan mallar satılamaz. Buna göre kayıp malın satışı caiz değildir, ancak müşterinin malı elde etme durumu varsa satış akdi caizdir. Akit yapılmadan önce satın alınacak malın görülmesi akit vaktine kadar satılan malda bozulma, değişme olmayacak ise geçerli olmaktadır. Örneğin, sudaki balık, havadaki kuş, rehin edilen şey gibi teslim etme imkânı bulunmayan şeylerin satışı yapılamaz.
4. Satılan malı teslim etmek gerekmektedir. Satılan malın menkul olmasının veya gayrimenkul olmasının bir farkı bulunmamaktadır. Menkul malın teslimi nakletmekle, gayrimenkul malın nakli ise boşaltmakla sağlanmaktadır. Teslim yapılmadığı zaman yapılan alım - satım batıl olmaktadır.
5. Kap, kılıç, elbise gibi şeylerin belli bir kısmı eksik olduğunda noksanlık olacak ise bu şekilde satılması caiz değildir.
6. Mülkiyetine sahip olunan mal satılabilir. Satıcının sahip olduğu mal veya satılmasına izni olduğu mal satılabilmektedir.
7. Satılan mal belirli olmalıdır. Yani malın nitelikleri, özellikleri, miktarı yani satılan malın satıcı ve alıcı tarafından aynı, miktarı, sıfatı biliniyor olması gerekmektedir. "Şu elbiseyi satıyorum" diye belirlemek gerekmektedir. Aynı kıymette olan iki

[348] Gazzâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-din*, 2/173.
[349] Serahsî, *Mebsût*, 14/1.

elbiseden biri diğerinin yerine satılması akdi batıl yapmaktadır. Çünkü tâyin yani satılan malı belirlemek şarttır.

8. Yiyecek maddesinin yani buğday ve buğday ununun ve tahılların hepsinin ölçekle tartılarak, hiç ölçülüp tartılmadan veya ağırlığı bilinmeyen bir kapla satışı veya yığın halde bulunan buğdaydan belli sayıda birkaç avuç satmak satışı geçerli kılmaktadır. Avuç sayısı bilinmezse de akit geçerli olur.
9. Müstakil mesken veya bağ, bahçe satın alındığında açıkça belirtilmemiş olsa da örfe göre alınan şeye ait olarak ayrılamaz olan bilinen eklentileri de yapılan alış verişe dahil olmaktadır. Örneğin, satılan arazinin içindeki ağacın araziyle birlikte satılmış olmasıdır. Ancak hurma ağacı veya üzerinde meyvesi bulunan ağaç satılırsa alıcı, meyvesi ile birlikte aldığını şart koşmadığı sürece meyvesi satıcınındır. Bir an önce meyvesini toplayıp satıcıya malı teslim etmesi istenir.
10. Peşin para ile yapılan alışverişte önce müşteri parayı öder sonra malı teslim edilir. Ancak mal ile mal veya para ile para satılır ise satıcı ve alıcı bedelleri birlikte ödemeleri gerekmektedir. [350]

Bu maddeleri sistematik olarak ifade edersek mebî' de bulunması gereken şartlarını şöyle sıralayabiliriz.

- Mebî' nin mevcûd olması,
- Mütekavvim olması, (dinen faydalanılması mübah olan mal)[351]
- Teslim edilebilir olması,
- Akde beyan olunan cinsin, bey' akdi yapıldığı zamanda bozulmamış olması gerekmektedir.[352]
- Mebî' nin ma'lûm olması,
- Mebî' nin akit esnasında belirlenen malın satışı gerekmektedir.
- Bey' akdinin şarta bağlı olmaması gerekmektedir.(Bey'-i muvakkat olmamak)[353]

Bey'(satım) akdinin rükünleri ve şartları tam ise bey'(satım) akdi sahihtir. Hanefî mezhebine göre sahih olmayan bey' (satım) akitleri bey' akdinin rükünlerine ve şartlarına göre ikiye ayrılmaktadır. Akdin rükünlerinde eksiklik varsa batıl, şartlarında eksiklik varsa

[350] Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Minhâcü't-Ṭâlibîn*, 94-95; İbn Âbidin, *Reddül- Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, 1984, 10/94-96; Kudûrî, *Kudûrî Metin ve İzahlı Tercümesi*, 1/270-273; el-Gazzâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-din*, 2/173-176; Gazzâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, 222-223; Mergīnânî, *Bidayetu'l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*, 4/290.
[351] Hacak, "Mal", 27/463.
[352] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/291.
[353] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/291.

akit fasit olmaktadır.[354]Diğer mezheplerde fasit-batıl ayrımı yapılmamıştır. Sahih akidler ve akdin batıl olması mevcuttur.

Fasit olan satışlar şunlardır:

Fasit satışın birçok türünden başlıcaları şöyle sıralanmaktadır.

1. Bilinmezlik (cehâlet) içeren satış
2. Şarta ve zamana bağlı satış
3. Ekin veya meyvelerin hasattan önce satışı
4. Haram olan satış bedeli karşılığında satışlar[355]

Batıl olan satışlar şunlardır:

Batıl satışlar, İslâm hukuku tarafından yasaklanmış sözleşmelerdir. Hukuken herhangi bir sonuç doğurmamaktadır. Bu satışlar şöyle sıralanmaktadır.

1. Olmayan şeyin (ma'dûmun) satışı
2. Aldanma durumu olan şeyin satışı
3. Pis olan veya pislik içinde olan şeyin satışı
4. Teslim edilemeyen şeyin satışı[356]
5. Satıcının semenin yani paranın tamamını müşteriye bağışlaması durumunda bey' akdinin rüknünde halel bulunmuş olacağından icap batıl olmaktadır. Meselâ: Bayi', "*şu malı yüz liraya sattım"* deyip daha müşteri kabul etmeden, *"bu malı sana yüz liraya hibe ettim"* dese icaptan (bey' akdi için) dönmüş olur, artık *"kabul"* (bey akdi için) geçerli olmamaktadır.[357]

Bey' Akdinde Muhayyerlik

Bey' akdinde muhayyerlik hakkı bulunmaktadır.

"İki kişi alışveriş yapıp birbirinden ayrılmadıkları veya biri diğerini muhayyer bırakmadığı müddetçe onlardan her biri muhayyerdir. Eğer biri diğerini muhayyer bırakır da bu şartla satış gerçekleşirse artık satış vacip olur. Satışı yaptıktan sonra birbirinden

---

[354] Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, 3/316; Şevket Topal, "İslam Hukuku Açısından Satış Sözleşmelerinde Mülkiyetin Devrine Yönelik Engeller", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/12-13 (2001), 2.

[355] Kudûrî, *Kudûrî Metin ve İzahlı Tercümesi*, 1/294-297; Topal, "İslam Hukuku Açısından Satış Sözleşmelerinde Mülkiyetin Devrine Yönelik Engeller", 522-525.

[356] Kudûrî, *Kudûrî Metin ve İzahlı Tercümesi*, 1/294-297; Topal, "İslam Hukuku Açısından Satış Sözleşmelerinde Mülkiyetin Devrine Yönelik Engeller", 519-521.

[357] Bilmen, *Hükûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmusu*, 6/21.

ayrılırlar ve taraflardan biri satışı terk etmezse satış yine vacip olur"[358] Muhayyerlik; kişinin işini yapıp yapmama konusunda seçme hakkının olmasıdır. Kastedilen ise akdin devamı veya feshi konusunda seçme hakkıdır.[359] Taraflar muhayyerlik şartı koşabilirler. Üç gün muhayyerlik müddeti vardır. Üç günden az da olabilir. Muhayyerlik hakkının dayanağı şöyledir. Bir gün âma olan Hibban b. Munkiz (ra.) alış verişte aldatılması üzerine Peygamberimiz(sav.) ona şöyle söylemiştir; *"Alış veriş yaptığında aldatma yok de!*[360] *Benim için üç gün muhayyerlik vardır de."* Daha fazlası caiz görülmemiştir. Görmeden malın satın alınması caiz olmaktadır. Görüldüğü zamanda muhayyerlik zamanı başlamaktadır. [361]Muhayyer olan taraf diğer tarafın huzurunda muhayyerliğini ona bildirerek bozabilir. Alışveriş kesinleştikten sonra malın kusurlu çıkması veya alıcının malı görmemiş olması durumları hariç taraflar tek taraflı olarak akdi bozmaya yetkileri bulunmamaktadır. İmamı Şafiî *"satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılıncaya kadar muhayyerdirler*"[362] hadisine dayanarak icap ve kabul olsa da taraflardan her biri için meclis muhayyerliğinin olduğunu söylemiştir.[363]

4.1.2. Kripto Varlıkların Bey' Akdi Açısından Değerlendirilmesi

Bey' (satım) akdinin kurulabilmesi için akdi yapan tarafların bulunması, irade beyanının olması(icap-kabul, teati gibi), akit yapılacak mahallin mevcut olması, akdin konusunu oluşturan şeyin teslim edilebilir olması, malum olması ve akdin hükümlerinin uygulanabiliyor olması gerekmektedir.[364] Bu çerçevede kripto varlıklar ile bey' akdinin kurulması durumu şöyle değerlendirilebilir:

Kripto varlıkları bey' akdi açısından değerlendirilmesi durumunu iki taraftan ele almak gerekecektir. Kripto varlık taraflardan ya mebi' ya da semenden biri olmalıdır. Semen olma durumu şöyledir: Semen, alışverişte bir şeyin fiyatıdır. Malın karşılığında ödenen ücreti temsil etmektedir. Bu durumda semen, para olmaktadır. Kripto varlığın para olma durumunu bir önceki bölümde değerlendirdiğimiz için bu bölümde sadece mebi' olma

[358] Askalânî, *Bulûğu'l-Meram*, 320/813.
[359] Askalânî, *Bulûğu'l-Meram*, 319/.
[360] Buhâr-î, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı*, çev. Hanifi Akın (İstanbul: Beka Yayınevi, 2009), 728.(No 1081)
[361] Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî, *el-İḫtiyâr li-ta'lîli'l-Muḫtâr*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2005), 381-387.
[362] Askalânî, *Bulûğu'l-Meram*, 320/814.
[363] Mergīnânî, *Bidayetu'l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*, 4/97.
[364] Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 2/99.

durumunu ele alacağız. Bey akdinde mebi' de aranan şartlar şöyledir; Mebî' nin mevcûd olması, mütekavvim olması, (dinen faydalanılması mübah olan mal)[365] teslim edilebilir olması, akde beyan olunan cinsin, bey' akdi yapıldığı zamanda bozulmamış olması[366] ve mebî' nin ma'lûm olmasıdır.[367] Burada mebi' için aranan şartları bilmemiz gerektiği gibi kripto varlığın elde ediliş biçimlerini de bilmeliyiz. Kripto varlıkların elde edilişi iki yoldan olmaktadır. Madenciliği yapılan kripto varlıkları madencilik yoluyla veya kripto varlık borsalarından satın alma yoluyla elde edilmektedir.[368] Madencilik yolunda bir tür matematik problemi çözerek kripto varlık elde edilmektedir. Madencilik yaparak kripto varlık elde etme şeklinde bir alım satım işlemi bulunmamaktadır. Bu durumda Bey' akdi çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün olamamaktadır. Kripto varlıkları edinme yollarından diğeri ise kripto varlık borsalarından satın alma yoludur. Kripto varlıklar borsada kripto varlık türlerinin reel para ile alınmasıyla elde edilmektedir. Böylece bir icap kabul durumu meydana geldiği için kripto varlık borsasındaki işlemler bey' akdi çerçevesinde değerlendirdiğimizde mebi' olarak kabul bulacaktır. Bu durumda kripto varlıklar mebi' olarak kabul edildiğinde mebi' de aranan şartları yerine getirmelidir. Mebi' de aranan şartları taşıyor ise mebi' olarak kabul görecektir. Kripto varlıkların merkezi bir otoriteye bağlı olmayışı, ani değer iniş çıkışlarının yaşanması ve hesap sahibinin kimliğinin bilinmezlik taşıması gibi durumlar mebi' nin mütekavvim olma şartına engel görülmektedir. Ancak kripto varlık borsalarındaki işlemler para bozma işlemine benzerlik göstermektedir. Bu yönüyle sarf akdi bağlamında değerlendirilmesi doğru olacaktır. Bey' akdi çerçevesinde kripto varlıklar semen olarak kabul edilmelidir.

4.2. İslâm Hukukunda Sarf Akdi Açısından Kripto Varlıklar

Kripto varlıklar uzun süreli yatırım aracı olarak altına benzetilmektedir.[369] Kripto varlık borsalarındaki veya platformlarda satışı yapılmaktadır. Bu satış reel para karşılığında olduğu için bir nevi parayı para ile satın alma veya para bozma işlemine benzerlik göstermektedir. Bu yapılan işlemi İslâm hukukunda sarf akdine benzer gördüğümüz için kripto varlıkları sarf akdi yönüyle inceleyeceğiz.

---

[365] Hacak, "Mal", 27/463.
[366] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/291.
[367] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/291.
[368] S.A, *Kripto (Dijital) Paralar Madenciliği Borsası*, 12.
[369] İnnova, "e-Ticarette Yeni Dönem: Kripto Para ile Alışveriş Nasıl Yapılır?" (Erişim 25 Eylül 2024). https://www.innova.com.tr/blog/e-ticarette-yeni-donem-kripto-para-ile-alisveris-nasil-yapilir

4.2.1. İslâm Hukukunda Sarf Akdi

Kâmûsul-muhît tercümesi "es-sarf" maddesinde "sarf, bir nesneyi çevirmek ve döndürmek manâsındadır ki, bir nesneyi bir hâletten hâlet-i uhrâya ret eylemekten ibarettir"[370] şeklinde tanımlanmıştır. Dilde kovmak, defetmek, reddetmek manalarına gelen sarf; şer-i hukukta sözleşme meclisinde taraflardan (iki akit sabinden) her birinin ellerinde olan paraların (iki paranın) bazısının bazısına satışına ve ödemesine (def'ine) denmektedir. Paranın parayla değiştirilmesi ile yapılan akittir. Yani paranın parayla satılması şeklinde de ifade edilmektedir.[371] Sarf, satım sözleşmesinin bir çeşididir.[372] Semen ya da para cinsi olan satılan şeyin pahası niteliğindeki bedellerin biriyle olan değişiminden ibaret olmaktadır. Nakdi nakde satmaktır ve buna para bozma da denilmektedir.[373] *"Sarfu'd-derâhim*" ifadesinin tanımlandığı kâmûsul-muhît tercümesinde *"akçenin bazısının bazısı üzere kıymet cihetiyle fazl ve ziyâdesinden ibârettir, meselâ bir kuruşu otuz dokuz pâreye almak gibi yâhûd dirhemi biri külçe ister bir nevinin cevdet-i ayârı olmakla dîğerinden fâzıl olması gibi, Mısır altınıyla İstanbul altını gibi*"[374] şeklinde geçmektedir.

Sarf, fıkıh ıstılahında para cinsinin bazısının bazısına satılmasıdır. Yani iki cins paranın aralarında takasının yapılmasıdır. Üç kısımdan oluşmaktadır. 1-Altını altın ile satmak 2- Gümüşü gümüş ile satmak 3- Altın ve gümüşü birini diğerine satmaktır. Her iki bedeli de para (altın, gümüş) cinsinden olan alış veriş türüdür. Paraların basılmış olması, kalıba dökülmüş olması ve külçe halde olması yani altınların veya gümüşlerin biri külçe, diğeri şekle girmiş olması fark etmemektedir. Aynı cins paranın veya birbiriyle veya farklı bir cinsle değiştirilmesi sarf işlemidir. Ancak gümüş ile gümüşün, altın ile altının misli misline ve peşin olarak eşit miktarda ve aynı mecliste satış yapılması gerekmektedir. Eşit

---

370 Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Okyânûsul-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît: Kâmûs'ul-Muhît Tercümesi*, çev. Ahmet Asım Efendi vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 4/3758.

371 Bilâl Aybakan, "Sarf", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 36/137; Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 1978, 6/358; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî, *el-İḫtiyâr li-taʿlîli'l-Muḫtâr* (Beyrut: Daral Arkam, ts.), 295.

372 Serahsî, *Mebsût*, 14/1; Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 1978, 6/358.

373 Bilmen, *Fıkıh İlmi İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 43.

374 Fîrûzâbâdî, *El-okyânûsul-basît fî tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît*, 2013, 4/3758.

miktardan maksat ise vezin olarak eşitliğin sağlanmasıdır.[375] Hz. Peygamberimiz (s.a.v.)'in şu hadîs-i şeriflerinin dayanağına göre;

> *"Altını altına eşit olmadıkça, gümüşü gümüşe eşit olmadıkça satmayın (ancak eşit olunca satın) altını gümüşe, gümüşü de altına dilediğiniz gibi satın."* [376] *"Altını altın karşılığında ancak aynı miktarda olursa satın. Birbirinden fazla yapmayın. Gümüşü gümüş karşılığında ancak aynı miktarda olursa satın. Bunları da birbirinden fazla yapmayın. Bunlardan orada olmayanı, orada bulunana karşılığında da satmayın."*[377] *"Altın ile altın tartısı tartısına, misli misline; gümüş ile gümüş de tartısı tartısına, misli misline satılır. Her kim fazla verir veya fazla alırsa bu faizdir."*[378] *Altın altın karşılığında misli misline ve peşin olarak satılır, fazlası ribâdır."*[379] demiştir.

Paranın parayla değişimi olan sarf akdinde alışverişe konu olan şeylerin ikisi de para olduğundan bir görüşe göre her iki bedel de mutlak olarak semen diğer bir görüşe göre her iki bedel de bir açıdan semen, bir açıdan mebî' kabul edilmektedir.[380]

Zeyd İbn-i Erkam ile Berâ' İbn-i Âzib (r.a.)' dan rivayet edilene göre, "Biz Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) zamanında ticaretle uğraşıyorduk. Bir kere Rasûllullah (s.a.v)'a sarf'ın hükmünü (semeni ile semenin değişiminin meşru' olup olmadığını) sorduk, Rasûlullah'da (s.a.v.) *aynı mecliste, bir elden bir ele verilir, alınırsa sakınca yoktur. Eğer vade olursa sahih değildir* buyurdu." Aynı mecliste verip alarak parayı mübadele yapmak yani değişim yapmakta bir sakınca yoktur. Eğer müeccel (ertelenmiş) olursa meselâ; *"bugün bana bozukluk olarak beş para verin, yarın size on para bütün olarak vereceğim"* şekliyle yapılan para bozmak caiz değildir" buyurmuştur.[381] *"Ayrılmadan*" maksat ise bedenen ayrılmaktır. Aktin tarafları bulundukları meclisten beraber olarak ayrılsalar, uyusalar veya

---

[375] İbn Âbidin, *Reddül- Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, çev. Mehmet Savaş (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984), 11/369; el-Mevsılî, *el-İḫtiyâr li-taʿlîli'l-Muḫtâr*, ts., 295; el-Mergīnânî, *Bidayetu'l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*, 4/422-423; el-Kudûrî, *Kudûrî Metin ve İzahlı Tercümesi*, 1/328.
[376] Buhâr-î, *Sahîh-i Buhâr-î*, 2/761,Bûyû-77,Hadîs - 2065; Buhâr-î, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı*, 739.
[377] Askalânî, *Bulûğu'l-Meram*, 322/819.
[378] Askalânî, *Bulûğu'l-Meram*, 323/821.
[379] Mergīnânî, *el-Hidâye*, 3/137.
[380] Gözübenli, "Semen", 36/466.
[381] Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 1978, 6/358.

bayılsalar dahi sarf akdi geçersiz olmamaktadır. Çünkü Hz. Ömer (r.a.), *"Damdan atlarsa sende onunla atla."* dediği ifade edilmektedir.[382]

Para olan altın ve gümüşün biri diğeri ile miktar belirtmeden veya birinin diğerinden fazla olması durumunda satılacak olursa sarf akdinin tarafları ayrılmadan aynı mecliste olmaları şartıyla kabz gerçekleşirse yapılan sarf akdi sahihtir. Farklı iki cinsin meselâ, altını gümüş ile satmak veya gümüşü altın ile satmakta miktar eşitliği aranmamaktadır. Cins farklılığından dolayı oluşan fazlalık caizdir, denilmektedir.[383] Ancak aynı cinslerin (altın ile altının) karşılıklı satışında miktarlarının eşit ölçüde olması gereklidir. [384]

Bey' akdinde bulunan *"muhayyerlik hakkı"* (seçim hakkı) sarf akdinde bulunmamaktadır. Çünkü her iki tarafında kabz etme yani hemen teslim alma hakkını ortadan kaldırmaktadır. *Ertelemek ve vâdeli vermek* de hemen teslim alma hakkını ortadan kaldırdığı için caiz değildir, denilmektedir.[385]

Sarf Akdinin Şartları

Altın ve gümüşün satışında hususi olarak üç şart vardır. Birincisi, satıcı ve alıcının bir arada icap ve kabulde bulunmaları gerekmektedir. İkincisi, satıcı ve alıcı birbirinden bedenen ayrılmadan önce mebî' ile semeni el ile veya cebe bırakmak gibi bir suretle kabzı yapılmalıdır. Kabzetmeden ayrılma meydana gelirse ribâ meydana geleceğinden sarf akdi fâsid olur. Üçüncüsü, bey' de hıyarı şart yani şart muhayyerliği (vazgeçme şartı) ve tecil (erteleme) bulunmamaktadır. Çünkü muhayyerlik ve tecil kablel-iftirak kabza manidir, denilir. Bunlar ile akit fasit olur.[386]

Sarf Akdinde Dikkat Edilmesi Geren Durumlar

- Altının altın ya da gümüşün gümüş karşılığında satılması, eşit ağırlıkta olması ve peşin olarak alım satımın yapılmasıdır. Yeni olmasına ve kuyumculuk işine itibar edilmemektedir.

[382] Mergīnânî, *Bidayetu'l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*, 4/425.
[383] İbn Âbidin, *Reddül- Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, 1984, 11/369; Kudûrî, *Kudûrî Metin ve İzahlı Tercümesi*, 1/328.
[384] Mergīnânî, *Bidayetu'l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*, 4/423.
[385] İbn Âbidin, *Reddül- Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, 1984, 11/371; Mevsılî, *el-İḫtiyâr li-taʿlîli'l-Muḫtâr*, 2005, 548; el-Mergīnânî, *Bidayetu'l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*, 4/426.
[386] Bilmen, *Hükûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmusu*, 6/91.

- Akdi kuran tarafların aynı meclis de ayrılmadan önce karşılıklı olarak bedellerini almış olmaları gereklidir. Meclisten ayrılmadan önce ödemelerin yapılması akdin sıhhat şartlarından olduğu için yerine getirilmediği takdirde akid batıl olacaktır.
- Altın veya gümüşün toptan satışı yapılabilmesi için altının altın, gümüşün de gümüş karşılığında eşit ağırlıkta, meclis birliğinde satılması şartıyla geçerlidir.
- Farklı iki cinsin birbiri ile satımında satışın peşin olması gerekmektedir. Peşin olmayan satışta ribâ oluşmaktadır. Şöyle ki altının gümüş karşılığında olan satışı peşin olmalıdır demektir.
- Altın ile gümüşün birbiri ile satışında aynı mecliste toptan veya fazlalıklı satışı caizdir. Meselâ; 2 dirhem 1 dinarı, 2 dinar 1 dirheme ve 11 dirhemin 10 dirhem 1 dinara satışı caizdir. Yani 2 dinar 2 dirhemin, 1 dinarda 1 dirhemin karşılığı olur. Burada iki cinsten her biri akdin sıhhatine yükleneceklerinden dolayı muhalifi olan cinse yönelmektedir Yani iki cinsin her biri diğer cinsin karşılığı kabul edilir.
- Karışımlı olan dirhem (gümüş paranın) karışımın çoğu gümüş ise dirhemin tamamı gümüş kabul edilir. Aynı şekilde altın olan dinarın karışım oranındaki altın fazla ise dinarın tamamı altın kabul edilir. Dolayısıyla karışımlı paralarda saf olan dinar ve dirhem gibi muamele görürler. Aynı cins ile satışında miktar eşitliğine dikkat edilmelidir.
- Karışımın çoğunluğu altın ve gümüş dışındaki madenlerden olan paralar dinar ve dirhem özelliğinden çıkmaktadır. Dolayısıyla bunların kendi cinsleriyle fazlalıklı olarak satılması caizdir.
- Tayin olunmasalar bile rayiç kuruşlarla (fülüs) alış veriş yapmak caizdir. Eğer rayiç değilseler ancak tayin edildikleri zaman bu paralar ile alışveriş yapmak caiz olur.
- Rayiç iken alış veriş yapılan kuruşlar sonradan tedavülden kalkmış veya piyasada bulunmuyor olması durumunda Ebu Hanife'ye göre bu alışveriş batıl olur.
- Bir kişinin yarım dirhemlik kuruş (fülüs) ile yaptığı alışveriş de caizdir. Yarım dirheme ne kadarlık alışveriş yapılıyorsa yaptığı alışverişin karşılığında o kadarlık kuruş vermesi gerekir. Yani yarım dirheme denk yapılan alışverişin ödemesi de yarım dirheme denk gelen kuruş ile yapılır.
- Teslim almadan sarf bedelinde tasarrufta bulunmak caiz değildir. [387]

[387] Mevsılî, *el- İhtiyar Metni el-Muhtar lil Fetva*, 169; el-Mevsılî, *el-İḫtiyâr li-ta'lîli'l-Muḫtâr*, 2005, 548-552; Mergînânî, *Bidayetu'l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*, 4/426-448; Kudûrî, *Kudûrî Metin ve İzahlı Tercümesi*, 1/328-330.

4.2.2. Kripto Varlıkların Sarf Akdi Yönünden Değerlendirilmesi

Sarf akdi paraların birbiriyle satış işlemidir. Kripto varlıkların kripto varlık borsalarındaki işleyişi sarf akdine benzerlik göstermektedir. Kripto varlık borsaları birer değişim platformudur. Reel paralar kripto paraya dönüştürüldüğü gibi farklı iki kripto parada birbiriyle değiştirilebilmektedir.[388] Bu işlemler para bozma veya para satışı işlemine benzerlik göstermekte ve uzun süreli yatırım aracı yönüyle altına benzetilmektedir.[389] Bu sebeple kripto varlıkların kripto varlık borsalarındaki alış ve satış sürecinin sarf akdinde satışta dikkat edilmesi gereken hususlar yönüyle ele almamız gerekmektedir. Sarf akdinde dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- Kendi cinsiyle olan satışlarda yani altının altın karşılığında, gümüşün de gümüş karşılığında satılması veya takas yapılmasında alınan ve satılan şeyin eşit ve peşin olması zorunludur.
- Farklı cinslerin birbiri ile satışında ise (altının gümüş, hurma karşılığı satımı gibi) peşin olmak şartıyla farklı miktarlarda satışı yapılabilmektedir.[390]
- Satış işleminin taraflar meclisten ayrılmadan gerçekleşmesi gerekmektedir. [391]

Kripto varlık borsalarında yapılan satış işlemleri işlem çiftleri denilen iki ayrı kripto varlığın satışından oluşmaktadır. Bu durumda sarf akdi yönünden kripto varlıkların borsadaki satışında farklı iki varlık türünün satışı olduğu için eşitlik şartı aranmayarak peşin olma ve tarafların ayrılmadan meclis birliğinde olma şartları aranmalıdır. Böylece bu şartlar üzerinden kripto varlık borsasındaki alış ve satışları değerlendirilmelidir. Kripto varlıkların borsada alım ve satım süreci şöyledir; işlemlerin alış ve satış sürecinde emir defterleri kullanılmaktadır. Alınmak veya satılmak istenen kripto varlık alış emri ya da satış emri verilerek istenen fiyattan borsadaki emir defterlerinde listelenmektedir. Kripto varlık satışının gerçekleşmesi için alış ve satış emirlerinin eşleşmesi gerekir. Ancak emir defterindeki satış emirlerden daha düşük bir alış emri emir defterine girildiğinde ise alış emrinin belirlendiği fiyattan bir satış emri verilirse alış gerçekleşebilecektir. Emir defterinde satıştaki kripto varlık hemen alıcısını bulduğu gibi bir süre beklemede de kalabilir. Bu süreç,

[388] S.A, *Kripto (Dijital) Paralar Madenciliği Borsası*, 11-12.
[389] İnnova, "eTicarette Yeni Dönem".
[390] Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*, 2/123.
[391] Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî, *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 1978, 6/358.

kurulan pazarda pazar tezgâhında alıcısını bekleyen ürün gibi düşünülebilir. Bir domates örneği ile bu alış satış sürecini somutlaştırabiliriz. Piyasa fiyatı 15 lira olan domates pazar yerinde 14 lira, 15 lira, 16 liradan farklı tezgâhlarda satışa sunulmuştur. Alıcı 13 liradan almak istediğinde satıcı 13 liradan satış yapmadığı için alış ve satış gerçekleşemeyecektir. Alıcının 13 liradan alma isteğinin devam ettiğini düşünürsek satıcılardan birisinin 13 liradan satış yapmasıyla satış işlemi gerçekleşebilecektir. Ya da alış ve satışın gerçekleşebilmesi için 13 liralık alış isteğinden vazgeçilerek tezgâhlarda satışa sunulan 14 lira, 15 lira ve 16 liralık fiyatların birinden alış yapılması gereklidir. Bu örnek ile yapılan alış ve satışın sarf akdi olup olmama yönünü değil, kripto varlık borsalarındaki gerçekleşen alış ve satış işlemlerindeki işleyiş sürecinin daha somut olarak izahı için verilmiştir. Yoksa buradaki işlemler malın satış işlemi gibi olur. Bu ayrımın yapılabilmesi için satışın peşin olarak mı yoksa vadeli olarak mı yapıldığını bilmek gereklidir. Bu durum örnek olarak kâğıt para ile altının satışı durumuna benzemektedir. Altın ve kâğıt para iki farklı cinsin satışıdır. Kâğıt para hükmen para olarak kabul görülür ise sarf hükümlerine tabi olmaktadır. Hükmen para görülmez ise mal hükmünde olmaktadır. Buradaki husus şudur ki vadeli ve peşin satış ayrımının ortaya koyulmasıdır. Çünkü kâğıt para hükmen para olursa peşin satışla satış yapılmalıdır, aksi takdirde vadeli satış yapılırsa faiz gerçekleşmektedir. Hükmen para olarak kabul görmediğinde ise yapılan satış vadeli satış olmaktadır. Çünkü vadeli olarak mal satılabilmektedir.[392] Bu durumu kripto varlık borsalarındaki işlemler açısından incelediğimizde ilk durumda yapılan işlemler vadeli gibi görünmektedir. Ancak vadeli değil peşin olduğu sonucu çıkmaktadır. Çünkü kripto varlık borsalarının emir defterindeki alış ve satış emirleri gerçekleştirilen işlemlerin neticesi değildir. Bir çeşit işlem öncesi hazırlık sürecidir. İşlemler gerçekleşmek için bekleme durumundadır. Alıcı ve satıcılar emirlerine uygun emri bulduklarında alış ve satış anlık olarak gerçekleşmektedir. Böylece kripto varlık borsalarındaki işlemler sarf akdi şartlarına uygunluk göstermektedir diyebiliriz. Borsalardaki kripto varlıklarda yaşanan ani fiyat yükselme ve düşüşlerini spekülatif veya manipülatif etkenler neticesinde oluşan ani fiyat değişiklikleri borsadaki alış ve satış işlemlerinden hariç tutulmalıdır. Yaşanan ani fiyat hareketlilikler borsayı etkileyen ama borsanın iç işlemlerinin dışında kalan durumlardır. Bu sebeple fiyatların ani düşüş ve yükselişleri kripto varlık borsasında yapılan işlemlerden ayrı değerlendirilmelidir. Böylece kripto varlık borsalarındaki varlık alış ve satışları sarf akdinde aranan şartlara uygunluk

[392] Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*, 2/124-125.

gösterdiği sonucuna varılmasıyla kripto varlıklara para vasfı yüklendiği neticesine ulaşılmaktadır.

4.3. İslâm Hukuku Açısından Kripto Varlıkların Kabul Görme Durumu

Kâğıt paranın ilk tedavüle girdiği dönemlerde kâğıt paraların İslâmi açıdan para vasfı taşıyıp taşımadığı soruları sorulmuştur.[393] Şimdi benzer sorular kripto varlıklar için sorulmaktadır. Kripto varlıkların İslâmi açıdan vasfının ne olduğuna dair sorulan sorular gün geçtikçe kripto varlıkların ilgi görmesiyle ve kullanım alanlarının artmasıyla[394] soruların cevaplarına daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece, kripto varlıklar ile ilgili çalışma ve araştırmalar artmaktadır. Yapılan araştırma ve çalışmalar kripto varlıkları daha yakından tanımaya sebep olmaktadır. Bu çalışmalar neticesinde elde edilen kripto varlıkların güçlü ve zayıf yönleri şöyledir:

Güçlü Yönleri

- En iyi ödeme yapısına sahiptir.
- Enflasyondan etkilenmemektedir.
- Manipüle yapılamamaktadır.
- Kripto varlığın kişiler arası aktarımında aracı bir kuruma ihtiyaç duyulmamaktadır.
- İşlem maliyetleri aracı kurum olmadığı için oluşmamaktadır.
- Hızlı işlem yapılması zamandan tasarruf sağlamaktadır.
- Hesaplar gizlidir ve işlemleri özgür yapabilme olanağı taşımaktadır.
- Özel şifreleme yöntemiyle yüksek düzeyde güvenlik sunmaktadır.[395]

Zayıf Yönleri

- Fiziki bir yönü olmayışı bu isteği olanları tatmin etmemektedir.
- Anonim olmasından dolayı yasadışı işlemlere açıktır.
- Yatırımcılar için fiyat riski taşımaktadır[396]

[393] Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 75.
[394]Şahin, "Tms & Tfrs Işığında Muhasebe, Vergi ve Denetim Açısından Bitcoin ve Diğer Kripto Para Birimleri", 899.
[395] Asuman Sönmez, "Sanal Para Bitcoin (Digital Currency Bitcoin)", *Turkısh Onlıne Journal Of Design, Art And Communıcatıon* 4 (01 Temmuz 2014), 10.
[396] Sönmez, "Sanal Para Bitcoin (Digital Currency Bitcoin)", 10-11.

Tablo 3

Ülkelerin Kripto Para ve Blokzincire Karşı Yaklaşımları[397]

Ülke İsimleri	Kripto Para	Blokzincir
Türkiye	Tarafsız	Olumlu
Çin	Olumsuz	Olumlu
Japonya	Olumlu	Olumlu
Fransa	Tarafsız	Olumlu
Singapur	Tarafsız	Olumlu
Kanada	Tarafsız	Olumlu
Hindistan	Olumlu	Olumlu
Avusturya	Tarafsız	Olumlu

Yukarıdaki tabloda ülkelerin kripto para ve blokzinciri olan yaklaşımları yer almaktadır.

Kripto paraların taşıdığı zayıf ve sakıncalı durumlar gibi ve kripto varlıkların arzı ve kontrolü ile ilgili sıkıntılı yanlarının olması durumundan dolayı kripto paralara karşı bazı ülkeler ve hükümetlerce mesafeli durulmaktadır. Ancak kripto varlıkları bir aldatılma ve kandırılma olarak görmek, hayatın değişimine arkamızı dönerek kendimizi kapatmak anlamına geleceği düşünülmektedir. Bununla birlikte ulusal paralar ile beraber ya da ulusal paraları terk ederek başka bir para biriminin kullanılmasının ülke onurunu zedeleyeceği düşüncesi de olmaktadır. Ülkelerin kripto paralara temkinli yaklaşırken günümüzde birçok işletme ise kripto paralardaki potansiyeli görerek bu alana yatırım yapmış ve sermayelerini katlayarak artırmışlardır.[398] Bu yatırımlar arasında "TDV Eğitim Yatırım Anonim Şirketi" tarafından 14 Şubat 2023 tarihli "CMIT Bilişim ARGE Anonim Şirketi" unvanlı anonim şirket kuruluşu yer almaktadır. Şirketin amaç ve konuları arasında bulut faaliyetleri, yazılım faaliyetleri, sistem ve donanım faaliyetleri, güvenlik ve network faaliyetleri, araştırma-geliştirme ve inovasyon faaliyetleri, danışmanlık faaliyetleri, telekomünikasyon faaliyetleri, mühendislik faaliyetleri, makine ve teçhizat imalat faaliyetleri, eğitim faaliyetleri gibi geniş

[397] Vedat Akgiray, *Blockchain Technology and Corporate Governance* (OECD Organisation for Economic Cooperation and Development, 06 Haziran 2018, 26-27., (Erişim 25 Eylül 2024). https://one.oecd.org/document/DAF/CA/CG/RD(2018)1/REV1/En/pdf

[398] Şahin, "Tms & Tfrs Işığında Muhasebe, Vergi ve Denetim Açısından Bitcoin ve Diğer Kripto Para Birimleri"; Vigna - Casey, *Kripto Para Çağı,* 15.

faaliyet alanları bulunmaktadır. Bu faaliyet alanlarından bulut faaliyet alanında blokzincir hizmetleri; token, nft, coin endüstrileri için yazılım alanlarında faaliyetler yer almaktadır.[399] TDV tarafından kurulan bu şirketin bulut faaliyetleri arasında olan coin ve token endüstrileri için yazılım faaliyetleri bulunması kripto varlıklara verilen önemin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

[399] Ekonomim (e-Gazete) E, "Diyanet Bilişim Şirketi Kurdu: Coin Satabilecek, Sanal Evren Kurabilecek!" (Ekonomim) (09 Ağustos 2024), (Erişim 09 Ağustos 2024). https://www.ekonomim.com/gundem/diyanet-bilisim-sirketi-kurdu-coin-satabilecek-sanal-evren-kurabilecek-haberi-759775 ; Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi (TTSC), 10769/833 14 Şubat 2023,İlan Sıra No:9592,(Erişim 09 Ağustos 2024). https://www.ticaretsicil.gov.tr/tmp_gazete/a28ddb0c-ac5f-11ed-9757-48df373f5970.pdf

BEŞİNCİ BÖLÜM
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmış olduğumuz konuya dair yapmış olduğumuz araştırmalarda kripto varlıkları tanımaya ve anlamaya gayret ettik. Kripto varlıkları para vasfında, bey' akdi ve sarf akdi çerçevesinde araştırarak değerlendirmeye çalıştık. Yapmış olduğumuz çalışmanın değerlendirmesiyle birlikte bu konuda İslâm hukuku açısından yapılan diğer çalışmalardaki değerlendirmelere yer verdik. Yapılan değerlendirme sonuçlarında bazı görüşler kripto varlıkların caiz olduğuna yönelik, bazı görüşlerde caiz olmadığına yöneliktir. Caiz görülmeyen görüşlerin gerekçeleri ise şöyledir. Kripto varlıkların güvenli olmadığı, aldanılma durumu taşıdığı, miras bırakılamadığı, kaybedilme riski olduğu ve yüksek üretim maliyeti taşıdığı gibi sebepler neticesinde caiz görülmemiştir. Kripto varlıkları caiz görenler ise kripto varlığın, paranın değer saklama aracı olarak kullanıldığı, takas yapılabildiği ve transfer olarak gönderilebildiği, para ile ilgili hususların kripto varlık içinde geçerli olabildiğini böylece karşı çıkmak yerine oluşabilecek risklere dikkat ederek kripto varlıkların sağladığı imkânları değerlendirmek gerektiğini söylemişlerdir. Yapılan değerlendirmeler dikkate alındığında ve ilgili çalışma ve araştırmaların neticesinde tarafımızda oluşan kanıya göre şunları ifade edebiliriz:

Kripto varlıklar, resmi olarak varlık sınıflarından finansal varlık olan para, çek, senet gibi türlerden herhangi birine dahil görülmediğinden kripto para olarak değil, kripto varlık olarak kabul görmüştür. Kripto varlıklar toplum nezdinde ise "kripto para" ifade şekliyle yer almaktadır. İslâm hukuku açısından kripto varlıkların para olarak sınıflandırılmasının mümkün olup olmaması veya hangi varlık sınıfında kategorileştirme gerektiği yönünde araştırmalar yapılmıştır. Bizim çalışmamız da bu doğrultuda kripto varlıkları para, bey' akdi ve sarf akdi çerçevesinde araştırarak ilerlemiştir. Yapmış olduğumuz araştırmaların nihayetinde ise kripto varlıkların para vasfında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Para tarih boyunca değişiklik göstermiştir. Bu değişiklikler paranın değeri, formu, fiziki yapısı, görünümü gibi birçok yönüyle gerçekleşmiştir. Bulunulan zamanın (çağın) gereklilikleri, ekonomik ve siyasi olaylar gibi çeşitli durumlar paranın değişimin etkilemiştir. Böylece para zaman içerisinde değişikliğe devam etmiştir. Kur`an-ı Kerim' de Ashab-ı Kehf kıssasında geçen *"...Şimdi siz içinizden birini şu gümüş paranızla şehre*

gönderin de baksın, hangisinin yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin;…."[400] âyetinin "Kur`an Yolu Tefsir' inde",

> *"Bu sebeple yiyecek almak üzere şehre gönderdikleri arkadaşlarını dikkatli olması hususunda uyarmışlardı. Ancak gencin asırlar öncesine ait kıyafeti, elindeki para ve konuşmasındaki farklılık onu ele verdi. Rivayetlerde anlatıldığına göre şehre gönderilen genç, elindeki parayı harcamak isteyince şehir halkı paranın üzerinde Kral Dakyanus'un (Decius) resmini görmüş ve adamın bir hazine bulduğunu sanarak kendisini devrin hükümdarına götürmüşlerdi."*[401] şeklinde geçen gümüş paranın zaman içinde değiştiği bilgisi yer almaktadır.

Para zaman içerisinde altın para, gümüş para, fülûs, banknot, kağıt para, dijital para, sanal para ve kripto para olarak değişmiştir. Parada meydana gelen değişikliğe karşı toplumda hemen kabul görmediği durumlar da yaşanmıştır. Kâğıt paranın tedavüle ilk girdiği zamanlar bu duruma güzel bir örnek oluşturmaktadır. Paranın kâğıttan olması iktisadi açıdan[402] ve İslâmi açıdan[403] tartışma konusu olsa da para olarak kabul görmüştür. Çünkü parada zaman içerisinde meydana gelen değişikliklere etken olan şartların ve koşulların değişerek olgunlaşması kullanılacak olan paranın ortamına zemin hazırlamıştır. Örneğin, Emevîler döneminde Abdülmelik b. Mervan zamanında iç savaşın olması İslâm siyasi birliğini sağlamak ve parayı Bizans'ın tekelinden çıkarma gibi sebepler neticesinde para reformuna giderek İslâm'a ait standart bir para basılmasını istemiştir.[404]

Takasın yerini alan para ihtiyacın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bir araçtır. Alış verişi sistemleştirmiş, ticareti kolaylaştırmıştır. İnsanoğlunun sosyal hayat içindeki yaşadığı sistemin doğal bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. İsmi, türü, cinsi ne olursa olsun yaptığı işlev hep aynıdır. Yerine ikamesi olabilecek bir şey bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle ikame edilen her şey aynı işlevi yapacaktır. Bu işlevi yapan araç ne olursa olsun şu an kullandığımız para olacaktır. Böylece para olmaması düşünülemeyen insan yaşamına dahil ve ait olan bir araçtır. Bu durumda paranın caiz ya da caiz olmaması kendisine değil elde edilme ve

---

[400] *Kur'ân Yolu Meâli*, 18/19.
[401] *Kur'an Yolu Tefsiri*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017), 3/545.
[402] bk. Ernur DemirAbaan, "*Para: Teorik Bir Tarama ve Tartışma* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 1997), 21.
[403] bk.Oğuzhan Kundak, "İslâm Hukukuna Göre Kâğıt Paranın Temellendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 66/66 (2024), 74-84; Gözübenli, "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", 75.
[404] Fatih Erkoçoğlu, "Abdülmelik b. Mervan'ın Para Reformu", *İstem* 8 (2006), 174-176.

harcama yollarına ait olduğu görülmektedir. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) İslâm'dan önce kullanılan paraları kullanmaya devam ederek İslâm'a ait bir para belirlememiş ve paranın elde edilme ve harcanmasına yönelik dikkat edilmesi gereken hususları söylemiştir. Böylece dikkat edilmesi gereken husus kullanılması yönündeki uyulması gereken kuralların önemi olmuştur. Örneğin, kumar ve faiz gibi caiz olmayan yollarla kazanılan para elde eden kişiye helâl değil iken bu kişinin caiz olmayan yol ile kazandığı parayı bir fakire verdiğinde fakir için bu parayı kullanmak helâl olmaktadır. Çünkü haram olan paranın kendisi değil kazanma şekli haramdır.[405] Böylece bu hüküm kripto varlıklara para vasfı yüklemesiyle birlikte kripto paralar içinde geçerli olacaktır. Kripto paraların caiz görülmeme durumu kendisine değil kullanılma yollarına yüklenecektir.

SONUÇ

Kripto paraların kullanılma şekillerinden sakıncalı görülen durumlar şu şekildedir:

- Ödeme aracı olarak yasal durumda kabul görmemiş olması ve merkezi bir hükümet veya otorite tarafından desteklenmemesi
- İstikrarlı bir değeri olmaması sebebiyle spekülatif görülmesi dolayısıyla garar olması
- Miras bırakılamaması ve yasadışı işlerde kullanılabilmesi.[406]

- Ödeme aracı olarak yasal durumda kabul görmemiş olması ve merkezi bir hükümet veya otorite tarafından desteklenmemesi durumu: İslâm'a ait para ilk olarak Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervan zamanında basılmıştır. Bu zamana kadar diğer çevre devletlerin parası kullanılmıştır. Paranın yasal olması yani bir hükümet veya devlet tarafından çıkartılması itibari (hükmî) paraların tedavüle girmesiyle başlamıştır. Parada aranan yasal olma durumu paraya ait bir durum değil, paranın kabul görmesini güçlendirici bir unsurdur.
- Kripto paraların istikrarlı bir değeri olmaması sebebiyle spekülatif görülmesi durumu: Kripto varlık borsalarında ani fiyat iniş çıkışların yaşanması kripto paralara duyulan güveni zedelemektedir. Ancak işlem sunucusu olan borsanın, kullanıcıları tarafından güvenli olması istenmektedir. Fakat piyasalarda yaşanan ani düşüşler bu

[405] Mustafa Boran, *Yiyecek ve İçeceklerimizde Helâl Haram Ölçüleri* (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2019), 285-286.
[406] bk.A Haber, "Ali Erbaş'tan Kripto Para Yorumu" (11 Şubat 2022); NEÜAKİF, "Fakültemizde Helâl Finans Açısından Dijital Kripto Paralar Çalıştayı Gerçekleştirildi"; Allam, "Tedavul Amil el-Bitcoin ve el-Teamül bihe el- Fetva"; YŞ, "Kripto Paranın Caiz Olup Olmaması"; Doğan, "İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi", 239-242.

güveni tam sağlayamamaktadır. Düşüş sebeplerinin net ifade edilememesi belirsizlik oluşturduğu için kripto varlıklara olan güveni etkilemekte ve kripto paralar güvenli görülmemektedir. Meselâ borsalardaki çöküşlerin kripto paraları kaybetmeye sebep olması gibi.

- Kripto paraların çöküş sebeplerini piyasalarda menkul kıymetler arasında meydana gelen arz talep dengesinin değişimi etkilemektedir. Örneğin; FED (Federal Rezerv sistemi-Amerikan Merkez Bankası)'in dolarda faiz artırımına gitmesi kripto para talebini dolara yönlendirmekte böylece kripto paralarda çöküşler yaşanabilmektedir. Bu durum piyasalarda işlem hacimlerine yönelik yapılan açıklamaların takibi ile öngörülebilir bir durum olabilmektedir. İslâm hukuku açısından yaşanan çöküşler piyasalardaki mali durum gözlemlenebilir ve takip edilebilir olduğu için bilinmezlik riski azalmaktadır.
- Fiyat değişikliği olmayan sabit fiyatlı coinlerde ani fiyat artışı ve düşüşünün olması düşülmediği gibi buna bağlı olarak kripto paraların çökmesi de beklenmeyen bir durumdur. Ancak çöküşler yaşanmıştır. Bu durum itibari paranın sabit kura endekslenmesi durumuyla örtüşmektedir. Sabit kura endekslenen itibari para kur üzerindeki ani değişiklikleri en aza indirmektedir. Ancak güven ortamı isteyen bu politika güven zedelenmesi yaşadığında krizler yaşanabilmekte ve maliyetler yükselmektedir. Ayrıca itibari para endekslendiği yabancı parada oluşan politik durumlardan etkilenebilmektedir.[407] Sabit kur politikasındaki durumlar sabit fiyatlı coinler için de geçerli olacaktır. Sabit fiyatlı coinler endekslendiği parada yaşanan etkilerden etkilenmektedir ve güven ortamı aramaktadır. Örneğin; Terra Luna isimli kripto para sabit kripto para birimi 1 dolara sabitlenmiştir. Yaşanan ciddi mali kayıpların ise kendi iç sebeplerinden kaynaklandığı ifade edilmektedir.[408] Kripto varlıkların iç dinamiklerinden olan bozulmalar ve düşüşler bilinmezlik oluşturduğu için aldanma taşıdığı ifade edilmektedir. Ancak bu durum kripto paraya ait bir durum değildir. Sabit kur politikasında

[407] Abdülkerim Gök, "Alternatif Döviz Kuru İşlemleri", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 21/1 (2006), 132-133.
[408] Barış Yalçınkaya, "LUNA Coin Nedir? Sert Düşüş Yaşayan LUNA'da Merak Edilenler", *Uzmancoin* (blog), 11 Ağustos 2023.(Erişim 13 Kasım 2024) https://uzmancoin.com/luna-coin-nedir-terra-luna-ve-projesi/

yaşanabilecek dezavantajlara benzer durumların yaşanmasının sonucu olarak değerlendirilmelidir.

- Kripto paraların yasadışı işlerde kullanılması durumu: Paranın yasa dışı işlemlerde kullanılması parayı yasa dışı yapmamaktadır. Kişilerin itibari paralar üzerinden dolandırılması durumunda itibari paranın para olarak kabul görülmesine engel olmamaktadır. Kripto paraların da dolandırıcılıkta kullanılması kripto paraya değil, kullanılan eylemi yasa dışı yapmaktadır. Kripto paranın kendisine bağlı olamayan bir eylem olmasına rağmen kripto paraların küresel kullanıcı sayısı 2024 yılında 562 milyona ulaşması ve kripto paralara sahip en yüksek 30 ekonomi[409] arasında yer alan Türkiye mağduriyetleri önlemek için güvenlik tedbirleri oluşturmuştur.

    - Kripto paraların ani fiyat çöküşlerinin arkasında dolandırıcılık olabildiği ifade edilmektedir. Bu gibi yaşanan mağduriyetleri güvence altına alacak SPK kapsamında 7518 sayılı yasa ile kripto varlıklara ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Bu kanun ile kripto varlık hizmet sağlayıcılarından kanunun iznine ve denetimine tabi olarak hizmet sağlamaları istenmektedir. Lisanslı olarak hizmet verecek olan bu platformlarda müşterilerin işlemleri ve varlıkları güvenli bir ortama sahip olmaktadır.
    - Kripto varlık işlemleri internet üzerinden yapıldığı için olası bir siber saldırı durumlarından dolayı riskli görülmektedir. SPK kapsamında 7518 sayılı yasa ile kripto varlık hizmet sağlayıcıları ve platformlarının kendilerinden kaynaklı oluşabilen mağduriyetleri önlemek sistemin güvenliğini sağlamakla yükümlü olmaları durumu siber saldırı riskini azaltabilecektir.
    - Elektronik cüzdanların kullanımı siber saldırı tehdidi altında görülmektedir. Siber saldırı tehdidi yönünden şöyle söyleyebiliriz: Sıcak cüzdanlar, çevrimiçi (online) olarak çalıştığı için siber saldırı tehditleri taşımaktadır. Yeni yasal düzenleme ile 7518 sayılı yasada platform müşterileri için kendilerine ait cüzdanları olması istenmektedir. Müşterilerin kendilerine ait cüzdanları olmadığı takdirde kripto varlık hizmet sağlayıcılarının kripto varlıkları güvenli olarak saklamak ile yükümlülükleri bulunmaktadır. Soğuk cüzdanlar ise siber saldırı tehdidi olmamasına rağmen şifre anahtarını unutma riski taşımaktadır. Böyle bir durumda cüzdan içeriğine ulaşılamamaktadır.

[409] TA, "Global Crypto Ownership Reaches 562 Million People in 2024" (24 Mayıs 2024).

Unutulan şifrenin telafisi olmayarak kripto paralara erişim sağlanamamaktadır. Bu risk mirasa da engel görülmektedir. Ancak bu engel kripto paranın özüne ait değildir. Çünkü kripto paraların saklanması ile ilgili olan tedbirler diğer kıymet değerleri (altın, gümüş vb.) içinde geçerlidir. Örneğin, altını yastık altı denen yöntem ile sakladığımızda aynı oranda saklanan yerin unutulma riski bulunmaktadır. Böylece kripto varlığın saklanması ile oluşabilen riskli durumların risk ölçüsü diğer para veya varlıkların saklanmasında oluşan risk ile aynı ölçüdedir.

Kripto varlıkların kripto varlık platformlarında güvenlik hususuyla ilgili durumlar yeni yasa düzenlemesi ile güvenli ortam oluşturacağı düşünülmektedir. Yapılan yasal düzenleme kripto varlık hizmet sağlayıcıların ve platformların üzerinden kripto varlık alım satımını kapsayıcı niteliktedir. Bu yasal düzenleme ile kripto varlık hizmet sağlayıcılarına ve platformlarına yönelik güvenli ortam sağlanması amaçlansa da bu platformlarda yapılan işlemler İslâm hukukuna aykırı ve sakıncalı işlemler olabilir. Bu işlemler kripto paraların özünde olan işlemler değil kullanıldığı durumlara ait işlemlerdir. Kripto varlıklara dair sakıncalı olan durumlar kripto paralardan kaynaklı olmayıp kripto para ile yapılan işlemlere dayanmaktadır. Bu kanunun 17. maddesine ait geçici maddede kripto varlık sağlayıcılarına ait kripto varlık ATM'lerinin faaliyetlerinin sonlandırılmasını istemesi, kripto varlıkların para olarak vasıflandırılmamasının göstergesi olarak düşünülebilir. Bu yasa kripto varlıkların devlet tarafından tanındığının bir göstergesidir. Bu durum kripto varlık süreci için olumlu bir gelişmedir.

Sonuç olarak; çalışmamızda kripto varlıkların, paranın fonksiyonlarını taşıdığı sonucuna ulaşıldığı için para vasfı yüklenmiştir. Para vasfı yüklenen kripto varlıkların ifade biçimi de tarafımızda "kripto para" şekline dönüşmüştür. Kripto paralar, içinde bulunduğumuz teknolojik çağın şartlarını taşıyan yeni bir formda bir para olarak değerlendirilmelidir. Bu durum madeni paralardan sonra tedavüle giren kâğıt paraların tedavüle girmesi gibi farklı ama yeni bir biçimde olan paralardır. Paranın yeni kullanım düzenidir. Yeni bir para biçimi olarak ifade ettiğimiz kripto paralar sakıncalı olarak görülen yönleri açısından çekimser durmaya sebep olmaktadır. Çekimser olunması gereken durumlar daha çok kripto varlık borsalarıyla ilgilidir. SPK'da kripto varlık ve hizmet sağlayıcıları için düzenlenen yasa ile kripto varlık borsalarında denetimsizlik, güvenlik vb. gibi durumları kanun ile güvence altına alınmış olması oluşabilecek risklere karşı mağduriyet

yaşanmamasına yöneliktir. Bu yasal düzenleme ile kripto varlık borsalarında sakıncalı görülen durumlar güvence altına alınmıştır. Ancak kripto varlık borsasında ki işlemler güvenlik açısından değil İslâm hukuku açısından değerlendirilmelidir. Kripto paraya ait hükümler kripto varlık borsalarından bağımsızdır. Kripto varlık borsaları ve işlemleri üzerine İslâm hukuku açısından ayrı çalışmalar yapılmalıdır.

Son söz olarak, İslâm hukuku açısından istifade edilebilecek bir teknoloji olarak gördüğümüz blokzincir teknolojisiyle üretilen kripto varlıkların tarafımızca yapılan araştırmada "para" olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kripto paraların caiz olup olmaması hususu ise kripto paraların kendisine değil, elde edilme - kazanma ve harcama gibi kullanılma biçimlerine aittir. Böylece kripto paralar üzerine idari, siyasi, ticari bir çok yönde meydana gelecek olan gelişme ve değişmelerin takibinde olmanın İslâm dünyasına fayda sağlayacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

A, Abubakarzakaria. “Abubakar Muhammad Zakaria”. Erişim 21 Ekim 2024. https://www.abubakarzakaria.com/about

AAO, Ankalex Avukatlık Ortaklığı. “Kripto Varlıklara İlişkin Düzenlemeler İçeren Kanun Resmî Gazete’de Yayınlandı”. Erişim 21 Temmuz 2024. https://ankalex.com/kripto-varliklara-iliskin-duzenlemeler-iceren-kanun-resmi-gazetede-yayinlandi/

Abaan, Ernur Demir. "Para: Teorik Bir Tarama ve Tartışma". *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü 97/3,* (1997), 71.

Abadi, Fthi Arefayne vd. “The Blockchain of Things, Beyond Bitcoin: A Systematic Review”. 1666-1672. 2018 IEEE International Conference on Internet of Things (iThings) and IEEE Green Computing and Communications (GreenCom) and IEEE Cyber, Physical and Social Computing (CPSCom) and IEEE Smart Data (SmartData): IEEE, 2018. Erişim 05 Temmuz 2024. https://ieeexplore.ieee.org/document/8726783

Açıkgöz, Ömer - Özkan, Bülent. “1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”. *Mevzuat Dergisi* 136 (2009). https://mevzuatdergisi.com/

Aİ, Ancients İnfo. “World’s Oldest Coin - First Coins”. Erişim 23 Mayıs 2024. https://rg.ancients.info/lion/article.html

Akgiray, Vedat. *Blockchain Technology and Corporate Governance*. OECD Organisation for Economic Cooperation and Development, (06 Haziran 2018), Erişim 25 Eylül 2024. https://one.oecd.org/document/DAF/CA/CG/RD(2018)1/REV1/En/pdf

Akleylek, Sedat vd. “Kriptoloji ve Uygulama Alanları: Açık Anahtar Altyapısı ve Kayıtlı Elektronik Posta”. *Akademik Bilişim* 11 (2011), 7.

Akyıldız, Ali. “Kâime”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/212-215. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

Akyıldız, Ali. “Para”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 34/163-166. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.

Ali Haydar Efendi. *Dürerü’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*. 4 Cilt. İstanbul, 1. Basım, 2020.

Alkış, Alpaslan. “İslâm Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/2 (28 Aralık 2018), 69-90.

Allam, Shawqi İbrahim. “Tedavul Amil el-Bitcoin ve el-Teamül bihe el- Fetva”. *Dar-alifda*. Erişim 24 Mayıs 2024. https://www.dar-alifta.org/ar/fatawa/14139/تداول-عملة-البيتكوين-والتعامل-بها

Alpago, Hasan. “Bitcoin’den Selfcoin’e Kripto Para”. *Journal of International Scientific Researches* 3/2 (31 Aralık 2018), 411-428. Erişim 25 Eylül 2024. https://doi.org/10.21733/ibad.419462

Alrıfaı, Tarıq. *İslâmi Finans ve Yeni Finansal Sistem*. Ankara: Buzdağı Yayın Evi, Ankamat Matbacılık-13256. 2017.

Arabacıgil, Serhan İnan. “LUNA Coin Nedir? Sert Düşüş Yaşayan LUNA’da Merak Edilenler”, (11 Ağustos 2023), Erişim 16 Mayıs 2024. https://uzmancoin.com/luna-coin-nedir-terra-luna-ve-projesi/

Aren, Sadun. *İstihdam Para ve İktisadi Politika*. Ankara: İmge Kitabevi, 14.. baskı., 2011.

Artuk, İbrahim. “Fels”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12/309-311. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

Askalânî, İbn Hacer. *Bulûğu’l-Meram*. çev. Mehmet Alioğlu - Betül Bozali. İstanbul: Zemin Gazetecilik Yayıncılık, 2012.

Atabaş, Hakan. *Blok Zinciri Teknolojisi*. Ceres Yayınları, 2018.

Aybakan, Bilâl. “Mebi’”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28/212-214. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Aybakan, Bilâl. “Sarf”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36/137-140. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Aybey, Berkay. “Çatallanma (Hard Fork / Soft Fork) Nedir?” *BtcTurk Bilgi Platformu*. 02 Ağustos 2017. Erişim 09 Mayıs 2024. https://bilgiplatformu.btcturk.com/blokzinciri/catallanma-hardfork-softfork-nedir/

Aybey, Berkay. “Kripto’da Fiyat Grafikleri Nasıl Okunur?” *BtcTurk Bilgi Platformu*. 16 Aralık 2020. Erişim 13 Kasım 2024. https://bilgiplatformu.btcturk.com/teknik-analiz/btcturk-proda-fiyat-grafikleri-nasil-okunur/

Aydın, Emir. “Kripto Para Borsalarında Nasıl Alım Satım Yapılır?”, 02 Ocak 2019. https://coinbalina.com/kripto-para-borsalarinda-nasil-alim-satim-yapilir/

Aymaz, Ahmet. “Kripto Paraların Haczi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 72/4 (14 Şubat 2024),1635-1700, Erişim 25 Eylül 2024. https://doi.org/10.33629/auhfd.1244539

B, BiLira. “ICO Kripto Para Arzı (Initial Coin Offering) Nedir?” Erişim 23 Ekim 2024. https://www.bilira.co/tr/blog/ico-kripto-para-arzi-initial-coin-offering-nedir

B, Bitlo. “Stablecoin Listesi ve Fiyatları - Bitlo.com”. Erişim 12 Kasım 2024. https://www.bitlo.com/kripto-paralar/stable

Bal, Ahmet. “Bir Merkez Bankası Hacklenirse Ne Olur? Bangladeş Merkez Bankası Soygunu”. *CNBC-e*. 22 Ağustos 2024. Erişim 23 Ekim 2024. https://www.cnbce.com/haberler/bir-merkez-bankasi-hacklenirse-ne-olur-banglades-merkez-bankasi-soygunu-h3167

Bardakoğlu, Ali. “Bey’”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/13-19. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

Bayındır, Abdulaziz. “Başlangıçtan Günümüze Kadar İslâm Toplumunda Madeni Paralar ve Kâğıt Paralar”. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 2 (16 Nisan 2012).

BCTR, Blockchain Türkiye Platformu. “Vitalik Buterin, Blockchain’in En Uygun Olduğu Sektörleri Belirledi”, (27 Kasım 2018), Erişim 07 Mayıs 2024. https://bctr.org/vitalik-buterin-blockchainin-en-uygun-oldugu-sektorleri-belirledi-6575/

BD, Business Inspection. “The Bangladesh Bank Cyber Heist: One of The Largest Bank Robbery In The History”. 09 Ağustos 2021. Erişim 23 Ekim 2024. https://businessinspection.com.bd/the-bangladesh-bank-cyber-heist/

Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Tuḥfetü’l-Ebrâr Şerḥu Meṣâbîḥi’s-Sünne*. ed. Nurettin Talep. Kuveyt: Evkâf ve İslâmî İşler Bakanlığı, 2012. https://shamela.ws/book/13614/782

BG, Bilim Genç. “81 Milyon Dolarlık Banka Soygunu" (TÜBİTAK). Erişim 23 Ekim 2024. http://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/81-milyon-dolarlik-banka-soygunu

BHT, BloombergHT. “Laszlo Hanyecz, Tam 14 yıl Önce İki Pizza İçin 10 Bin Bitcoin”. *BloombergHT Instagram*, (22 Mayıs 2024), 25 Eylül 2024. https://www.instagram.com/bloomberghttv/p/C7R1I82oWjL/

Bilmen, Ömer Nasûhî. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul, 2003.

BIT, BIT markets. “Hepsi Bir Arada Sipariş Defteri”. Erişim 13 Kasım 2024. https://bitmarkets.com/en/trade/order-book

Bilmen, Ömer Nasûhî. *Fıkıh İlmi İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Nizamiye Akademi, 1. Basım, 2016.

Bilmen, Ömer Nasûhî. *Hūkûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.

Bitlo, Bitlo Akademi. "Madenciliği Yapılamayan Kripto Para Birimleri Nelerdir?" Erişim 16 Mayıs 2024. https://akademi.bitlo.com/makale/madenciligi-yapilamayan-kripto-para-birimleri-nelerdir

Boran, Mustafa. *Yiyecek ve İçeceklerimizde Helâl Haram Ölçüleri*. İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2019.

Bölükbaşı, Ömerül Faruk. "Riyal". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Gözden geçirilmiş 3. baskı). Ek-2. cilt/426-428. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019.

BS, Blossom Finance. "Shariah Analysis of Bitcoin, Cryptocurrency, and Blockchain". Erişim 09 Aralık 2024. https://www.blossomfinance.com/posts/shariah-analysis-of-bitcoin-cryptocurrency-and-blockchain

Budak, Serdar. "Teknolojik Gelişmelerin Altın Fiyatlarına Etkisi: Dijital Bankacılık Örneği". *Enderun* 7/2 (18 Ekim 2023), 187-203, Erşim 23 Ekim 2024. https://doi.org/10.59274/enderun.1353546

Buhâr-î, Muhammed bin İsmail. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı*. çev. Hanifi Akın. 1 Cilt. İstanbul: Beka Yayınevi, 2009.

Buhâr-î, Muhammed bin İsmail. *Sahîh-i Buhâr-î*. ed. Mustafa Deep Bagha. 7 Cilt. Şam: Dar İbn Kather, Dar el-Yamamah, 5. Basım, 1993.

C, Coinbase. "Stablecoin Nedir?" Erişim 12 Kasım 2024. https://www.coinbase.com/tr/learn/crypto-basics/what-is-a-stablecoin

Candan, Abdurrahman - Yaslak, Halil. "Fıkhın Kripto Paralara Bakışı Bitcoin Örneği". *Van İlahiyat Dergisi* 9 (15 Aralık 2021), 1-39, Erişim 27 Ekim 2024. https://doi.org/10.54893/vanid.985317

Carda, Hüda - Kısa, Ökkeş. "Blok Zincir Teknolojisi Perspektifinden Kalkınma". *International Journal of Public Finance* 8/2 (30 Aralık 2023), 287-312, Erişim 07 Mayıs 2024. https://doi.org/10.30927/ijpf.1310637

Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.

Çarkacıoğlu, Abdurrahman. *Kripto-Para Bitcoin*. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, 2016, Erişim 17 Eylül 2024. https://www.academia.edu/download/63468702/Bit_coin_nedir20200529-126429-2gxm8n.pdf

Çekin, Mesut Serdar. “Kripto Varlıklar Üzerinde Gerçekleştirilen İşlemlerin Borçlar Hukuku ve Eşya Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 187-216.

Dalgın, Nihat. *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*. 2 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Basım, 2018.

Darphane, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü. “Paranın Tarihi -”. Erişim 23 Mayıs 2024. https://www.darphane.gov.tr/paranin-tarihi

Dilek, Uğur Bekir. “İslâm Borçlar Hukukunda Fiilî Mübadele Yoluyla Akit Kurma: Teâtî (Muâtât) Akdi”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2021), 715-741.

Dinler, Zeynel. *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi, 20. Basım, 2015.

DİYK, Din İşleri Yüksek Kurulu. “Kripto Paraların Kullanımının Dini Hükmü Nedir?” 04 Aralık 2017. Erişim 21 Haziran 2024. https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1375/kripto-paralarin-kullaniminin-dini-hukmu-nedir

Doğan, Hasan. “İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 225-253, Erişim 20 Kasım 2023. https://doi.org/10.15337/suhfd.428561

Döndüren, Hamdi. “İslâm’da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri”. *İslâmi Araştırmalar* 1/3 (03 Ocak 1987), 56-70.

E, Ekonomim (e-Gazete). “Diyanet Bilişim Şirketi Kurdu: Coin Satabilecek, Sanal Evren Kurabilecek!” Ekonomim. 09 Ağustos 2024. Erişim 20 Ağustos 2024. https://www.ekonomim.com/gundem/diyanet-bilisim-sirketi-kurdu-coin-satabilecek-sanal-evren-kurabilecek-haberi-759775

Eagleton, Catheine - Williams, Jonathan. *Paranın Tarihi (Money A History)*. çev. Fadime Kahya. Yaylacık Matbaacılık İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, 2011.

Eğilmez, Mahfi. “2008 Krizi Üzerine”. *İktisat ve Toplum Dergisi* (blog), (10 Aralık 2020), Erişim 16 Şubat 2024. https://iktisatvetoplum.com/2008-krizi-uzerine-mahfi-egilmez-itd-120/

Eğilmez, Mahfi. “Cryptocurrency”, (21 Haziran 2017), Erişim 26 Şubat 2024. https://www.mahfiegilmez.com/2017/06/cryptocurrency.html

Ekonomist. “Kripto Para Cüzdanı: Sıcak cüzdan, Soğuk Cüzdan Nedir?” Ekonomi. Erişim 17 Mayıs 2024. https://www.ekonomist.com.tr/sozluk/kripto-para-cuzdani-nedir-soguk-cuzdan-sicak-cuzdan-ne-demek

Elliott, Douglas J. - Lima, Larissa De. “Crypto-Assets: Their Future and Regulation”.

EN, EuroNews. “Bitcoin İle Alışveriş: Kripto İle Ödeme Kabul Eden Şirketler Hangileri”. (05 Aralık 2021). Erişim 25 Eylül 2024. https://tr.euronews.com/2021/12/05/bitcoin-ile-al-sveris-kripto-para-ile-odeme-kabul-eden-sirketler-hangileri

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım, 2010.

Erkoçoğlu, Fatih. “Abdülmelik b. Mervan’ın Para Reformu”. *İstem* 8 (2006), 171-186.

Erol, İbrahim vd. “Para ve Merkez Bankacılığı”. *Para İktisadı Teori ve Politika*. 1-30. Ankara: Palme Yayıncılık, 2015.

EU, Official Journal Of The European Union. "Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on Markets in Crypto-Assets, and Amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937, Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on Markets in Crypto-Assets, and Amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937". *OJ L* 150 (31 Mayıs 2023). Erişim 16 Eylül 2024. http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng

Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya‘kūb b. Muhammed. *el-Okyânûsul-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît: Kâmûs’ul-Muhît Tercümesi*. çev. Ahmet Asım Efendi vd. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı., 2013.

FSB, Financial Stability Board. "Crypto-Asset Markets." (10 Ekim 2018). Erişim 12 Şubat 2024. https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P101018.pdf

FSB, Financial Stability Board. “About The FSB”.(01 Aralık 2018.) Erişim 16 Eylül 2024. https://www.fsb.org/about/

FSEK, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. Resmî Gazete 7981, Resmî Gazete 7981. 5846 (13 Aralık 1951).

FT, Financial Times. “Sizing Up The Gold Market”. Erişim 23 Ekim 2024. https://www.ft.com/content/eb342ad4-daba-11e0-a58b-00144feabdc0

Gazzâlî, Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *İhyâu ’Ulûmi’d-din*. çev. Ahmed Serdaroğlu. 4 Cilt. Ankara: Huzur Yayınevi, 1393.

Gazzâlî, Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *Kimyâ-yı Saâdet*. çev. A. Faruk Meyan. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1977.

Gopinath, Gita. *The International Price System*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, Ekim 2015. (22 Şubat 2024). https://doi.org/10.3386/w21646

Gök, Abdülkerim. "Alternatif Döviz Kuru İşlemleri". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari BİIimler Fakültesi* 21/1 (2006), 131-145.

Göktaş, Pınar - Aksu, Berkay. "Endüstri 4.0 İle Beraber Blokzincir (Blockchain) Teknolojisi, Bitcoin ve Sanal Paraların Gelecekteki Olası Etkileri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 26/3 (2021), 279-293.

Gözübenli, Beşir. "Para Kavramına İslâmi Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler". *Para, Faiz ve İslâm (İlmî Toplantı)*. 69-78. İslâmi Araştırmalar Vakfı, 1992.

Gözübenli, Beşir. "Semen". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36/465-467. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Güney, Necmeddin. "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış". *İslâmi Finans ve Finansal Teknolojiler (Fintech) Blokzincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar*. 1-16, 2020. Erişim 01 Haziran 2024 https://www.academia.edu/56388567/%C4%B0slam_Hukukunda_Para_Kavram%C4%B1na_Genel_Bir_Bak%C4%B1%C5%9F_Kitap_B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BC_

Güven, Vedat - Şahinöz, Erkin. *Blokzincir Kripto Paralar Bitcoin*. İstanbul: Kronik Kitap, 7. baskı., 2021.

Hacak, Hasan. "Mal". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27/461-465. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi: Hayatı ve Faaliyetleri*. çev. Salih Tuğ. 2 Cilt. Ankara: İrfan Yayınevi, 2003.

Hasenî, Ahmed el-. *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslâm'da Para*. çev. Adem Esen. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

Hiç, Mükerrem. *Para Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1975.

Hişam Muhammed Hürmi-Şerif. "el-Nukud Elektroniyye Mehiyehe-Enveuhe-Eseruhe". *UAEU Law Journal* 2020/84 (17 Ocak 2021). Erişim 23 Kasım 2023 https://scholarworks.uaeu.ac.ae/sharia_and_law/vol2020/iss84/8

Hunter, Constance. "Crypto Economics". *KPMG*, 42.Erişim 21 Şubat 2024. https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/sg/pdf/2018/11/Institutionalization-of-Cryptocurrencies-Whitepaper.pdf

I, Investopedia. “Stablecoins: Definition, How They Work, and Types”. Erişim 12 Kasım 2024. https://www.investopedia.com/terms/s/stablecoin.asp

İbn Âbidin. *Reddül- Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtar*. çev. Ahmet Davudoğlu - Mehmet Savaş. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984.

İbn Âbidin. *Reddül- Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtar*. çev. Mehmet Savaş. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984.

İbn Haldûn. *Mukaddime*. çev. Zakir Kadirî Ugan. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1989.

İbn Mace. *es-Sünen*. 5 Cilt. Dar Risalet Alemiyye, 1. Baskı. 2009.

İnnova. “e-Ticarette Yeni Dönem: Kripto Para ile Alışveriş Nasıl Yapılır?” Erişim 25 Eylül 2024. https://www.innova.com.tr/blog/e-ticarette-yeni-donem-kripto-para-ile-alisveris-nasil-yapilir

İşler, Buket vd. “Blokzinciri ve Kripto Paraların İnsanlığa Etkileri”. *Electronic Journal of New Media* 3/2 (2019), 71-83. Erişim 12 Şubat 2024. https://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2019.3/2.71-83

İTÜBİDB, İTÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı. “Şifreleme Yöntemleri”. Erişim 06 Mayıs 2024. https://bidb.itu.edu.tr/seyir-defteri/blog/2013/09/07/%C5%9Fifreleme-y%C3%B6ntemleri

Jiří (George) Daniel, Amanda Green. *IFRS Accounting For Crypto-Assets*. London: EY Global CRS, 2018. Erişim 01 Aralık 2023. file:///C:/Users/user/Downloads/ey-ifrs-accounting-for-crypto-assets%20(3).pdf

Kallek, Cengiz. “Miskal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/182-183. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020.

Kamalak, Mustafa. “Para ve Para Sistemleri”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 4/3-4 (1980), 71-97. Erişim 29 Haziran 2024. Sistemlerihttps://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiibd/issue/2675/35052

Kanat, Baran. *Kripto Para Krallığı*, 2021. Erişim 16 Mayıs 2024. https://play.google.com/books/reader?id=QvM3EAAAQBAJ&pg=GBS.PR10

Karacan, Ali İhsan - Erişir Karacan, Esra. *Kripto Varlıklar*. İstanbul: Scala Yayıncılık, 1. Basım, 2021.

Karaman, Hayrettin. *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku Borçlar ve Akitler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 17. Basım, 2014.

Karaman, Hayrettin. “Kripto Para ve Dijital Sistem”. *Yeni Şafak*. Yeni Şafak. Erişim 21 Haziran 2024. https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/kripto-para-ve-dijital-sistem-2059381

Kur’ân Yolu Meâli. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.

Kur’an Yolu Tefsiri. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 6. Basım, 2017.

Kaya, Süleyman. “Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi”. *İsefam*. Erişim 18 Nisan 2024. https://isefam.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2022/10/Kripto-Para-Birimleri-ve-fikhi-Acidan-Degerlendirilmesi.pdf

Keleş, Ali. “İslâm’a Göre Para Politikası Kavramı”. *İlam Araştırma Dergisi* 2/2 (7/8 1997), 105-131.

Keyder, Nur. *Para Teori- Politika-Uygulama*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12.Baskı., 2012.

Kızıl, Cevdet vd. *Kripto Paraların Finansal Piyasalara Etkileri ve Muhasebeleştirilmesi*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2019.

Korkut, Cem. “İslâm İktisadında Para ve Para Politikası Uygulaması”. *İslâm İktisadında Para, Bakırdan Dijitale*. ed. Cem Korkut. 1-27. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Basım, 2020.

Kudûrî, Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *Kudûrî Metin ve İzahlı Tercümesi*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013.

Kundak, Oğuzhan. “İslâm Hukukuna Göre Kâğıt Paranın Temellendirilmesi”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 66/66 (2024), 63-87.

KVYTP, Kripto Varlık Yasa Tasarısı Platformu. *Kripto Varlık Yasa Tasarısı Çalışma Raporu*. Ankara, 11 Şubat 2022.

L, Lexcio. “Kripto Paraların Sınıflandırılması”. Erişim 17 Mayıs 2024. https://lexc.io/kripto-paralarin-siniflandirilmasi

L, Linkedin. “The 2016 Bangladesh Bank Heist: A Lesson in Cyber Espionage”. Erişim 23 Ekim 2024. https://www.linkedin.com/pulse/2016-bangladesh-bank-heist-lesson-cyber-espionage-digialert-9b1gc

Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullāh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî. *el- Muğnî Muhtasarı (Delilleriyle Hanbeli Fıkhı)*. çev. A. Alparslan Tunçer. 4 Cilt. İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2015.

Makrîzî,Takıyeddin Ahmet. “el-Nukud el-Kadime vel-İslâmiye”. çev. İbrahim Artuk. *Belleten* 17/67 (Temmuz 1953), 386-392.

MASAK, Mali Suçlar Araştırma Kurulu. “Mali Suçları Araştırma Kurulu Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcı Rehberi”. Erişim 20 Temmuz 2024. https://masak.hmb.gov.tr/rehberler

Mergīnânî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergānî. *Bidayetu’l-Müptedi Şerhi el-Hidaye Tercümesi*. çev. Hüsamettin Vanlıoğlu vd. Yasin Yayınevi, 2014.

Mergīnânî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergānî. *Delilleriyle Hanefî Fıkhı el-Hidâye*. çev. Ahmed Meylânî. İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1986.

Mevsılî, Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İḫtiyâr li-taʿlîli’l-Muḫtâr*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2005.

Mevsılî, Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el- İhtiyar Metni el-Muhtar lil Fetva*. çev. Celâl Yeniçeri. İstanbul: Şamil Yayınevi, 8. Basım, 2017.

Mevsılî, Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İḫtiyâr li-taʿlîli’l-Muḫtâr*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012.

Mevsılî, Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İḫtiyâr li-taʿlîli’l-Muḫtâr*. 2 Cilt. Beyrut: Daral Arkam, ts.

MG, Milliyet Gazetesi. “İki Pizza İçin Bilmeden Servet Ödemişti!” 07 Nisan 2024. Erişim 25 Eylül 2024. https://www.milliyet.com.tr/pembenar/iki-pizza-icin-bilmeden-servet-odemisti-10-bin-bitcoini-ne-yaptigini-acikladi-7103228

Muhammed, Said el-Megazi Abdulmuati. “el-Ameletü-l Müşafera (el- Rakamiyyetü Bitcoin) Vudubetü el-Tamile Bihe”. *Jurnal Al-Haady* 2/1 (2022), 84-94.

Nakamoto, Satoshi. *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System* (SSRN Scholarly Paper, 21 Ağustos 2008). Social Science Research Network. Erişim 20 Şubat 2024. https://doi.org/10.2139/ssrn.3440802

NEÜAKİF, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi. “Fakültemizde Helâl Finans Açısından Dijital Kripto Paralar Çalıştayı Gerçekleştirildi”. Erişim 14 Haziran 2024. https://www.erbakan.edu.tr/ilahiyat/haber/4483/fakultemizde-helal-finans-acisindan-dijital-kripto-paralar-calistayi-gerceklestirildi

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Minhâcü’ṭ-Ṭâlibîn*. Dar el-Fikr, 1. Baskı. 2005.

Orman, Sabri. “Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz”. *Para, Faiz ve İslâm*. ed. İslâmi İlimler Araştırma Vakfı (İSAM). 1-69. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1984.

ÖKVK. Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete sayı:31456. (16 Nisan 2021). Erişim 21 Kasım 2023. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210416-4.htm

ÖMKMS. Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun. Resmî Gazete 28690 (27 Haziran 2013), Resmî Gazete 28690 (27 Haziran 2013). Kanun No.6493.Erişim 02 Haziran 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210416-4.htm

Özcan, Doğa. *Blokzincir Mimarisi ve Merkezi Olmayan Uygulamalar*. Pusula, 2020.

Özden, Fatih. *Fıkhi Açıdan Kripto Para Sistemi-Bitcoin Örneği-*. T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi/Master's Thesis, 2019.

Özkul, Fatma - Baş, Ece. "Dijital Çağın Teknolojisi Blokzincir Ve Kripto Paralar: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Standartlar Çerçevesinde Mali Yönden Değerlendirme". *Muhasebe ve Denetime Bakış* 20/60 (08 Haziran 2020), 57-74.

Pamuk, Şevket. "Kuruş". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 26/458-459. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

Parasız, İlker. *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*. Bursa, 1999.

Parasız, İlker. *Para Teorisi ve Politikası*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 1. Baskı. 2007.

Parlaktuna, İnci - Güngül, Murat. "Bitcoin'in Tanımlanma Sorunu". *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 86 (06 Nisan 2020), 25-38. Erişim 12 Eylül 2024. https://doi.org/10.25095/mufad.710117

Paya, M. Merih. *Para Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Filiz Kitapevi, 2. Baskı., 1998.

S.A. *Kripto (Dijital) Paralar Madenciliği Borsası*. S.A. 2020. Erişim 16 Mayıs 2024. https://play.google.com/books/reader?id=GXX_DwAAQBAJ&pg=GBS.PA1

Sahillioğlu, Halil. "Akçe". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 2./224-227. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.

Sahillioğlu, Halil. "Dinar". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/352-355. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.

Sahillioğlu, Halil. "Dirhem". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9/368-371. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.

Sekmen, Fuat. *Para Teorisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.

Selçuk, Mervan. "Kripto Para Birimleri ve Özellikleri; Bitcoin Örneği". 19-35, 2019.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Mebsût: 1000 Yılın İslâm Fıkhı Temel Eseri: Deliller ve Hükümler*. çev. Mustafa Cevat Akşit. 24 Cilt. İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.

Sermaye Piyasası Kurulu, *"Sermaye Piyasası Araçları"*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, 2024.

Sönmez, Asuman. "Sanal Para Bitcoin (Digital Currency Bitcoin)". *Turkısh Onlıne Journal Of Design, Art And Communıcatıon* 4 (01 Temmuz 2014), 1-14. Erişim 11 Haziran 2024. https://doi.org/10.7456/10403100/001

SPK, Sermaye Piyasası Kanunu. Resmî Gazete 32590 (2 Temmuz 2024). Kanun No.7518. Erişim 19 Temmuz 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/07/20240702-1.htm

Şahin, Fatih. "Modern Blok Şifreleme Algoritmaları". *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 7/26 (01 Mayıs 2015), 23-40. Erişim 7 Mayıs 2024. https://doi.org/10.17932/IAU.IAUD.m.13091352.2015.7/26.23-40

Şahin, İbrahim Erem - Şahin, Eyüp Sabri. *Finansın Dijital Devrimi Blokzincir ve Kripto Paralar*. Eğitim Yayınevi, 2020.

Şahin, Nurten Zeliha. "İslâm Hukuku'nda Paranın Devlet Otoritesi ile Bağlantısı-Metalden Dijitale Bir Değerlendirme". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/2 (2022), 53-71.

Şahin, Osman Nuri. "Tms & Tfrs Işığında Muhasebe, Vergi ve Denetim Açısından Bitcoin ve Diğer Kripto Para Birimleri". *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* 20/4 (30 Aralık 2018), 898-923. Erişim 05 Mart 2024. https://doi.org/10.31460/mbdd.401314

Şık, Mehmet Akif Şükrü - Afşar, Bilge. "İslâmî Finansta Kripto Para Kullanımı". *Internatıonal Congress Of Islamıc Economy, Fınance And Ethıcs*. 90. Erişim 28 Kasım 2023. https://isefe.org/dosyalar/ISEFE'19-Bahar%20Tam%20Metin%20Bildiriler%20Kitab%C4%B1%20(%C3%96%C4%9Frenci).pdf#page=91

Şıklar, İlyas. *Para Teorisi ve Politikası*. Anadolu Üniversitesi, 2009.

TA, Triple-A. "Global Crypto Ownership Reaches 562 Million People in 2024: New Report". 24 Mayıs 2024. Erişim 12 Kasım 2024. https://www-triple--a-io.translate.goog/blog/crypto-ownership-report?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=rq#

Tabakoğlu, Ahmet. *İslam ve Ekonomik Hayat*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Baskı. 2020.

Tanrıverdi, Mustafa vd. "Blokzinciri Teknolojisi Nedir? Ne Değildir?: Alanyazın İncelemesi". *Bilişim Teknolojileri Dergisi* 12/3 (31 Temmuz 2019), 203-217.Erişim 09 Mayıs 2024. https://doi.org/10.17671/gazibtd.547122

TBV, Türkiye Bilişim Vakfı. *Kripto Varlıkların Vergi-Muhasebe ve Denetim Yönünden İncelenmesi Raporu*. Türkiye Bilişim Vakfı, Aralık 2021. Erişim 21 Eylül 2024. https://bctr.org/dokumanlar/Kripto_Varliklarin_Vergi_Muhasebe_ve_Denetim_Yonunden_Incelenmesi.pdf

TCMB, T.C. Merkez Bankası. "Kağıt Paranın Tarihçesi". Erişim 31 Ekim 2024. https://www.google.com/search?q=Ka%C4%9F%C4%B1t+Paran%C4%B1n+Tarih%C3%A7esi&sca_esv=415243b206e29025&ei=SscjZ8uDN4vXxc8Pz9CWgAE&ved=0ahUKEwjL0Nr9mrmJAxWLa_EDHU-oBRAQ4dUDCA8&uact=5&oq=Ka%C4%9F%C4%B1t+Paran%C4%B1n+Tarih%C3%A7esi&gs_lp=Egxnd3Mtd2l6LXNlcnAiG0thxJ_EsXQgUGFyYW7EsW4gVGFyaWjDp2VzaTIGEAAYFhgeMggQABgWGB4YDzIIEAAYgAQYogQyCBAAGIAEGKIEMggQABiABBiiBEjRywFQ8BtYnlhwAngAkAEAmAGpAaABrAuqAQQwLjEwuAEDyAEA-AEBmAILoAKvCsICChAAGLADGNYEGEfCAgYQABgNGB7CAgoQABgFGA0YHhgPwgIEEAAYHsICCBAAGAUYHhgPmAMAiAYBkAYIkgcDMi45oAfVJg&sclient=gws-wiz-serp

Tekin, Oğuz. "Mangır". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27/568. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Tekin, Oğuz. "Sikke". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 37/179-184. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

TMSF. "FSB Hakkında". Kurumsal. Erişim 16 Eylül 2024. https://www.tmsf.org.tr

Topal, Şevket. "İslam Hukuku Açısından Satış Sözleşmelerinde Mülkiyetin Devrine Yönelik Engeller". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/12-13 (2001), 517-538.

TT, Top Techpal. "Greatest Hacks Unraveled| Bangladesh Bank Cyber Heist Explained-2020", (23 Nisan 2020). Erişim 23 Ekim 2024. https://toptechpal.com/bangladesh-bank-cyber-heist-greatest-hacks-unravel/

TTSC, Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi. 10769/833 (14 Şubat 2023).İlan Sıra No:9592,

(Erişim 09 Ağustos 2024).https://www.ticaretsicil.gov.tr/tmp_gazete/a28ddb0c-ac5f-11ed-9757-48df373f5970.pdf

Tüccar, Zülfikar. "Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd". 12/406-408. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

Türk, Sevtap - Şamlı, Rüya. "Yapay Sinir Ağları İle Klasik Kriptografi Algoritmalarının Şifreli Veriler Üzerinden Sınıflandırılması". *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi* 25/2 (2020), 651-664.

UC, Uzman Coin. TradingView. "Venezuelalı Liderden Bitcoin Talebi: 'Paramıza 14 Sıfır Ekledik'". 06 Eylül 2024. Erişim 23 Ekim 2024. https://tr.tradingview.com/news/uzmancoin:070d5791dd9e8:0/

Üçtaş, İsmail Ferdi. *Kripto Paranın İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi/Master's Thesis, 2022.

Ünal, Gökhan - Uluyol, Çelebi. "Blok Zinciri Teknolojisi". *Bilişim Teknolojileri Dergisi* 13/2 (30 Nisan 2020), 167-175. Erişim 07 Mayıs 2024. https://doi.org/10.17671/gazibtd.516990

Vigna, Poul - Casey, Michael J. *Bitcoin ve Dijital Paranın Küresel Ekonomik Sisteme Meydan Okuması Kriptopara Çağı*. ed. Nurettin Ellialtınoğlu vd. çev. Ali Atav. Ankara: Buzdağı Yayın Evi, 2. baskı. 2017.

WT, WebTekno. "2010'da 10.000 Bitcoin ile 2 Pizza Alan Adam!" Erişim 25 Eylül 2024. https://www.webtekno.com/2010-yilinda-10-000-bitcoin-ile-2-pizza-alip-100-milyon-dolar-zarar-eden-adam-h37142.html

Yalçınkaya, Barış. "LUNA Coin Nedir? Sert Düşüş Yaşayan LUNA'da Merak Edilenler". *Uzmancoin* (blog), (11 Ağustos 2023). ERİŞİM 13 Kasım 2024. https://uzmancoin.com/luna-coin-nedir-terra-luna-ve-projesi/

Yeşilbaş, Engin. *Cebirsel Kriptoloji Yöntemleri ve Bazı Uygulamaları*. Fen Bilimleri Enstitüsü, Master's Thesis, 2016.

Yıldırım, Celâl. *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*. Konya: Uysal Kitabevi, 6. Baskı. 1991.

Yıldırım, Murat. "Blokzincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları". *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/20 (2019), 265-277.

YŞ, Yeni Şafak. "Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş Tek Tek Yanıtladı: Kripto Paralar Caiz mi? Bitcoin Haram mı?" Yeni Şafak. Erişim 21 Haziran 2024.

https://www.yenisafak.com/foto-galeri/ekonomi/diyanet-isleri-baskani-ali-erbas-tek-tek-yanitladi-kripto-paralar-caiz-mi-bitcoin-haram-mi-2058855

YŞ, Yeni Şafak Hayrettin Karaman. "Kripto Paranın Caiz Olup Olmaması". Erişim 04 Aralık 2023. https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/kripto-paranin-caiz-olup-olmamasi-2055151

You Tube, Vav Tv. "Fıkhi Açıdan Kripto Paralar | Abdurrahman Candan - Fıkıh Meclisi (44. Bölüm)". haz. YouTube. *Vav Tv*. Yayın Tarihi 13 Mart 2022. Erişim 27 Ekim 2024. https://www.youtube.com/watch?v=20pPbEeYRIA

You Tube, A Haber. "Ali Erbaş'tan Kripto Para Yorumu: 'Güvenilir Olmadığı ve İstismara Açık Olduğu İçin Caiz Diyemeyiz'". *YouTube*. 11 Şubat 2022. Erişim 09 Aralık 2024. https://www.youtube.com/watch?v=m7vfxWBVnCQ

Yüksel, Armağan Ebru Bozkurt. "Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış". *Journal of Istanbul University Law Faculty* 73/2 (08 Kasım 2016), 173-220.

Yüksel, Filiz. "Kripto Varlıklar Ve Ifrs Kapsamında Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesi". *Journal of Accounting and Taxation Studies* 13/2 (01 Temmuz 2020), 429-451. Erişim 22 Şubat 2024. https://doi.org/10.29067/muvu.653136

Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfiz-Zebîdî. *Sahîh-i Buhâr-î Muhtasarı Tecrîd-î Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. çev. Kâmil Miras. 12 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 4. Basım, 1978.

Zheng, Zibin vd. "An Overview of Blockchain Technology: Architecture, Consensus, and Future Trends". *2017 IEEE International Congress on Big Data (BigData Congress)*. 557-564. Honolulu, HI, USA: IEEE, 2017. Erişim 17 Mayıs 2024. https://doi.org/10.1109/BigDataCongress.2017.85

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim SOYİSİM : Melek AKMAN
Doğum Yeri : Bayramiç
Doğum Tarihi : 01.06.1983

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, 2006
Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İlahiyat Bölümü, 2017
Bildiği Yabancı Diller : Arapça

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl: Serbest- Serbest Muhasebeci Mali Müşavir 2008-2012
Diyanet İşleri Başkanlığı- KKÖ 2013- Halen Devam Etmekte

İLETİŞİM

E-posta Adresi : m.karamanakman@gmail.com
ORCID : 0009-0003-2620-436X